

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TANZİMAT DÖNEMİ HİKÂYESİ'NDE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurbanu TOMBUL

Balıkesir, 2019

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

TANZİMAT DÖNEMİ HİKÂYESİ'NDE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurbanu TOMBUL

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kahraman Bostancı**

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

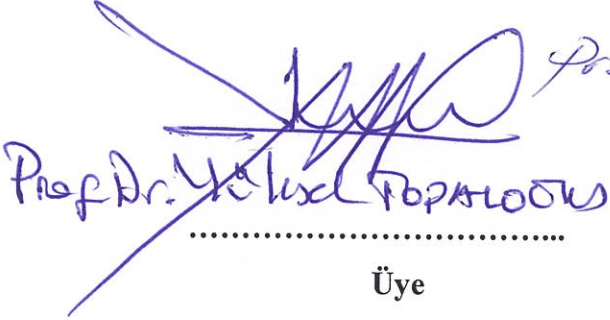
TEZ ONAYI

Enstitümüzde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201612511010 Nurbanu TOMBUL'un hazırladığı "Tanzimat Dönemi Hikayesi'nde Kadın" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 19.06/2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

.....

Başkan

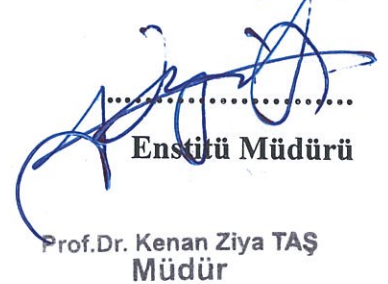
Prof. Dr. Kahraman BOSTANCI

.....
Üye

.....
Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

02.07/2019
...../...../2019

.....
Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖN SÖZ

Türk toplumunun erkek egemen yapısında Tanzimat Dönemi'nden itibaren değişiklikler oluşmaya başlamış, bu değişimler edebiyatı da etkilemiştir. Bu değişimin hikâyelere nasıl etki ettiği çalışmanın temel konusu olmakla birlikte hikâye yazarlarının erkek olduğu düşünülerek kadına dair farklı görüşler de tespit edilmeye çalışılmıştır.

Toplumda kadının yerini ve konumunu sorgulayabilmek için erkeğin de toplumdaki konumunu bilmek gerekmektedir. Tarihsel kaynaklarda olaylar erkek diliyle erkek gözünden kaleme alınmış, kadın bu olaylar içerisinde geri planda kalmıştır. Kadının tarihsel olay içerisinde baş konumda olduğu ya da kadın kimliğiyle ortaya çıkabildiği olayların olduğu bilinse de bunlar kısıtlı kalmıştır. Günümüzde yaygın olarak yapılan toplumsal cinsiyete yönelik eleştirilerin Türk toplumundaki temelleri Tanzimat Dönemi'ne dayandığından bu dönem çalışmanın konusu göz önünde bulundurulduğu zaman toplumumuzda kırılma noktasıdır. Yazarlarımız da bu noktada hürriyet ve kadın bağlamında yol gösterici olmuş, kadının da toplumsal hayat içerisinde sesinin duyulmasına öncülük etmiştir.

Konu bakımından olduğu gibi çalışmada incelenen edebî türün hikâye olarak belirlenmesindeki amaç, daha önce Tanzimat Dönemi'nin derli toplu hikâyeyi ele alan çalışmasının tespit edilmeyişinden kaynaklanmaktadır. Bu sebepten de kadın temasını daha önce çalışılmamış bir tür üzerinde değerlendirmek amaçlanmıştır.

Hikâyelerdeki kadın karakterler ele alınış biçimlerine göre sınıflandırılmış, kadınların buldukları konulardan toplumsal konulara atıf yapıp yapılmadığına dikkat edilmiş, toplumsal meselelere temas eden hikâyelerde bu meseleler üzerine de araştırmalar yapılarak bu konuların toplumsal hayatta ne düzeyde olduğu, nasıl algılandığı sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır. Toplumsal meselelere bir atıf yapılmayıp bireysel düşünce çerçevesinde kalan konular da hikâye yorumlarında belirtilmiştir. Tezin birinci kısmında hikâyelerde konu edilen toplumsal meseleler

açıklanmış, ikinci kısmında Tanzimat'a kadar olan dönemde eserlerde kadın kahramanlar genel olarak incelenmiş, sonrasında hikâye özetleri ve hikâye yorumlamaları yapılmıştır.

Bu tezin yazılış sürecinde destekleri ve fikirleriyle yol gösterici olduğu için danışman hocam Prof. Dr. Kahraman Bostancı'ya teşekkürlerimi sunmak isterim. Ayrıca araştırma için gerekli kaynaklara ulaşmamı sağlayan, rahat çalışma koşulları sunan, güler yüzlü ve ilgili çalışanlarıyla da sıcak bir çalışma ortamı bulunan değerli İSAM Kütüphanesi'ne, tezin yazılış aşamasında bana daima ilham kaynağı olan annem İpek Tombul'a, desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşım Nurten Özsavran'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Nurbanu TOMBUL
Balıkesir, 2019

ÖZET

TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYATI HİKÂYESİNDE KADIN

TOMBUL, Nurbanu

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kahraman Bostancı,

2019, 128 Sayfa

Bu çalışmada Tanzimat Dönemi'nde yazılmış hikâyelerdeki kadın karakterler tematik bakımdan incelenmiştir.

Birinci bölümde Tanzimat öncesi toplumda kadın, ikinci bölümde Tanzimat öncesi edebi eserlerde kadın konuları incelenmiştir. Üçüncü bölümde Tanzimat Edebiyatı eserlerinde kadın temasından genel hatlarıyla bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde hikâye türüyle ilgili kısa bir açıklama yapılmış sonrasında Tanzimat Dönemi hikâyelerindeki kadına bağlı konular sınıflandırılmıştır. Beşinci bölümde kırk üç adet hikâyenin özeti ve teması yer almıştır. Değerlendirmeler olabildiğince kadınla ilgili konuların tamamını içerecek şekilde yapılmaya çalışılmıştır.

Tezin yazılış amacı erkek yazarların gözünden dönemin toplumsal değişim süreci içinde kadının konumlandırılması konusundaki yorumları saptamaktır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, hikâye, kadın, değişim

ABSTRACT

WOMEN IN TANZİMAT LİTRATURE ERA STORY

TOMBUL, Nurbanu

Master's Degree, Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Kahraman Bostancı,

2019, 128 Pages

In this work, women characters, who are in the stories written in the Tanzimat Reform Era, were analyzed in a thematic point of view.

In the first part, there are issues about the women in the society which is before the Tanzimat Reform Era, the second part is about the women in the literary Works that is before Tanzimat Reform Era.

In the third part, it is mentioned about the there of a women in Tanzimat Literature works in general terms.

There is a short explanation regard to story types and then the issues about the woman, who are in the stories of the Tanzimat Reform Era. And there are classified in the forth part. In the fifth part, there are themes and summaries of forty-three stories.

Evaluations include all the issues related to woman as much as possible.

The aim of writing this thesis is to state the comments about women, who are positioned in the social change process, in the eye of a male writer.

Key Words: Tanzimat, story, woman. change.

KISALTMALAR LİSTESİ

yy : yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	İİİ
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1 Amaç.....	1
1.2 Yöntem	1
2. KADININ TANZİMAT DÖNEMİ'NDEN ÖNCEKİ DURUMU	3
2.1 İslamiyet'ten Önce Türk Toplumunda Kadın.....	3
2.2 İslam'da Kadın.....	3
2.3 Osmanlı Klasik Dönemi'nde Kadın.....	6
3. TANZİMAT'TAN ÖNCEKİ DÖNEM ESERLERİNDE KADIN.....	10
3.1 İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Kadın	10
3.2 Divan Edebiyatında Kadın.....	12
3.3 Tanzimat Dönemi'nde Kadın	14
4. TANZİMAT EDEBİYATI'NDA KADIN.....	17
5. TANZİMAT DÖNEMİ HİKÂYELERİNDE KADIN.....	19

5.1	Tanzimat Dönemi’nde Tür Olarak Hikâye.....	19
5.2	Hikâyeler.....	21
5.3	Hikâyelerin Tematik Açısından Sınıflandırılması.....	23
5.3.1	Cariye Olarak Kadın.....	23
5.3.2	Evlilik Hayatında Kadın.....	24
5.3.3	Eğitim Hayatında Kadın.....	28
5.3.4	İş Hayatında Kadın.....	28
5.3.5	Düşmüş/Kötü Kadınlar.....	29
5.3.6	Sevgili Olarak Kadın.....	30
5.3.7	Gayrimüslim Kadınlar.....	31
5.4	Hikâyelerin Sınıflandırılmasına Ek.....	32
5.4.1	Etkilenmiş Kadınlar.....	32
5.4.2	Hikâyelerde Kadınların Beden Tasvirleri.....	33
6.	HİKÂYELER.....	34
6.1	Aziz Efendi’nin Muhayyelatı’ndaki Hikâyelerde Kadın.....	34
6.1.1	Birinci Hayal.....	35
6.1.2	Şehzade Asil’in Hikâyesi.....	36
6.1.3	Serendib Padişahı Abdüssamet’in Hikâyesi.....	37
6.1.4	Şehriyar Asil’in Kardeşi Şehzade Nesil’in Hikâyesi.....	38
6.1.5	Firuz Şah’ın Hikâyesi.....	38
6.1.6	Molla Emin’in Hikâyesi.....	40
6.1.7	Recep Beşe Hikâyesi.....	41
6.2	Ahmet Mithat Efendi’nin Hikâyelerinde Kadın.....	44
6.2.1	Esaret.....	44
6.2.2	Gençlik.....	46
6.2.3	Teehhül.....	47
6.2.4	Felsefe-i Zenan.....	49
6.2.5	Mihnetkeşan.....	51
6.2.6	Ölüm Allah’ın Emri.....	53
6.2.7	Bir Gerçek Hikâye.....	55

6.2.8	Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?.....	56
6.2.9	Çifte İntikam.....	57
6.2.9	Para!.....	58
6.2.10	Diplomalı Kız.....	61
6.2.11	İki Hud'akâr	64
6.2.12	Emanetçi Sıtkı	65
6.2.13	Ana-Kız	67
6.2.14	Cankurtaranlar	68
6.2.15	Kıssadan Hisse - Nadim Şah ile Mazlume Sultan.....	70
6.3	Emin Nihat'ın Hikâyelerinde Kadın.....	71
6.3.1	Kapı Kethüdası Behçet Efendi'yle Makbule Hanım'ın Sergüzeşti.....	71
6.3.2	Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti	73
6.3.3	Vasfi Bey ve Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti	74
6.3.4	Faik Bey'le Nuridil Hanım'ın Sergüzeşti.....	76
6.3.5	İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşakının Sergüzeşti	78
6.4	Nabizade Nazım'ın Hikâyelerinde Kadın.....	80
6.4.1	Bir Hatıra	80
6.4.2	Zavallı Kız.....	83
6.4.3	Hâlâ Güzel.....	85
6.4.4	Karabibik	87
6.4.5	Haspa	88
6.5	Samipaşazade Sezai'nin Hikâyelerinde Kadın	91
6.5.1	Kediler	91
6.5.2	Düğün	92
6.5.3	Arlezyalı	93
6.5.4	Mihriban	94
6.5.5	Bedia Hanım.....	96
6.5.6	Anneciğim	98
6.5.7	Sihirli Dükkân	99
6.6	Recaizade Mahmut Ekrem'in Hikâyelerinde Kadın.....	101
6.6.1	Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Neticesi	101

6.6.2 Şemsa.....	103
6.6.3 Saima.....	103
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	106
KAYNAKÇA.....	110
Birincil Kaynaklar:.....	110
İkincil Kaynaklar:.....	110
EKLER.....	113
Ek 1- İncelenen Kitaplar Listesi.....	113

1. GİRİŞ

1.1 Amaç

Bu çalışmanın amacı Tanzimat Dönemi yazarlarımızın hikâyelerindeki kadın kahramanları tematik bakımdan incelemek, kadın kahramanlar üzerinden kadının dönemdeki konumunu saptamaktır. Kadının toplumsal sorunlar dışında ele alındığı hikâyelerde kadın kahramanların beden tasvirleri ya da aşk konusu içeren hikâyelerdeki kadın kahramanlar da incelenmiştir. Bu konularda da toplumsal konulardan uzaklaşmamaya dikkat edilmiştir.

Bu amaç çerçevesinde sonuca ulaşabilmek için hikâyelerde şu soruların cevabı aranmıştır:

1. Tanzimat Dönemi'nde meydana gelen Batılılaşma adımlarının hikâyelerde izlerini bulmak mümkün mü?
2. Bu dönemdeki hikâye yazarlarının erkek olduğu düşünüldüğünde erkek gözünden kadının toplum içerisinde olması gereken yer ve birey olarak olması gereken profili için ne söylenmiştir?
3. Hikâyelerde kadının konumlandırılmasına bakılarak yazarların feminizm düşüncesiyle ilgili bir bağlantı kurulabilir mi?
4. Hikâyelerden yola çıkılarak kadının edilgenliği konusunda yorum yapılabilir mi?
5. Batılılaşma hareketlerinin dönem aydınları ve yazarları arasında mevcut kültürümüz ve Batı kültürü arasında bir seçim yapma ya da Batı kültürünü özümseme gibi fikirler arasında arada kalmışlık yaşadıkları düşünülebilir mi?

1.2 Yöntem

Bu çalışmada hikâyelerde kadın karakterlerin rolleri üzerinden kadına bakış açısıyla ilgili çıkarımlar yapılmıştır. Bu çıkarımları daha kolay yapabilmek adına

kadının tarihsel süreç içerisinde konumu “genel hatlarıyla” irdelenmiştir. Sonrasında bu değişimlerin Tanzimat öncesi dönemdeki eserlerine yansımalarının genel çizgileri belirlenerek bu yansımaların Tanzimat Dönemi hikâyelerinde de etkisinin sürüp sürmediği sorgulanmıştır. İlk adım olarak dönem hikâye kitapları okunup kadın karakterler çeşitli yönleriyle değerlendirilmiş, daha sonra da hikâyedeki rollerine göre sınıflandırma yapılmıştır. Okunan hikâyeler çalışmanın ekler kısmında eksiksiz olarak verilmiştir. Daha sonra kadın temasını değerlendirmek adına konuyla bağlantısı bulunan kitaplar incelenmiştir. Hikâyeler, o dönemde matbu olarak yayımlandığı gibi gazete ve dergi gibi süreli yayınlarda tefrika edilmektedir. Tefrika metinlere ulaşma konusunda çıkacak problemlerden ve araştırma sürecinin vaktimizi değerlendirmede zorluklara yol açacağından hikâyeler dönemdeki matbu metinlerle sınırlı tutulmuştur. Hikâye kitaplarının ve konuyla ilgili incelenen diğer çalışmaların bir kısmı şahsi kitaplığımdan temin edilmiş olup kitapların hatırı sayılır bir kısmı İSAM kütüphanesinin arşivinden temin edilmiştir. Hikâyelerde kadının sosyal yaşama atıf yapılmayan konuları da değerlendirilmiştir.

Matbu metinlerle sınırladıktan sonra dikkatimizi çeken bir noktaya değinmek isterim: Toplumsal meselelerde hikâyelerde kadını çok yönlü ele alan yani kadınla alakalı birçok konuya yer veren, bu konularda görüşlerini ve önerilerini en fazla ortaya koyan yazarımız, aynı zamanda en hacimli ve en fazla sayıda hikâyeye sahip yazarımız Ahmet Mithat Efendi olmuştur. Bu sebepten hikâye özetlerinden de anlaşılacağı üzere en çok üzerinde durulan ve bizim çalışmamızda istediğimiz soruların cevabını bulmamızda kolaylık sağlayan yazarımız da Ahmet Mithat Efendi olmuştur. Diğer yazarlarımızda da kadına dair belli başlı konularda fikir almakla birlikte yazarlarımızın biyografilerini okuduğumuz zaman bu konuların kendi yaşamışlıklarının izlerini bulmak noktasında daha fikir verici olduğu düşüncesine varılmıştır.

2. KADININ TANZİMAT DÖNEMİ'NDEN ÖNCEKİ DURUMU

2.1 İslamiyet'ten Önce Türk Toplumunda Kadın

İslam Dönemi'ne geçmeden İslamiyet'ten önce Türk toplumunda kadının konumundan bahsetmek gerekmektedir. Eski Türk toplumunun yaşam biçimi bilindiği üzere göçebelik ve savaşçılık üzerine kuruludur. Sahip oldukları savaş teknikleri ve atları sayesinde Türkler tarih sahasında güçlü bir konumda yer almaktadırlar. Konumlarını korumak için her an savaşa hazır bir konumda bulunmaktadır. Bu savaşçılık özelliği çocukluk döneminden itibaren aşılacaktır. Kadınlar da savaşçılık konusunda erkeklerden farksız bir durumda olmamaktadır. Topluluğun varlığını koruması adına kadın veya erkek fark etmeksizin herkes savaşmaktadır. Türklerin konar-göçer bir yapıya sahip olmasından dolayı hayvancılık da onlar için önemlidir. Hayvancılığın önemli olmasının sebepleri hayvanların besin kaynağı olması, ticareti yapılarak geçimlerini sağlaması ve savaşta atların kullanılmasından dolayıdır. Bir önemli konu da Türklerin yaşadığı bozkırların etkisidir. Bozkırların çetin yaşam koşullarından dolayı Türkler dayanıklı bir yapıya sahiptir. Hava Selçuk (2014), *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş* adlı çalışmasında Türklerin çocuklarını bu zorlu yaşam koşullarına alıştırmak adına yeni doğan çocukları kışın buzlu suda, yazın ise soğuk suda yıkadıklarından bahseder. Bunu yapmalarının sebebi çocukları bozkırın zorlu yaşam şartlarına alışmak olduğunu belirtir (Selçuk, 2014: 54). Belki de bu zorlu yaşam şartlarından dolayı kadın ve erkek hemen hemen eşit koşullarda yaşamaktadır. Kadının toplumdaki konumunu belirleyen en önemli şeylerden biri de aile yaşantısı olmaktadır. Aile İslamiyet Öncesi Dönem'de de Türk toplumu için önemliydi ve kadın bu en küçük sosyal yapılanmada anne rolüyle aile yaşantısında önemli bir konumdadır.

2.2 İslam'da Kadın

Osmanlı Dönemi'nin hukuki sistemine bakıldığı zaman standartlaşmış bir sistemin olmaması dikkat çeker. Standartlıktan kastedilen şey yasaların ülkenin her yerinde toplumun her kesimine aynı şekilde hitâp etmemesidir. Hukukî işlemler bireyin statüsüne, cinsiyetine, iş konumuna göre değişimler göstermektedir (Çakır,

2016: 201). Ayrıca bireyin dini ve mezhebi de yasal uygulamalarda göz önünde bulundurulmaktadır. Bu da her cemaatin kendi içinde farklı uygulamalarının olduğu anlamına gelmektedir. Hukukun işleminde bu kadar çok özelliğın göz önünde bulundurulmasından dolayı ülkede herkes tarafından kabul görmüş standart bir yasa olmaması, sistemin her cemaatin kendi kuralları çerçevesinde yargılama yapması sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı toplumunun standardize edilmemiş hukuk sistemi her dinî cemaatin kendi içerisinde belli kıstasları olması, toplumda kadının da konumunun mensup olduğu dine göre farklılıklar gösterdiği anlamına gelmektedir. Müslüman kadının haklarını belirleyen kanunların birincil kaynağı dindir. Toplumun yaşam düzeninde kadının sorumlulukları ve yasal bağlamda sunulan kadın hakları Kur'an çerçevesinde biçimlenmiştir.

Kur'an'a göre toplumda kadın ve erkek yaratılış sebepleri olan Allah'a kulluk noktasında ve dini için yaptıkları amellerden aldıkları sevaplar ya da günahlar noktasında eşittir. Ancak sosyal yapılanmanın en küçük birimi olan aile hayatında kadın ve erkek birbirine eşit olmaktan çok birbirlerinin eksikliklerini tamamlayan iki bireydir. Toplumda kadına ve erkeğe düşen sorumluluklar da kadının ve erkeğin eksikliği ve kabiliyetleri noktasındadır. Kadın toplumda annelik vasfıyla ön plana çıkmaktadır. Kadın annedir ya da anne adayıdır. Bu sebepten kadına uygun sorumluluklar ilk olarak çocuğun terbiyesi ve eğitimidir. Baba ise evin geçimini sağlamak, idame ettirmek noktasında dışarıda çalışmak ve aileyi koruyup kollamak göreviyle mükelleftir. İslam Hukuku'nda kadına ve erkeğe dair yasal uygulamalar bu fizyolojik farklar ve sorumluluklar esas alınarak uygulanmaktadır.

Miras Hukuku'na göre örneğın kadının erkekten daha az pay alması konusu erkeğe yüklenen ev geçimi sorumluluğunu yerine getirmesine kolaylık sağlamak amacıyla olduğu yönünde cevap bulur. Kadın mirastan aldığı payda ev geçiminden sorumlu olmadığı için tamamen kendi özgür iradesine göre harcama hakkına sahiptir.

Evlilik konusunda de belli dinî kurallar bulunmaktadır. Bunlar tarafların birbirlerini evlenmeden önce görüp beğenerek evlenmek istediklerini beyan etmesi,

evlilik akdinin şahitler huzurunda yapılması, erkeğin birden çok kadınla evliliği durumunda uyması gereken kurallar, nafaka (mehir) ve boşanma gibi konulardır. Bu kurallar kadının da erkeğin de olası mağduriyetlerden korunması için olduğu yönünde açıklanmaktadır. İslam Hukuku'na göre erkek ve kadının birbirlerini görmeden evlenmesi doğru değildir. Birbirlerini evlenmeden önce görüp beğenmeleri gerekir. Nikâh imam, kadı gibi kimselerin huzurunda şahitler tutularak yapılmalıdır. Erkek ve kadında evlilik yaşında belli bir sınırlama yoktur. Yalnızca ergenlik çağına erişmiş olmaları gerekmektedir. Evlilikten sonra erkek kadının nafakasını sağlamakla yani onun geçimini sağlamakla mükelleftir. Erkeğin birden fazla kadınla evliliği de belli şartlarla sınırlandırılmaktadır. İslam'a göre bir erkek en fazla dört kadınla evlenebilir. Birden fazla kadınla evlilik için kabul edilebilir sebeplerin olması gerekir. Örneğin kadının kısır olması bu sebeplerden biridir. Birden fazla kadınla evlilik yapan erkeğin eşleri arasında adaleti sağlaması zorunludur. Fatma Aliye (2009), *Nisvan-ı İslam* kitabında birden fazla kadınla evlenen erkeğin eşlerinin her birine ev tahsis etmesi, bu evlerin süs ve döşemelerini bir örnek yapması, eşlerinin ziynetlerini de birbirlerinin aynısı olacak şekilde temin etmesi gerektiğinden bahseder (Fatma Aliye, 2009: 54).

Boşanma konusu da evlilik gibi bazı gerekçeler ve şartlarla gerçekleşebilmektedir. Boşanma hakkı erkeğe aittir. Boşanma kararı verildikten sonra üç ay kadının gebe olup olmadığını anlamak için beklenmesi gerekir. Buna iddet süresi denmektedir. Erkek, kadınla boşanmak isteğini üç kez açıkça kadına belirttiği zaman boşanma olur. Üç kez boşanma ifadesinin belirtilmesine talak-ı selase denmektedir. Talak hakkından bir tanesi erkeğin isteğine göre kadına verilebilir. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nde yalnızca padişah kızlarının yararlanabildiği kadının boşanma hakkı vardır. Bu boşanma hakkı evlenirken kadına verilebilir. Buna tefviz-i talak denmektedir. Boşandıktan sonra eğer varsa çocukların velayeti doğrudan babaya aittir. Kadının boşanmada itiraz hakkı olmamasına karşılık kadının rıza göstermediği ya da mağdur olacağı durumlarda erkeğin boşanması dinen yanlış karşılansa da Osmanlı Devleti'nde bu olası mağduriyet durumunu engelleyecek hukuki bir yaptırım yoktur.

Kadına dair diğer bir mesele de örtünmedir. İslam'a göre kadın için de erkek için de örtünmek farz kılınmıştır ve yapılması ibadettir. Ayrıca namaz gibi ibadetler de bu örtünme kurallarına uyularak yapılmaktadır. Kadınlar yüzleri açık kalacak şekilde başlarını örtmelidir, giydikleri elbise vücut hatlarını belli edecek kadar dar olmamalı, ince olmamalıdır. Kadının kendisine yabancı sayılan erkeklerin yanında örtünmeleri farz kılınmıştır.

Kadının ev dışındaki hayatında yani iş, eğitim, alışveriş gibi maksatlarla dışarı çıkmasına bir yasak olduğu belirtilmemektedir. Ancak kadının ne niyetle dışarı çıktığının önemli olduğu belirtilmektedir. Dilaver Selvi, (2015) *Delil ve Örneklerle Kadın ve Aile İlmihali* adlı kitabında kadının dışarı çıkmasında önemli olanın güzel niyet olduğunu bu güzel niyetin de Allah rızası için amel etmek olduğunu belirtmiştir (Selvi, 2015: 150).

İslam dini kadının çalışmasına sakınca görmemekte ancak bunun için belli şartlar sunmaktadır. Bunlar: Kadının örtüsünü bozmaması, yabancı erkeklerle baş başa kalacak ortamlarda bulunmaması, asli görevleri olan ev düzeni ve çocuk bakımını ihmal etmemesi, hamile kadının çocuğuna zarar verecek işlerde çalışmaması gibi şartlardır.

2.3 Osmanlı Klasik Dönemi'nde Kadın

Osmanlı toplumunun sosyal yapısındaki yasal sistemin Kur'an'a dayandığı belirtilmişti. Ancak bu yaptırımların bazen çok sıkı takip edilemediği ve bundan mağduriyet yaşanabildiği kaynaklarda yer almaktadır. Özellikle kadına dair meselelerde bu mağduriyetlerin sıkça görüldüğünden bahsedilmektedir.

Evlilik, Osmanlı toplumunda çok önemli bir kurumdur. Toplumsal ahlakın bozulmaması bu verilen önemin başlıca nedenlerindedir. Kadınlarda evlilik meselesi toplumda özellikle elzem görülen bir durumdur. Osmanlıda evlilik kadınlığın doğal bir durumu gibi görülüyor, mesela dul kalan bir kadın hemen evliliğe teşvik ediliyordu (Davis, 2005: 75). Kadının evlilik yaşı genellikle genç kızlığa yeni adım attığı zamanlar, yani on iki ila on dördtür. Evlilikler görücü usulü

gerçekleşmektedir. Ailelerin uygun görmesiyle gerçekleşen evliliğin devamı kocanın iradesine bağlıdır. Osmanlı'da akli başında evli bir erkek hiçbir gerekçe göstermeksizin boşanma hakkına sahiptir. Boşanmak isteyen kadının ise bunun sebeplerini açıklaması gerekmektedir. Boşanma konusunda önemli bir sebep zinadır. Şer'î ve örfî hukukun bir arada yürütüldüğü Osmanlı toplumunda boşanma konusunda iki hukuk sistemine göre de cezalandırmalar yapılmaktadır. Örfî hukuka göre kocasını aldatan bir kadına yüklü miktarda para cezası verilirken Şer'i hukuka göre bu suçun cezası ölümle sonuçlanabilir.

Osmanlı'da sarayda ve varlıklı ailelerin evlerinde cariyelerin bulunduğu da bilinmektedir. İsmail Parlatır (1992), *Tanzimat Edebiyatı'nda Kölelik* adlı kitabında kölelik kavramını incelediği bölümde köleliğin Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra şeriat kanunlarına göre biçimlendiğinden, Selçuklular Dönemi'nde yaygınlaştıktan sonra Osmanlı Dönemi'nde daha da geliştirilerek sistemli bir hâle getirildiğinden bahseder (Parlatır, 1992: 9). Yazar aynı çalışmasında saraydaki cariyelerin Osmanlı Dönemi'nde ciddi oranda arttığından ve özellikle Kanuni'nin Hürrem Sultan'la evliliğinden sonra padişahların Türk kadınlarıyla evlenme geleneğinin son bulduğundan, padişahların cariyelerle evlilik yoluyla ya da nikâhsız olarak birlikte olduklarından bahsetmiştir (Parlatır, 1992: 9). Cariyeler çocuk yaşta Çerkez ülkelerinden aileleri tarafından köle tüccarlarına satılmaktadır. Fatma Aliye, Çerkez ailelerinin o bölgede yaşam şartları iyi olmadığından dolayı kızlarını daha iyi şartlarda büyüüp yetişmesi için, aynı zamanda bir Osmanlı Hanımı olması hayaliyle İstanbul'a gönderdiklerini belirtir (Fatma Aliye, 2009: 23-24). Köle tüccarları bu kız çocuklarını yetiştirip saraylara satarlar. Ya da küçük yaşta saraylara satarlar ve kızlar sarayda eğitim görürler. Kız çocukları eğitim almadan ve hizmet verebilecekleri yaşa gelmeden çalıştırılmazlar. Bu eğitim daha çok dinî eğitim, okuma yazma öğretimi şeklindedir. Yine Fatma Aliye çalışmasında güzel olan Çerkez kızlarının Hanım olma ihtimalinden dolayı özellikle İstanbul'a gönderildiğinden bahseder. Cariyeler çalıştıkları evde belli maaşa tabi tutulur. Giyim kuşamları, çeyizleri Efendileri tarafından karşılanır. Evlilikleri de evin hanımı tarafından gerçekleştirilir. Evin hanımı cariyeye uygun bir eş bulma görevini de üstlenir. Bunlar Osmanlı toplumunda yaygın olarak uygulanan, aynı zamanda İslam hukukuna uygun olan cariyelik yaşantısı olsa da cariyelerin bütün haklarından Efendileri sorumlu olduğu için bu haklarını suistimal eden, cariyelerine eziyet eden Efendilerin de olduğu,

ancak bu kimselere toplumun kötü gözle baktığı kaynaklarda yer almaktadır. Ayrıca efendilerini istemeyen cariyeler, başka bir efendiye satılmayı talep etme hakkına sahiptir. Aslı Sancar (2009), çalışmasında cariyelere “Dilşad” (gönle hoşnutluk veren), “Dilruba” (gönül çalan) gibi isimler verildiğinden bahseder (Sancar, 2009: 90). Bu da Osmanlı toplumunda cariyelere Efendilerinin değer verdiğinin bir göstergesi olarak belirtilmektedir. Cariyelerin aldıkları eğitime ve ev içerisinde aldıkları göreve göre konumları fark etmektedir. Yani iyi eğitim almış bir cariyeye satılmak istendiğinde çok daha yüksek bir fiyata satılmaktadır. Efendisi, istediği takdirde cariyesiyle evlenebilmektedir. Yani cariyeye evin hanımı konumuna gelebilir. Ancak evlenmek isteyip istemediğini cariyeye sorması gerekmektedir. Cariyelerin “odalık” diye tanımlanan başka bir konumu vardır. Ahmet Mithat odalıkların cariyelerin en sefil kısmı olduğundan bahseder. Odalıklar Efendilerin nefsanî zevklerini tatmin eden kadınlardır. Odalıklarla nikâh yapılması çok nadir bir durumdur. Odalık tutan erkek evli olabilmektedir. Nükhet Erkoç (2010), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Cariyelik ve Kadın* adlı kitabında odalıkların erkeğin maddî durumuna paralel olarak istedikleri kadar tedarik edebileceklerinden bahseder (Erkoç, 2010: 86-87). Odalıkların gebe kalmamalarına dikkat edilir, gebe kalanların da çocukları düşürülmektedir. Yaşlanan odalıklar çırak çıkarılmaktadır (Erkoç, 2010: 88).

Osmanlı toplumunda kadın iş hayatında da devletin kurulmasından itibaren yer almıştır. Anadolu’da kadınlar daha çok tarımsal alanda, ip eğirme, yün dokuma, keçecilik gibi el işlerinde çalışırlar. İşlettikleri arazinin tapusu eşlerinde olan kadınlar, eşlerinin topraklarını onların ölümünden sonra işletebilmektedirler. 13. yy.’da kadınların çalışma hayatındaki girişimlerini destekleyen bir cemiyetin olduğu da bilinmektedir. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı isimli teşkilatın kurucusu da Fatma Bacı adlı bir kadındır. Bacıyan-ı Rum Teşkilatının çalışmaları, buna bağlı başka kadın teşkilatlarının da olması Anadolu’daki kadınların kısmen de olsa iş hayatında kendilerine yer bulduklarını göstermektedir.¹ Ayrıca kadınlar, ürettikleri şeyleri pazarlarda da satmaktadırlar. Kadriye Yılmaz Koca (1998) çalışmasında Osmanlı toplumunun kamusal yaşantısını ailenin oluşturduğunu, üretimin ailede iş bölümü şeklinde yapıldığını, bu sebepten günümüzün modern hayatındaki gibi algılanmaması

¹ Yasemin Tümer Erdem ve Halime Yiğit’in *Bacıyan-ı Rûm’dan Günümüze Türk Kadınının İktisadî Hayattaki Yeri* adlı kitabında konuyla ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır.

gerektiğinden söz eder (Koca, 1998: 49-50). Oktar (1998) da *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı* kitabında erkeğe toprak verilirken ailenin esas alındığını, buna bağlı olarak arazi büyüklüğünün belirlendiğini belirtmiştir (Oktar, 1998: 20). Yani kadın, ailenin olmazsa olmazı olduğu gibi çalışma hayatının da önemli bir parçasıdır. İstanbul'da da kadınlar sanatkâr veya girişimci olarak iş hayatında yer almaktadır. İşçi olarak kadın köleler yani cariyeler kullanılmaktadır. Ancak varlıklı kadınların birtakım iş girişimleri bulunmaktadır. Esir alıp satan kimselere denen esircilik kadınlar tarafından da yapılabilen bir meslek olmaktadır. Oktar da söz konusu çalışmasında kadınların iş hayatındaki yeri konusunda İstanbul'da Türk, Rum, Ermeni, Musevi gibi etnik farklılıklara bakıldığı zaman kamu hayatında en geride kalan kadınların Osmanlı kadınları olduğunu belirtmiştir (Oktar, 1998: 19). Genel olarak İstanbul'daki kadının çalışma hayatındaki konumu ev içerisindeydir. Bu görüşten yola çıkarak Osmanlı toplumunun diğer toplumlardan kadınların çalışması konusunda geri kalmışlığını düşünmek yanlış olur.

Osmanlı'da eğitim hayatında kadının yeriyle ilgili yazılı kaynakların oldukça kısıtlı olduğu bilinmektedir. Osmanlı Dönemi'nin Tanzimat'a kadar olan kısmında kadınların eğitimlerinin belli oranda olduğu, bunun sebebinin de kadınların çok eğitim almaması gerektiği düşüncesi belirtilmektedir. Zira çok eğitimin ve çok aklın kadınlar için tehlikeli sayıldığı görüşü yaygın olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Kadına verilen eğitim daha çok dinî ve ahlâkî yönde olmaktadır. Aynı zamanda aile hayatında bir kadının nasıl olması gerektiği kadının eğitilmesi olarak algılanmaktadır. Kız çocukları, sadece iptidai mekteplere gönderilmekte bazı babaların da evlerinde kadın hocalar tutup kız çocuklarına bahsedilen konulardaki eğitim, eve getirilen hocalar tarafından verilmektedir. Bununla birlikte kız çocuklarına verilen eğitimin babaların inisiyatifinde olduğu da bilinmektedir. Yani kızlarının eğitiminin okuma yazmadan ibaret olmadan pozitif bilimlerde de olmasını isteyen babalar da olmaktadır. Osmanlı'da kadınların eğitim alabildiklerini ispatlayacak nitelikte olan kadın şairlere bakıldığı zaman çoğunun saray çevresinde görevli olan paşaların kızları olduğu görülmektedir. Bunun dışında başta da belirtildiği gibi Osmanlı'da kadının eğitimiyle ilgili bilgiler yazılı kaynaklarda yer almadığı için bununla sınırlı tutulabilir. Kadının eğitiminde güçlü adımların Tanzimat Dönemi'nde kız çocukları için açılan mektep ve Rüştiyeler'le aynı

zamanda kızları belli mesleklere hazırlayacak okullarla atıldığı konusuna daha sonra değinilecektir.

3. TANZİMAT'TAN ÖNCEKİ DÖNEM ESERLERİNDE KADIN

Türk Edebiyatı'nda kadının sosyal hayattaki yeri Tanzimat'la birlikte Batının tesiriyle eşitlik yönünde gelişmeye gitse de bu dönemden önce de dini merkezli olarak Türk eserlerinde kadın farklı şekillerde kendisini göstermiştir.

3.1 İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Kadın

Türklerin İslamiyet'ten önceki yaşam biçimi göçebelik ve savaşçılık üzerine kurulu bir düzendir. Her an savaşa hazır bir durumda olmak toplum için önemlidir. Ani bir baskın durumunda kadın erkek fark etmeksizin herkes savaşta yer almaktadır. Bu bağlamda Türk kadını ve Türk erkeğinin toplumdaki önemli vasıfları iyi birer savaşçı olmalarıdır. Bunun dışında aile kurumu İslamiyet'ten önce de önemli olduğu için kadının aile yaşantısı içindeki konumu da önemlidir. Çok kadınla evliliğin İslamiyet öncesi yaşantıda çok yaygın olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple kadının hem eş olarak hem anne olarak, özellikle de anne olarak, ailenin merkezinde olduğu söylenebilir.

Kadının önemli olan annelik vasfını İslamiyet öncesindeki destanlardan Manas Destanı'nda şu dizelerde görmek mümkündür: Babası Yakup (Cakip) Han bir oğul doğurmadığı için karısına sitemlidir: “Çiriçi'yi alalı/ Ben bir çocuk öpmedim/ Çiriçi saç taramadı/ Allah'a tövbe diyip işine bakmadı./ Belini sıkı boğmadı/ Bana oğul doğurmadı” (Kaplan, 2011: 60). Yakup Han, baba olamayışından dolayı karısını suçlamaktadır. Bunun dışında destanlarda erkekler kahramanlıklarını ve güçlerini kadınları kaçırma/alıkoyma yoluyla göstermişlerdir. Buna örnek olarak Manas Destanı'nda Manas'ın söyledikleri gösterilebilir. Bu durumu Kaplan (2011) *Tip Tahlilleri* kitabında destanlarda alpların maddi güçlerinin cinsî güce kayması olarak açıklamaktadır (Kaplan, 2011: 73). “Başı sorguçlu kızları/ Ganimet eder alırım ben./ Bileklerinden tutarım,/ Atımın ardına alırım, ...” (Kaplan, 2011: 73). Demir Han kızını Manas'a vermek istemeyince Manas'ın bu duruma hiddetlenmesi üzerine

söyledikleri de bu duruma örnektir. Demir Han'ın kızını Manas'a vermek istemeyişinin sebebi alp olan Manas'ın savaşçı yaşam biçimine kızının yetiştiriliş tarzının uygun olmamasıdır. “Biricik kızım Kanikey'i/ Yalnız bacadan gün gördü,/ Suyu yalnız evde içti./ Seçilmiş atlara bindi./ Uzaktan gelme bal yedi/ İnce elbise ile rüzgâra çıkmadı”, “Ok atmaktan vazgeçmezse/ Öldürmekten vazgeçmezse/ Saplamaktan vazgeçmezse/ Kızımı asla vermem” (Kaplan, 2011: 74-75).

Hamide Demirel (1995) *Türk Destanlarında Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları* kitabında kadının Türk destanlarında annelik vasfından dolayı üstün bir varlık olarak geçtiğinden bahseder (Demirel, 1995: 87). Oğuz Kağan destanında Oğuz'un ilk karısının ışık huzmesi içinde gökten inmesi, ikinci karısının da ağaçtan doğması ve güzelliklerinin tasviri de buna örnektir.

Türklerin İslamiyet'e geçiş aşamasında yazıya geçirilmiş olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde hem İslami hem de İslamiyet Öncesi kültürün izleri olan motifler göze çarpmaktadır. Kadın karakterler açısından da bu ikilik göze çarpar. Bir yandan kadının yine savaşçılık ve güçlülük özelliklerinin olması yer alırken diğer yandan İslamiyet ve yerleşik yaşamın etkisiyle kadın ve ev yaşamına dair izler bulmak mümkündür. Dirse Han'ın karısının oğlunun düşman elinde esir olduğunu zannedip söyledikleri kadının da savaşçılık ve yiğitlik özelliklerinin bulunmasına örnektir. Dirse Han'ın karısı oğlunun esir düştüğünü zanneder ve kırk ince belli kızını yanına alıp oğlunu kurtarmaya gideceğini Dirse Han'a söyler. “Han babamın katına ben varayım/ Ağır hazine bol asker alayım/ Azgın dinli kâfire ben varayım/ Paralanıp cins atımdan inmeyince/ yenim ile alaca kanımı silmeyince/ Kol but olup yer üstüne düşmeyince/ Yalnız oğul yollarından dönmeyeyim” (Demirel, 1995: 88). Kazan Han hikâyesinde Uruz'un annesi boyu uzun Burla Hatun'un, Kan Turalı hikâyesinde Kan Turalı'nın eşinin de ata binip savaştığı yer almaktadır. Bamsı Beyrek'in kendisini evlendirmek isteyen babasına verdiği cevapta da aradığı özellik iyi güreşmek ve savaşa binmektir. Bunun dışında Dede Korkut'ta geçen kadın karakterlerin beden tasvirlerine bakıldığı zaman kadına dair güzellik algısıyla fikir sahibi olunabilir. Kadınlar genellikle servi boylu, ince belli, al yanaklı, kalem kaşlı olarak tasvir edilir (Demirel, 1995: 88). Kan Turalı'nın, eşi Selcan Hatun'a seslenirken söyledikleri de

buna örnektir. “Işıl ışıl ışıldayan ince elbiselim/ Yere basmayıp yürüyen servi boylum/ Kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklım/ Çift badem sığmayan dar ağızlım/ Ressamların çizdiği kara kaşlım/ Kurumsu kırk tutam kara saçlım/ Aslan soyu sultan kızı” (Demirel, 1995: 90). Kısırlık konusu Dede Korkut’ta da bazı yerlerde geçmiş, kısır kalan kadın meclislerde alay edilmeye maruz kalmıştır. Ayrıca çocuğu olmayan ailelerin Allah tarafından cezalandırıldığına inanıldığı şu örnekte yer alır: “...oğlı kızı olmayanı Allah Teala kargayupdur, biz dahı karagaruz belli bilsin demiş idi.” (Ergin, 2009: 78) Anne olarak da oğulların anneye annelerin oğula olan sevgisinden bahsedilmiştir. Az önce yer verilen Dirse Han’ın karısının oğlu için söyledikleri buna örnektir. Aynı zamanda şiirin önceki kısmında eşi için söyledikleri de karı koca olarak birbirlerine duydukları sevginin örneğini sunmaktadır. “Göz açuban gördüğüm/ Könül virüb sevdüğüm/ A Dirse Han” (Ergin, 2009: 86). Kaplan (2010), bu sevgiyi günümüzdeki aşk bağlamında düşünmemek gerektiğinden bahseder. (Kaplan, 2010: 112)

3.2 Divan Edebiyatında Kadın

Saray Edebiyatı olarak da tabir edilen Divan Edebiyatı’nda sevgili tasvirleri kalıplaşmış mazmunlarla yapılmaktadır. Bu mazmunlar da siyah saç, kırmızı dudaklar ve küçük ağız, inci gibi bembeyaz dişler, ela veya siyah gözler, servi boy, ince bel, yanakta veya yüzün başka bir yerinde ben, oka benzeyen kirpikler gibi beden tasvirleridir. Sevgili bu unsurlar kullanılarak tasvir edilir. Örneğin sevgilinin belinin inceliğinin kıl veya karıncaya benzetilmesi, saçlarının siyahlığı ve dalgalı oluşuyla yılanı benzetilmesi gibi. Bu beden tasvirlerinin de kadın bedeniyle daha çok uygun düştüğü düşünülebilir. Dilaver Cebeci (2001), adı geçen çalışmasında kadına dair yapılan bu beden tasvirlerinin doğrudan dinle ve Türk geleneklerinin etkisiyle oluştuğunu belirtmektedir (Cebeci, 2001: 36). Divan şiirinde sevgili durumu âşık, mâşuk ve ağyar üçgeni arasında şekillenir. Tasavvuf şiirlerinde de âşık, mâşuk ve mâsiva şeklindedir. Tasavvuf şiirlerinde sevgili Allah’tır ve sevgiliyle âşığın arasına giren engel de dünyalık heveslerdir. Beşir Ayvazoğlu (2000), *Aşk Estetiği* adlı kitabında tasavvufta sûfilerin, cinsî aşkın bir şeytan aldatmacası olma ihtimalinden

dolayı aşkı cinsîlikten uzak tuttuklarından bahseder.² Din dışı şiirlerdeki sevgiliyle tasavvuftaki Allah'ı anlatan sevgili tasvirleri aynı yapılsa da farklı çağrışımlar içermektedir. Bu şiirlerde âşık olunan kadınlar aşığına yüz vermez, ona sürekli cefa çektirirler. Ağyarlara yani diğer âşıklara ise yakınlık gösterirler. Bu da âşığa daha çok acı çektirir. Sevgili ne kadar acı çektirirse aşkın ulaşılmazlığı artar ve böylece âşığın aşkı da artar. Sevgili gönül mülkünün sultanıdır. Divan şiirlerindeki kadın tasvirlerine ait bir başka görüş de tasvir edilen sevgilinin cinsiyetinin kadın olmayışıyla ilgilidir. Şairler şiirlerinde kendilerini yani âşığın erkek, sevgilinin kadın olduğuyula ilgili açıkça bir cinsiyet belirtmezler. Ancak sevgiliden bahsedilirken kadına yakışır özellikle kadın için kullanılacak terimler de vardır. “Cânane, nâzenin, hûri” (Pala, 2004: 401) gibi. 16. yy'da yaşadığı bilinen şair Revani'nin şu dizeleri bu duruma örnektir: “Hulle-i Firdevstir nâzik teninde pîrehen,/ Revzen-i Cennettir, ey Hûrî girîbân'ın senin” (Cebeci, 2009: 38). Bu örnekler dışında genelleme yapıldığı zaman sevgili anlatılırken yapılan beden tasvirleri bir kadın tarafından bir erkeğe yapılmış da olabilir. Zaten Divan şiirleri yazan kadın şairler de şiirlerinde sevgili tasvirleri yaparken aynı mazmunları kullanmaktadır. Tuba Yılmaz (2012) *1923-1940 Arası Kadın Romanlarında Kadın ve Cumhuriyet* adlı Yüksek Lisans Tezi'nde konuyla ilgili Ülkü Çetinkaya'nın görüşünden örnek vermiştir. Divan şiirinin kalıplaşmış mazmun sistemi kadın şairlerin erkek sevgiliyi istediği gibi tasvir etmesini engellemiştir. Buna örnek olarak 15. yüzyıl kadın şairlerinden Zeynep Hanım'ın İskender için yazdığı söylenen şiir örnek gösterilebilir. “Gözümü açup yumunca oldu çeşmümden nihan/ Şöyle teşhis ederüm kim ya melekdir ya peri/ İrdi çün âb-ı hayâte Mihrî ölmez haşre dek/ Gördi çün şeb zulmetinde ol âyân İskenderi” (Yılmaz, 2012: 34). Yani genel olarak Divan şiirinin mazmunlarla sınırlı olan sistemi sevgiliyi de belli özellikler çerçevesinde anlatmayı sağlamıştır. Tanpınar (2017), *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında bu durumu Türk şairlerinin başlangıçta İran şairlerine öykünmesinin neticesi olarak Türk şiirinin “iç uzaklığından konuşması” olarak tanımlamaktadır (Tanpınar, 2017: 25).

² Kitabın “Aşkın Kısa Tarihi” adlı bölümünde (s. 59- 65) yazar, sûfîlerin cinsi aşkın insanı cismaniyete çektiğinden dolayı aşkı cinsiyetin dışına çıkarma eğilimlerinin olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca kadını da Meryem sâfiyetinde görmek istediklerinden bahsetmektedir.

3.3 Tanzimat Dönemi'nde Kadın

Osmanlı Dönemi 18. yüzyıldan itibaren gerileme sürecine girmiştir. Bu gerileme süreciyle birlikte devlet askeri alanda Batı merkezli birtakım yeniliklere başvurmuştur. Askeri alanda yapılan yeniliklerin devletin gerilemesine çözüm olmayışından dolayı bu yenileştirme çalışmaları siyasi ve sosyal hayatta da yerini bulmuştur. Osmanlı Dönemi'nde Batı odaklı yenileşme çalışmalarının ilk güçlü adımı 1839 yılında Gülhane Parkı'nda okunan Gülhane-i Hatt-ı Hümayun'un diğer bir adıyla Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle birlikte başlamıştır. Tanzimat Fermanı'nda siyasal, hukuki, eğitim ve sosyal alanda yapılan yeni yasal düzenlemeler yer almaktadır.

Tanzimat Dönemi'nde Batılılaşma süreciyle ilgili fikir üreten, konunun sosyal hayata etkisiyle ilgili çalışmalar ortaya koyan kişiler dönemin felsefeci ve fikir meseleleriyle uğraşan kişilerden ziyade edebiyatçılar olmuştur. Bu sebeple "Batılılaşma" meselesine dair fikirleri, toplumsal etkilerini edebiyat eserlerinde canlı bir şekilde görmek mümkündür. Sosyolog ve felsefecilerin bu konuyla ilgili çalışmaları 20. yy'dan itibaren görülmeye başlanacaktır (Okay, 2013: 15).

Tanzimat Dönemi'nde kadın ve erkek eşitliğini amaçlayan birtakım çalışmalar kısmen de olsa görülmeye başlamıştır. Bunun sebebinin de "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nde bireyin hak ve özgürlüklerini koruyan maddelerin yer almasıdır. Yasemin Avcı, Osmanlı'nın modernleşme sürecinde kadının konumuyla ilgili yaptığı çalışmasında bu hak ve özgürlüklerin devletin Batı ülkeleri karşısındaki geri kalmışlığına bir çözüm yolu olarak ortaya çıkardığından bahseder (Avcı, 2007: 2). Osmanlı'nın da ilk olarak Fransız medeniyetinden etkilendiği düşünülürse özgürlük kavramından etkilenmesi normaldir.³ Özgürlük ve bireysel haklar bağlamında dönemde birincil olarak toplumda kadının yeri sorgulanmaya başlanmıştır. Her bireyin can, mal güvenliğinin sağlanmasını ve bireylerin birbiriyle eşit olduğu düşüncesi kadın erkek eşitliği konusunu gündeme getirmiş ve bunun için belli adımlar atılmıştır.

³ Cevdet Perin, *Tanzimat Edebiyatı'nda Fransız Tesiri* adlı kitabının giriş kısmında Türk Edebiyatı'nda Batı etkisinden kastedilen Batı'nın Fransa olduğundan bahsetmektedir.

Toplumda söz konusu eşitliği sağlamak için kadına sosyal, eğitim ve kamusal alanda ve daha sonra siyasal alanda yer vermek amacıyla belli yasalar getirilmiş, kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ilk önemli adımlardan biri eğitim alanında atılmıştır. Eğitim alanında yapılan değişikliklerin bir nedeni de yabancı devletlerden gelen baskıdır. Osmanlı Devleti'nin zayıf bir sürece girdiğini anlayan Batı ülkeleri Osmanlı üzerinde azınlıklara ait hakların geliştirilmesi konusundaki baskılarını arttırmıştır. Azınlık okullarının imkânlarının geliştirilmesi konusunda yapılan baskıdan dolayı Osmanlı'da yaygınlaşan eğitim kurumlarına karşılık olarak Türk okulları da geliştirilip yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Tanzimat Dönemi'nden önce Osmanlı toplumunda kız çocuklarının eğitim hayatı iptidai mekteplerle sınırlıdır. Bu dönemlerde Osmanlı'daki eğitim kurumları medreselerle sıbyan ve Enderun Mektepleri'nden oluşmakta, kız çocukları ise yalnızca Sıbyan Mektepleri'nden faydalanmaktadır. “Daha fazla eğitim imkânı tanınmıyor, daha doğrusu buna ihtiyaç duyulmuyordu. Sadece idareci veya ulema zümresinden ailelerin kızları ailelerinin desteği ile evlerinde özel ders alabiliyordu” (Kurnaz, 2011: 24). 1869'daki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Sıbyan Mektepleri konusunda önemli bir adım olmuştur. Erkek çocuklarında devam zorunluluğu yaşı 6-10; kız çocuklarında ise 7-11 olarak belirlenmiştir. Ayrıca Kız Sıbyan Mektepleri açılması konusunda da yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kız Sıbyan Mektebi'nde eğitim veren hocaların kadın olması koşulu olsa da kadın hocaların sayısının yetersiz olması sebebiyle kadın hocalar yetiştirilene kadar yaşlı ve iyi ahlak sahibi erkek hocaların getirilmesine müsaade edilmiştir. Mektepteki derslerin “dinî ve dünyevî” olacak şekilde belirlenmesi ve bu ikisi arasında bir denge kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun dışında kızlara eğitim verme çalışmaları devam etmiş, kızlar için eğitim özellikle meslek eğitimi konusunda okullar açılmaya başlanmıştır. Şehmus Güzel'in (1985) *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* adlı çalışmasındaki “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Değişim ve Kadın” maddesinde belirtildiği üzere 1842 yılında Avrupa'dan ebe kadınlar getirilerek ebe kadınların, kadınlar için Tıbbiye'de kurslar vermesi sağlanmıştır.⁴ 1858'de ilk Kız Rüştiyeleri, 1869'da il Sanayi Okulları açılmıştır. Kız çocuklarının eğitim hayatında var olmaya

⁴ Yazar, bahsedilen yazıda Tanzimat Dönemi'nde kadının hak ve özgürlüklerini genişletmek amacıyla alınan kararları ve tarihlerini daha detaylı bir şekilde belirtmektedir (s. 858-860).

başlaması, Rüştiyelerin açılması, kadın öğretmen ihtiyacını arttırmış, bu sebepten 1860'lı yıllarda kız öğretmen okulları açılmaya başlanmıştır. Ancak yine de yeni yapılan bu çalışmalarda kız öğrenci sayısının hemen artmadığı da belirtilmektedir.

Miras konusunda da Tanzimat Dönemi'nde birtakım yasalar getirilmiştir. Şefika Kurnaz'ın *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını* adlı çalışmasında belirtmesine göre 1846-47 yıllarında çıkan kanuna göre babadan kalan arazi kız ve erkek çocukları arasında eşit olarak paylaşılacaktır (Kurnaz, 2011: 64). Devam eden yasalarda da miras konusunda kız ve erkek çocuk arasındaki eşitliğin korunduğu belirtilmektedir.

Döneme dair yasal düzenlemelerden biri de köleliğin-cariyeliğin kaldırılması olmuştur. Kaynaklara göre köleliğin kaldırılması konusundaki yasal düzenlemeler Tanzimat Dönemi'nde yapılsa da kölelik ve cariyeliğin kaldırılması tam anlamıyla Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte gerçekleşmiştir. Şefika Kurnaz (2011) buna sebep olarak yaygın bir şekilde yapılan köle ticaretinden dolayı köle tacirlerinin tepkisine maruz kalınması, Osmanlı'daki kölelik/kadın kölelik sisteminin Avrupa ülkelerindeki esirlik anlayışı gibi olmaması, kölelerin ve cariyelerin yaşamlarından memnun olması, sarayın da dinen kölelik kavramıyla ilgili bir yasa söz konusu olmadığı için köleliği kaldırmaya çok da sıcak bakmaması gibi sebepler olduğunu belirtmiştir (Kurnaz, 2011: 68).

Tanzimat Dönemi'nde kadının giyim kuşamıyla ilgili değişiklikler yapılmamış, kadının İslam'ın uygun gördüğü gibi giyinmesi konusundaki yasalar devam etmiştir. Yalnızca “Müslüman kadınların Hıristiyan kadınlara benzediği” gerekçesiyle ve hırsız erkeklerin bu kılığa girerek hırsızlık yapması sebebiyle çarşaf giyilmesi yasaklanmıştır.⁵

⁵ Şehmus Güzel (1985) , çalışmasında belirtmektedir.

4. TANZİMAT EDEBİYATI'NDA KADIN

Tarih boyunca sosyal hayatta kadına dair problemler yaşanmış olmalı ki feminizm adında kadın erkek eşitliğini savunan bir görüşün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sosyal hayatta kadın duyarlılığı ile yapılan bu adımlar edebiyatta da kendisini göstermeye başlamıştır. Gerek edebi eserlerde gerek eleştiride “feminizm” etkisi görülmeye başlanmıştır. Ancak ataerkil yapıdaki toplumlarda kadın kendi hakkını savunacak konumda olmadığından erkeklerin bu konudaki adımları daha belirleyici olmuştur. “Feminizmin en temel saptamalarından biri, kadınların erkekler tarafından yapılmış bir dil içinde yaşamak zorunda olduklarıydı” (Parla; Irzık, 2017: 8). Yazarların feminizmi tanıtırken söyledikleri, bu kavramın henüz ortaya çıkmadığı önceki dönemler için de geçerlidir, denebilir. Tanzimat Dönemi, diğer toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da kadına dair problemlerin irdelenmeye başlandığı bir dönem olması açısından Türk toplumunun değişiminin başladığı bir süreçtir.

Tanzimat Dönemi, toplumsal alanda olduğu gibi, edebiyat alanında da önemli değişimlerin yaşanmaya başlandığı bir dönemdir. Bu dönemde toplumun birçok alanında kendisini göstermeye başlayan Batı tesiri edebiyata da yansımıştır. Roman, hikâye, tiyatro gibi edebiyatımızda olmayan türler kendisini göstermeye başlamıştır. O dönemde özellikle bazı yazarlarımızın yazdığı hikâyelerin roman türüne oldukça yaklaştığı söylenebilir. Bunu sebebi Türk edebiyatına dâhil olduğu ilk zamanlarda bu iki tür arasındaki kavramın tam anlamıyla ayırt edilmemiş olması düşünülebilir. Yine de tür olarak hikâyenin kendisini bu dönemde gösterdiği bilinmektedir. Bu sebepten kadın teması ele alınırken edebi türlerden hikâye seçilmiş, böylelikle kadın temasının yanında hikâyelerin yapısına da değinilme fırsatı sağlanmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde değişen sosyal yapıyla birlikte edebiyat eserlerinde de tür ve içerik bakımından değişimler olmuştur. Bu bağlamda özellikle bir birey olarak kadının toplumdaki konumu ilk defa Tanzimat Dönemi'yle birlikte dönemin entelektüel ve aydın denen kesimi tarafından gündeme getirilmeye başlamaktadır. Şinasi, Ahmet Mithat Efendi bu aydın ve entelektüel kişilere örnektir. Bu toplumsal değişimin doğal bir sonucu olarak edebiyatta da yazarlar, toplumda kadının yeriyle ilgili görüşlerine eserlerinde yer vermektedir.

Şinasi, *Şair Evlenmesi* adlı tiyatro eserinde görücü usulü evliliği eleştirmiştir.

Şemsettin Sami'nin *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat* adlı romanı ilk roman türü olma özelliğine sahiptir. Yazar, romanda aşk konusunu işlemiştir. Romanda evden çıkmasına müsaade edilmeyen Fitnat cumbadan bakarken Talat'ı görüp ona âşık olur. Talat da onu görmüş ve sevmiştir. Birbirlerini seven bu geçlerin evliliğine Fitnat'ın efendisi müsaade etmez. Çünkü babası Hacı Baba, üvey kızı Fitnat'ı zengin bir adam olan Ali Bey'le evlendirmek istemektedir. Hacı Baba kızını Ali Bey'le evlendirir. Birbirlerine kavuşamayacaklarını anlayan Talat ve Fitnat intihar eder. Ali Bey, Fitnat'ın muskasını görünce onun öz kızı olduğunu anlamıştır ama durumu telafi etmek için artık çok geçtir. Ayrıca romanda Talat'ın Fitnat'la görüşebilmek için Çarşaf giyip bohçacı kılığında evlerine gelmesi de dikkat çekicidir.

Ahmet Mithat Efendi, birçok romanında kadınlarla ilgili farklı konulara dikkat çekmiştir. Ahmet Mithat, *Felâhî Bey'le Rakım Efendi* romanında, gayrimüslim bir kadının bir Türk'e olan aşkıdan bahsetmiştir.

Henüz On Yedi Yaşında romanında düşmüş kadınların dramına yer vermiştir. *Firkat* adlı romanında Çerkez bir cariyeyle bir Türk gencinin aşkı konu edilmiştir. Cariyelik kavramının yanında iki gencin aşkı da romanın baskın bir konusu olmuştur. Babası, romanın kahramanı Memduh Bey'e oğlu gibi muamele etmektedir. Çerkez geleneklerine göre kardeş sayılacaklarından Guşacuk geleneklerini çiğnememek adına Memduh Bey'le evlenmeyi reddeder. Ayrıca romanda kız kaçırma konusu da işlenmiştir. Guşacuk kendisiyle evlenmek isteyen bir genç tarafından kaçırılır ve romanda Çerkez geleneklerine göre kaçırılan kızların peşine düşüp geri almaya gayret edilmediğinden bahseder. Roman, geniş bir konu içeriğine sahiptir denebilir.

Samipaşazade Sezai de *Sergüzeşt* romanında yine cariye kavramına yer vermiştir. Parlatır'ın ifadesine göre Samipaşazade Sezai'nin annesi de bir köle olduğu için yazar eserlerinde kölelik kavramını daha çok dramlarıyla ele alır.

Tanzimat Dönemi'nin son zamanlarında kadın yazarların da ortaya çıktığı görülür. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan, aynı zamanda Ahmet Mithat Efendi'nin

de manevi kızı olarak bilinen Fatma Aliye, Zafer Hanım, sonraki yıllarda Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiyye romanda; Nigar Hanım da şiirde öne çıkan kadın yazarlarımızdır (Günaydın, 2017: 14).

Tanzimat yazarları, edebî eserlerin yanında eleştiri yazılarında da kadına dair meselelerde görüşlerini belirtmişlerdir. Namık Kemal *İbret* Gazetesi'nde yayınlanan "Aile" adlı yazısında kadınların ev içerisinde esir gibi yaşamalarını eleştirmiştir. Erkeklerin eşlerine kötü muamele etmelerinin, eşlerini evin temizliğinden ve çocuk bakımından sorumlu bir hizmetçi gibi görmelerinin bir haksızlık olduğunu belirtmiştir (Namık Kemal, 1938: 199-200). Şemsettin Sami, *Kadınlar* adlı risalesinde kadının aile yaşantısındaki görev ve sorumlulukları, eğitimi, iş hayatındaki yeri, sosyal hayattaki konumu gibi birçok konuyu ele almıştır. Şemseddin Sami genel hatlarıyla kadının modernleşme sürecinde İslam'ın uygun bulduğu kuralların dışına çıkmadan da sosyal hayatta var olabileceğinden bahsetmiştir. Kadının fizyolojik açıdan erkekten farklı olması sebebiyle erkeklerle aynı şartlarda iş süremeyeceğini belirten yazar, kadının asli görevi olan evin temizliği ve düzeniyle ilgilenmek ve çocuğunu terbiye etmek olduğundan bahsetmektedir. (Şemsettin Sami, 2010: 4) Yazar, kadını ailenin merkezine koymaktadır (Şemsettin Sami, 2010: 6). Bu görevlerinden kalan zamanlarında evde kitap okumak ve insanlığın fikri hayatına katkı sağlayacak yazılar yazmak gibi işlerle uğraşabileceğinden bahsetmiştir. Bu sebepten kadınların el uğraşları olan dantel, el işi gibi gereksiz uğraşlarla zaman harcamak yerine kitap okuyarak fikir alanında kendilerini geliştirmeleri ve topluma fayda sağlamalarının topluma ve kendilerine daha faydalı olacağını savunmuştur.

5. TANZİMAT DÖNEMİ HİKÂYELERİNDE KADIN

5.1 Tanzimat Dönemi'nde Tür Olarak Hikâye

Batı tarzı bir tür olarak hikâyenin Türk edebiyatına girişi, yine Batı kökenli başka bir edebî tür olan romanın girişiyle hemen hemen aynı tarihlere yani Tanzimat Dönemi'ne rastlamaktadır. Daha önce de kısaca değinildiği gibi olay merkezli bir

anlatı olan, teknik bakımdan benzerlikleri bulunan bu iki tür arasındaki ayrım o dönemde net olarak belirtilmiş değildir. Uzun ve hacimli olan anlatı türü roman; daha kısa, daha az detaylı olan anlatı türü de hikâye olarak tanımlanmaktadır. Nabizade Nazım “Haspa” adlı hikâyesinin son sözünde Türk edebiyatına millî bir hikâye takdim ettiğini belirttikten sonra hikâye ve roman arasındaki farkın hacim farkı olduğundan, romanda uzun uzadıya anlatılan olayların hikâye türünde önemli detaylarından ibaret tutulduğundan bahseder. Ancak İsmail Çetişli’nin de (2004) yaptığı çalışmasında belirttiği gibi hikâye ve romanda olması gereken hacmin sınırlamaları net bir şekilde ortaya koyulamamıştır. Bu sebeple biraz uzun olan anlatı türünün hikâye mi yoksa roman mı olduğu biraz da göreceli kalmaktadır (Çetişli, 2004: 25). Bu hacim farklılığından dolayı hikâyeler “uzun hikâye”, “mini hikâye” olarak isimlendirilmektedir (Çetişli, 2004: 25). O dönemde ise günümüzde uzun hikâye olarak bilinen türler roman olarak da tanımlanabilmektedir. Bu konudan bahseden bir diğer kişi de Orhan Okay (2013) olmuştur. Okay, çalışmasında hikâye ve roman arasındaki bu tür karmaşasının sebebini hikâyeyi konumlandıramayışıma bağlar (Okay, 2013: 70). Hikâye, tür olarak edebiyatımızda vardır. Ancak Halk Edebiyatı içerisinde sözlü anlatım geleneğinin yaygın olması, Divan Edebiyatı’nda da düzyazı türlerinin şiirin gölgesinde kalmış olmasından dolayı geleneksel olarak var olan hikâye türü geri planda kalmıştır. Yani, Türk Edebiyatı’nda hikâye, “uzun hikâye” şeklinde var olan bir türdür. Bu sebepten uzun hikâye türüne Türk aydınının aşına olduğu bir gerçektir. Hem tür olarak roman ve hikâye arasında hem de hikâye içerisinde hacme bağlı isimlendirmelerle ilgili karışıklıkların meydana gelmesinin sebebini buna bağlar yazar. Batı tesiriyle edebiyatımıza giren “küçük hikâye” bu türle ilgili dönem aydınları tarafından bir kafa karışıklığı meydana getirmiştir. Okay, 19. yy’da edebiyatımızdaki hikâyeyi geleneksel hikâye ve Batı tesiriyle gelişen hikâye olarak sınıflandırır. Geleneksel hikâyenin içinde sözlü ve yazılı olarak gelişen halk hikâyelerini, Divan Edebiyatı’ndaki mesnevileri değerlendirir. Giritli Aziz Efendi’nin *Muhayyemat-ı Aziz Efendi*’sini de geleneksel hikâye sınıfına dâhil eder (Okay, 2013: 102-103-104). Günümüzde yapılan bu yorumlar dışında dönem yazarlarından Nabizade Nazım’ın *Karabibik* adlı uzun hikâyesini, hakikiyyun mesleğinin örneği olan bir roman olarak tanımlaması da bahsettiğimiz isim karmaşasının bir örneğidir. Mehmet Narlı da (2010) *Roman Ne Anlatır?* kitabında *Karabibik*’i roman olarak tanıtır.

Sözlüklerde hikâye kelimesinin karşılığında fabl, masal, roman gibi bugün başka başka türler olarak sınıflandırılan anlatı türlerinin ismi yer almaktadır (Develioğlu, 2012: 423). Muhtemelen bu durum bu kavramın olaya dayalı kıssa, mit, masal gibi türlerin arasındaki ayrımın o dönemde net bir biçimde yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Hikâye kelimesi zaman içinde diğer türlerden kendisini sıyrarak günümüzdeki karşılığını bulmuş olsa da yine zaman içinde onun yerine onunla aynı türü karşılayan başka isme yerini bırakmıştır: Öykü. Günümüzde yazılan bu kısa anlatılar hikâye yerine öykü olarak tanımlansa da iki isim arasındaki farklılığı da farklı görüşlerin ortaya atıldığı bir mesele olmuştur. Yunus Emre Özsaray (2019) hikâyenin zaman içindeki değişimini incelediği bir çalışmada bu isim farklılığının sebebinin toplumsal/ ideolojik değişimin bir yansıması olduğunu vurgularken (Özsaray, 2019: 7), öykü isminin Türkçe kökenli bir kelime olmasından dolayı günümüzde daha çok tercih ediliyor olduğunu belirtenler de olmaktadır. Bunun gerçek sebebinin neyle ilişkilendirileceği konusunun üzerinde durmaktan ziyade genel olarak bakılacak olursa hikâye edebiyatımızda ortaya çıktığı ilk dönemlerde hikâye olarak adlandırılrsa da sonradan öykü olarak anılmaya başlanmıştır. Hikâyenin isim veya tür olarak tartışmalı olan konularının detaylarının üzerinde durmak konumuzun dışında kalacağından ve konuyu ziyadece uzatacağından türün gelişmesiyle ilgili açıklamayı bunlarla sınırlandırmak yerinde olacaktır. Yalnızca bu zaman içinde oluşan isim farkının tezin ismi verilirken göz önünde bulundurulduğunu, öykü yerine hikâye kelimesinin Tanzimat Dönemi'nde hikâye ismi kullanıldığından dolayı seçildiğini belirtmek gerekir.

5.2 Hikâyeler

Çalışmada incelenen hikâye kitapları ilk olarak Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat* (1871-1894) serisindeki yirmi bir tane hikâyedir. Diğer dördü tür olarak roman olduğu için konunun dışına çıkmamak adına ele alınmamıştır. Bu yirmi bir hikâyeden “Suizan”, “Cinli Han”, “Obur” ve “Bir Acibe-i Saydiyye”, “Dolaptan Temaşa” hikâyeleri kadın temasına ait belirgin izlere rastlanmadığından dâhil

edilmemiştir. Yazarın hikâye kitabı olarak geçen *Kıssadan Hisse* kitabındaki geleneksel Türk motiflerini barındıran fabl türüne yakın hikâyelerinin içinden “Mazlume Sultan ve Nadim Şah Hikâyesi” de konu bağlamında incelenmeye çalışılmıştır.

Hikâyeleri incelenen bir diğer yazarımız da Nabizade Nazım’dır. Nabizade Nazım’ın da on tane hikâyesi incelenmiş, bunlardan “Seyyie-i Tesamüh” ve “Sohbet-i Şebane” hikâyeleri kadın temasına çok değinmediğinden konu bağlamında değerlendirilmeye alınmamıştır. “Yadigârlarım” hikâyesi de belli bir kadın karakter taşımayıp âşık olduğu kadınlarla kısa süreli ilişkiler sonrasında sıkılan bir adamın bu kısa süreli ilişkilerinden duyduğu memnuniyetsizlik hissini içerdiğinden flört bağlamında konuya değinilmiştir.

Emin Nihat’ın da bu dönemde yazmış olduğu gece hikâyeleri anlamına gelen *Müsameretname* adlı kitabı da konu çerçevesinde incelenmiştir. Kitap 1872-1875 yılları arasında yayımlanmıştır. Yedi cüzden oluşmaktadır. Sekiz tane hikâyesi incelenmiş, hepsinin de konusu aşk ve buna bağlı olarak da kadınla ilişkisi bulunduğu için hepsi tema bakımından incelenmiştir.

Giritli Aziz Efendi’nin yazmış olduğu *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* adlı kitapta da yer alan yirmi tane hikâye okunmuş olup içlerinde geçen kadın karakterler genel olarak “peri kızı” “padişah kızı” gibi masalsı bir hava taşıdığı için hikâyelerinin tamamı incelenmemiş, yalnızca “Birinci Hayal” kısmının tamamı, “İkinci Hayal” ve “Üçüncü Hayal” kısmından da birer tane hikâye farklı motifler olduğu için incelenmiştir. Diğer hikâyelerde geçen kadına dair bazı kısımlara atıflar yapılmıştır.

Samipaşazade Sezai’nin de yazmış olduğu *Küçük Şeyler* adlı hikâye kitabındaki yedi tane hikâyesi incelenmiş, bunlardan “Düğün” adlı hikâyesi kadına dair dönemdeki önemli bir meseleyi (odalık konusunu) içerdiğinden incelenmiştir. Samipaşazade Sezai’nin *Küçük Şeyler* kitabı dışında *Rûmuzu’l Edep* adlı bir kitabında da yer alan birkaç tane hikâyenin içinden “Mihriban” adlı hikâyesi cariyelik konusu içerdiğinden incelenmiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in "Şemsa" ve "Muhsin Bey yahut Bir Yazarın Hazin Sergüzeşti" adlı iki tane hikâyesinden "Muhsin Bey yahut Bir Yazarın Hazin Sergüzeşti" hikâyesi gençliğinin en güzel yıllarında veremden ölmüş bir kızın arkasından yas tutan bir erkeği anlatması açısından belli yönlerden incelenmiştir. "Şemsa", küçük yaştaki kızını verem hastalığından kaybetmiş bir babanın üzüntüsü konu edilmiştir. "Naime" ise yazarın tamamlayamadığı hikâyesidir. Konunun gidişatından hikâyenin bir kız çocuğunun üvey annesi tarafından yaşadığı kötü muamele olduğu tahmin edilmektedir.

5.3 Hikâyelerin Tematik Açıdan Sınıflandırılması

Tanzimat Dönemi'ndeki kadın kahramanlar, hikâyelerdeki konularına göre belli sınıflara ayrılmıştır. Bu sınıflandırmalar, hikâyede kadının hangi rolde karşımıza çıktığına göre aynı zamanda toplumsal meselelere temas etmesi yönüyle yapılmıştır.

5.3.1 Cariye Olarak Kadın

Daha önce de belirtildiği gibi köleliğin kaldırılması ilk defa Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkmış bir konudur. Buna bağlı olarak dönem hikâyelerinde en çok ele alınan konulardan bir tanesi cariyeliktir. Yazarlar hikâyelerinde köleliği farklı bakış açılarıyla ele almıştır. Ahmet Mithat Efendi, "Esaret" hikâyesinde birbirlerine âşık iki kölenin aşkını anlatırken sık sık "hürriyet" kelimesine yer vermiştir. Bununla birlikte cariyelerin efendilerinden zulüm gördüğüne dair bir konudan bahsedilmez. "Esaret" hikâyesindeki Zeynel Bey'in, cariyesi Fitnat'ı dövmesinin sebebi Behice'nin onu kandırması ve dolduruşa getirmesinden dolayıdır. Bunun dışında Efendi Zeynel Bey vicdanlı ve merhametli bir adam olarak tanıtılır. Hikâyede bahsi geçen diğer cariye Zeynel Bey'in odalıdır. Zeynel Bey, Fitnat'la evlenmeyi düşünse de aslında bir cariyesi vardır. Bu da daha önce belirttiğimiz odalık ve cariyelikle ilgili uygulamaların örneğini sunar.

Cariyelikten bahseden bir diğer hikâye de Samipaşazade Sezai'nin "Düğün" hikâyesidir. Bu hikâyedeki evin efendisi olan karakter merhametsiz, kaba ve huysuz

bir adamdır. Kimsesiz bir kız olan Dilsitan'ı görür, beğenir ve kolundan tutup konağına getirir. Dilsitan'a kötü muamelede bulunur. Aşağılar, hor görür, bazen de vurur. Dilsitan, bu durumu korumacı bir adamın sevgisini bu şekilde hoyratça gösterdiği şeklinde yorumlar. Bir yandan bir cariye'nin dramını anlatırken diğer yandan da babasızlık duygusunun kadınlarda bıraktığı sevgi eksikliğinden dolayı şiddete göz yummalarını, kendilerinden ödün vermelerini açıklamak ister gibidir. Kendisini böyle kandıran Dilsitan'ın hayal kırıklığı efendisinin evlenmeye karar vermesiyle olur. Behçet Bey, artık Dilsitan'ın yüzüne bile bakmaz. Aynı zamanda onu herkesten saklar. Odalığının olduğunun kimse tarafından bilinmesini istemez. Dilsitan'ın yaşadığı sefalet toplumda odalıklara yapılan muameleye bir eleştiri olarak ya da yazarın kendi hayatında şahit olduğu odalık dramlarının bir etkisi olarak yorumlanabilir.

Samipaşazade Sezai'nin "Mihriban" hikâyesi de cariyelikle ilgili başka bir dramı konu alır. Birlikte olduğu evin Beyinin oğlu Hakkı Bey'den hamile kalan Mihriban, Hakkı Bey bu ilişkiyi reddedince ortada kalır ve ev halkı tarafından kötü kadın muamelesi görerek satılmak istenir. Hamile olduğu için kimse Mihriban'ı satın almaz. Satın alma kısmında da cariyelerin satın alınırken iş görme ve namuslu olma konusunun önemli olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü Mihriban bu sebeplerden dolayı satılamaz.

Cariyelikten bahseden bir diğer hikâyeye de Emin Nihat'ın *Müsameretname* kitabında yer alan "Faik Bey'le Nuridil Hanım'ın Sergüzeşti" hikâyesidir. Bu hikâyede Çerkezistan'dan getirilen iki kölenin aşkı anlatılır. Hikâyede Pişasımaf'ın efendisi tarafından yaşadığı herhangi bir hor görmeye sahip olduğundan bahsetmez yazar. Yalnızca cariyesini İstanbul'a köle pazarına satılması için göndermesi ve yüksek fiyat istemesi köle alım satımının nasıl olduğuna dair fikir verici nitelikte olsa da toplumsal bir gönderme şeklinde yorumlamak doğru olmayabilir.

5.3.2 Evlilik Hayatında Kadın

Toplumda çok önemli bir mesele olan evlilik, yazarlar tarafından çeşitli bakış açılarıyla ele alınmıştır. Özellikle Ahmet Mithat'ın hikâyelerinde evlilik konusu

önemli bir yere sahiptir, denebilir. Ahmet Mithat, “Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?” hikâyesinde bir erkeğin evlenmesinin ekonomik anlamda daha rahat bir yaşam sürmesini belirtirken aynı zamanda evinde karısıyla yaşadığı hayatın dışarıda, kadınlarla yaşadığı günübürlük ilişkilerden çok daha mutluluk verici olduğundan bahsetmektedir. “Teehhül” hikâyesinde de görücü usulü evliliği eleştirirken Mazlum Bey’in acı çekme pahasına Sabire Hanım’ın üzerine evliyken başka biriyle daha evlenmeyişinden çok eşliliğe de atıf yapmıştır. “Para!” hikâyesinde de yazar ev geçimiyle alakalı bilgiler verirken aynı zamanda eş seçiminde kadının da erkeğin de evlenecekleri kişinin maddi durumuna değil ahlâkına ve çalışkanlığına bakması gerektiği konusuna değinir. “Mihnetkeşan” hikâyesinin sonunda düşmüş kadınların eziyetlerine şahit olan Dakik bu kadınlardan biriyle evlenerek onu bu durumdan kurtarır. “Gençlik” hikâyesinde de “Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?” hikâyesine benzer olarak evlilik fikrine sıcak bakmayan bir gencin sonradan mutluluğu evlilikte bulması konu edinilmiştir. “Emanetçi Sıtkı” hikâyesinde de yıllarca unutamadığı çocukluk aşkıyla yıllar sonra çevredekilerin eleştirmesine rağmen (Çünkü kadın duldur ve pek güzel değildir) evlenen Sıtkı’nın sonunda istediği kadınla evlenerek mutluluğa ulaşması konu edilir. Yazar “Felsefe-i Zenan” hikâyesinde diğerlerinden farklı olarak evlilik konusuna tamamen kadın bakış açısıyla yaklaşır ve evliliğe karşı olumsuz bir tutum sergiler. Kadınlara da bu mesajla seslenir. Yazarın Fransız romanlarından uyarladığı hikâyelerinde de benzer mesajları içerenler vardır. “İki Hud’âkar” hikâyesinde evlenecekleri kişinin kendilerini soylu oluşundan dolayı seçmemesi için, çevreye kendilerini fakir bir ailenin evladı olarak tanıtan iki gencin birbirlerine kendilerini böyle tanıtip evlenmeleri konu edilir. Çift gerçeği evlendikten sonra itiraf eder. “Cankurtaranlar” hikâyesinin üçüncü serisinde de evlenme konusu, evlerinde kaldığı ev sahibinin kızıyla, kızın edepten yoksun tavırlarından dolayı evlenmek istemeyişini konu ederken yine evlenmek için gençlerin birbirlerinde aramaları gereken özelliklerden birinin de terbiyeli ve edepli olması mesajını içermektedir. İncelenmemiş olan ve Fransız bir romandan uyarlanan “Nasip” hikâyesi de evleneceğimiz kişinin biraz da kaderimizde yazılı kişi olduğu gibi bir mesaj çıkar. *Kıssadan Hisse* kitabında yer alan “Mazlume Sultan ve Nâdim Şah” hikâyesinin bir kısmında yine Nâdim Şah’ın evlenmek için kendisine uygun eş seçerken olması gerekenleri anlattığı görülür.

Nabizade Nazım'ın "Hâlâ Güzel" hikâyesinde birbirlerini delice severek evlenen Fahriye ve Safder'in uzun yıllar ayrı kalmasından dolayı Fahriye'nin başka bir adama âşık olması anlatılmıştır. Fahriye evlenmek için ideal bir eş olsa da yıllar süren yalnızlık ruhunda derin bir boşluk bırakmış ve onu evliliğini bitirmeye sürüklemiştir. Yazar bu durumu psikolojik sebeplerle açıklayarak bir bakıma Fahriye'yi kocasını aldatan kötü bir kadın imajı vermekten korumuştur. "Haspa" hikâyesinde de küçük bir kıza âşık olan yaşlı ve evli bir adamın daha sonra toplum baskısından korkup bu aşktan vazgeçmesi ve hatta Şahinde'nin büyümesinden sonra onun evliliğine uygun adamı seçmesi konu edinilir. Yazar önsözde küçük bir kıza yaşlı biraz geçkin bir adamın gayet de âşık olabileceğini savunsa da hikâyede bu evliliği gerçekleştirmez. "Bir Hâtıra" hikâyesinde de Rum kızı Anastasya'ya âşık olup evlenen kahraman her bakımdan evliliğe uygun bir kadın olarak gördüğü eşinin ölümüyle üzüntü yaşar. "Zavallı Kız" hikâyesinde Hesna, evlatlık olarak yaşadığı evin oğluya evlendirilir. Âşık olarak evlendiği kocasının gözü dışarıdadır. Metresine ev tutmuş onunla yaşamaktadır. Hesna bu duruma duyduğu üzüntüden dolayı verem olur ve ölür.

Samipaşazâde Sezâi, "Bedia Hanım" hikâyesinde de evlendikten sonra kocasının sorumsuz ve hovarda hayatından dolayı yalnız ve mutsuz olan Bedia Hanım, üzüntüden verem hastalığına yakalanarak ölür. Ayrıca hikâyede kadının evlilik yaşıyla ilgili bir eleştiri yapılır. Bedia'nın evleneceği kişiyi babası seçer. Kızını on yedi yaşında evlendirmeye sıcak bakmasa da Lütfi Bey çevre baskısından çekindiği için kızını evlendirir. Ancak üstüne titreyerek büyüttüğü kızının evlendikten sonraki mutsuzluğuna kayıtsız kalması ilgi çekicidir.

Emin Nihat'ın hikâyelerinde de evlilik konusu hemen her hikâyede yer alır. "Bir Osmanlı Kaptanının İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti" hikâyesinde İngiliz kızına âşık olan Nacid Bey, evlendikten sonra orada görevinin bitmesiyle ülkeye geri döner ve aradaki kültür ve din farkından dolayı evliliğinin sürmeyeceğini anlayınca anlaşarak boşanırlar. "Kapı Kethüdâsı Behçet Bey'le Makbule Hanım'ın Sergüzeşti" hikâyesinde birbirlerini çocuklukta mektep yıllarından seven Makbule Hanım ve Fâik Bey bütün çabalarına rağmen bir türlü evlenemezler. Makbule Hanım çektiği aşk acısından dolayı verem olunca efendisi Zeynel Bey insafa gelir ve iki aşığın

evliliklerine müsaade eder ancak nikâhtan birkaç saat sonra zaten ölüm döşeğinde olan Makbule Hanım ölür. Mektepte tanışıp âşık olma konusu yazarın “Vasfi Bey’le Mukaddes Hanım’ın Sergüzeşti” hikâyesinde de vardır. Birbirlerini yıllar sonra görüp mektuplaşmaya başlayan sevgililer Vasfi Bey’in babasının karşı çıkması sonucu bir süre zorluklar yaşasa da sonunda evlenirler. “Fâik Bey’le Nuridil Hanım’ın Sergüzeşti” hikâyesinin sonunda iki kölenin evlenmesini sağlayan yine eski bir cariye olan Şevknigar Hanım olmuştur. “İhsan Hanım’la Uşşakının Sergüzeşti” hikâyesinde de kocasının hovardalıkları yüzünden mutsuz bir evliliğin içinde olan İhsan Hanım’ın bir kadın olarak yaşadığı gurur kırıklığından dolayı yaptıkları, boşanma sürecinde kendisini suçlayıcı ifadelerle dönmüştür. Ayrıca hikâyede İslam Hukuk’unda boşanmanın sebeplerinin daha çok kadının yaptığı yanlışlardan dolayı olduğuna dair izler bulmak mümkündür.

Giritli Aziz Efendi’nin de hemen hemen her hikâyesinde evlilik konusu vardır. Birinci Hayal’deki bütün hikâyelerde evlilik padişah kızları ve padişah oğulları tarafından olur ve heybetli düğünlerle gerçekleşir. İkinci Hayal’deki “Sitti Emine Hikâyesi”nde yaşlı ve çirkin bir adamla evlenen Emine iyi bir eş olmasının karşılığını alır. İkinci Hayal’deki “Gazanfer ile Rahile Hikâyesi”nde Rahile kocasına ona olan aşkının Allah’a kavuşmasına yani asıl aşka ulaşmasında bir vesile olduğunu söyler. Yine kocasının hadım edilmesi üzerine verdiği cevap da tasavvufu hatırlatır. “Ey Gazanfer! Eşi benzeri olmayan Tanrı adına söylüyorum, bu olayın bana verdiği üzüntü sadece senin sıkıntı ve ıstırap çekmiş olmandan dolayıdır. Yoksa, kendim için, ben bunu Allah’ın en büyük lütuf ve yardımını saymış bulunurum” (Giritli Aziz Efendi, 1990: 203).

Recâizâde Mahmut Ekrem’in “Muhsin Bey Yahut Bir Şairin Hazin Sergüzeşti” hikâyesinde Dilara, verem hastalığından dolayı sevgilisi Muhsin Bey’le evlenmeden ölür. “Şemsa” yarım kalmış bir hikâyedir. Küçük bir kız çocuğunun üvey annesi tarafından gördüğü kötü muamelenin dramı verilmek istenmiş gibidir. Ancak hikaye yarım kalmıştır.

5.3.3 Eğitim Hayatında Kadın

Hikâyelerin ana konusunu oluşturmaya da eğitim konusuna değinilen hikâyeler de vardır. “Para” hikâyesinde Vahdeti gibi Zekiye de iyi eğitim almış, okuyan bir kızdır. “Felsefe-i Zenan” hikâyesinde kendisi de eğitilmiş bir kadın olan Fazıla Hanım, evlat edindiği kızları Akıle ve Zekiye’nin eğitimlerine de çok önem vermektedir. “Teehhül” hikâyesinde Sabire Hanım genç kızlara dikiş-nakış eğitimi vermektedir. Yazarın uyarılama olan “Diplomalı Kız” hikâyesinde Juli çok iyi bir eğitim almıştır ve bunun karşılığını çabaları sonucu hem ekonomik olarak hem de çevrede kazandığı itibar açısından görecektir.

Nabizade Nazım’ın “Haspa” hikâyesinde Şahinde, kaliteli bir eğitim alması için yatılı okula verilir. “Bir Hatıra” hikâyesinde de kahraman evleneceği kadını önceden eğitir.

Recaizade Mahmut Ekrem’in “Muhsin Bey Yâhut Şâirliğin Hazin Sergüzeşti” hikâyesinde Dilara, şair olan sevgilisinden okumayı öğrenir. Bir de şiire dair birtakım bilgiler öğrenir.

Emin Nihat’ın *Kapı Kethüdası ile Makbule Hanım’ın Sergüzeşti* ve *Vasfi Bey’le Mukaddes Hanım’ın Sergüzeşti* hikâyelerinde kadınlar ilk mektebe giderler. Sevgilileriyle de aynı mektepte okurlar. Yani kız erkek karışık eğitim almıştır. Ancak kızlar ergenlik çağına geldikleri zaman mektepten alınırlar.

5.3.4 İş Hayatında Kadın

Ahmet Mithat Efendi’nin “Felsefe-i Zenan” hikâyesinde Zekiye konağa çocuk bakıcısı olarak çalışmak için gider. Ancak ablası Zekiye para için böyle bir işi yapmak köleliktir diyerek kardeşinin bu kararının karşısında durmuştur. “Teehhül” hikâyesindeki Sabire Hanım meslek eğitimi vermektedir. “Emanetçi Sıtkı” hikâyesinde Ayşe Hanım ve annesi geçinebilmek için evde el işleri danteller yapıp çarşıdaki esnaflara satmaktadırlar. Yine uyarılama olan “Ana Kız” hikâyesinden anneanne, torununa bakabilmek için ilerleyen yaşına rağmen çalışır.

Nabizâde Nazım'ın *Bir Hâtıra* hikâyesinde Anastasya'nın babasının işlerinde yardım etmesi ve çalışkanlığından övgüyle bahsedilir. *Karabibik* hikâyesinde ise Huri'nin tembelliğinden dolayı babasına yardım etmemesinden, çalışmamasından olumsuz bir tutumla bahsedilmiştir.

Sâmpaşazâde Sezai'nin *Anneciğim* adlı hikâyesinde babasız kalan Feride geçinebilmek ve annesine de para gönderebilmek için İstanbul'a çalışmaya gelir. Hizmetçilik yapar. Evinde çalıştığı Ahmet Bey'in huysuzluğu ve az para vermesi, aynı zamanda birlikte İstanbul'a geldiği kadının Feride'nin parasını annesine yollama bahanesiyle elinden alması kadınların çalışma hayatında karşılaştığı zorlukları yansıtıyor olabilir.

5.3.5 Düşmüş/Kötü Kadınlar

Tanzimat Dönemi hikâyelerinde yaygın olarak işlenen konulardan biri de kötü kadınlar veya düşmüş kadınlardır. Ahmet Mithat'ın "Mihnetkeşan" hikâyesinde düşmüş kadınların dramı gözler önüne serilir. "Bir Tövbekâr" hikâyesinde de aynı konuya değinilir. Yazar bu iki hikâyede düşmüş kadınları bu hayata iten koşullara dikkat çeker ve erkeklere bu evlere gitmemeleri için seslenir. Uyarlanmış hikâyelerinden "Ana-Kız"da Anjelik'in eşi öldükten sonra çalışıp kızına bakmak yerine evi terk ederek zengin erkeklerle metres hayatını yaşamayı seçmiş olması konu edilmiştir.

Nabizade Nazım'ın "Zavallı Kız" hikâyesinde İhsan yabancı bir kadına âşık olur ve onunla metres hayatı yaşar. Kadın, İhsan dışında başka adamlarla da birlikte olmaktadır. İhsan'ın parası için onunla birlikte dir. İhsan'ın artık para alamaması üzerine onu terk eder. İhsan sonunda kadının nasıl biri olduğunu anlayınca böyle bir kadınla birlikte olmanın utancı ve pişmanlığı içinde terk ettiğı yuvasına geri döner ve bu kadınların bir para tuzağı olduğunu söyleyerek bunlardan uzak durma tavsiyesinde bulunur.

Samipaşazade Sezai, "Anneciğim" adlı hikâyesinde Feride'yi bu kötü yola sürükleyen sebepleri de verir. Maddi imkânsızlıklardan dolayı ve kendisine evlenme

sözü veren Hakan Bey'in onu kandırması üzerine Feride yatılı olarak çalıştığı yeri bırakıp Hakan'la kaçır. Hakan da gidince Feride ortada kalır. Başka bir iş de bulamaz. Çocuğuna ve kendisine bakabilmek için geçimini bu yolu seçmek zorunda kalmıştır. Ancak çocuğunu bu kötü hayattan uzak tutmak için ona başka bir ev tutar.

5.3.6 Sevgili Olarak Kadın

Dönem hikâyelerinde kadın bağlamında karşımıza çıkan bir konu da aşktır. Kadınların flört etmesi konusu hikâyelerde belli sınırlamalarla yer almış olsa da aşk teması işlenen bir konu olmuştur. “Para” hikâyesinde Vahdeti ve Zekiye üç yıl boyunca mektuplaşarak ilişkilerini devam ettirirler. Bunu sebebi Vahdeti'nin maddi durumunu düzeltmesi için, aynı zamanda Zekiye'nin yaşı henüz küçük olduğu için onun yaşının en azından on sekizi bulmasını beklemektir. “Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?” hikâyesinde kahraman kadınların flört konusunda erkeklere kendilerini beğendirmek için yarıştıklarını düşünüyordur. Bu sebepten evliliği mantıksız bulur. Ancak daha sonra asıl mutluluğun evlilikte olduğunu anlayacaktır. “Teehhül” hikâyesinde Mazlum'un mektuplaştığı âşık olduğu bir kadın vardır.

Nâbizâde Nazım'ın “Yadigârlarım” hikâyesinde S.. adlı erkek karakter kadınlarla kısa süreli flörtler yaşar ama bunların sonunda hep sıkılıyor olmasından üzüntü duyar. “Hâlâ Güzel” hikâyesinde Fahriye ve Safder evlenmeden önce birbirlerini görüp sevmişlerdir. Kısa bir flört döneminden sonra evlenirler. “Esaret” hikâyesinde iki kölenin gizli gizli akşamları buluşması, “Bir Gerçek Hikâye”de Ali'nin Rum kızının aşkına cevap vermesi de konu bağlamında düşünülebilir. “Bir Hâtıra”da da erkek karakter ve Anastasya evlilik öncesinde seviyeli bir flört dönemi yaşarlar.

Sâmipaşazâde Sezâi'nin “Anneciğim” hikâyesinde Feride, Hakan'la kaçır ve evlilik dışı ilişki yaşarlar. Hakan, bir süre Feride'yle birlikte yaşadıkdan sonra onu terk eder.

Recaizade Mahmut Ekrem'in "Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Sergüzeşti" hikâyesinde de Dilara ve Muhsin Bey sevgilidir. Verem hastası olan Dilara'nın ölümü sebebiyle âşıklar kavuşamaz.

Emin Nihat'ın hikâyelerinin hemen hemen hepsinde aşk mevzusu vardır. Şunu da belirtmek gerekir ki aşk konusuyla birlikte toplumsal bir probleme yazarın ışık tuttuğunu söylemek güçtür. "Vasfi Bey'le Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti"nde Vasfi'yle Mukaddes'in mektuplaşması Vasfi'nin babası tarafından büyük bir tepkiye sebep olmuştur. "Faik Bey'le Nuridil Hanım'ın Sergüzeşti"nde faik ve Nuridil birbirini seven iki köledir. "Bir Osmanlı Kaptanıyla İngiliz Kızının Vuku Bulan Sergüzeşti"nde Nacid Bey'le Elizabet evlenmeden önce flört dönemi yaşarlar. Giritli Aziz Efendi'nin hikâyelerinde sevgililik konusu diğer hikâyelerdeki gibi gizli gizli buluşma şeklinde geçmez. Hatta yoktur denebilir. Ancak evlilikten önce karakterlerin ikisi de birbirlerini görüp âşık olurlar. Yani evlilik iki tarafın gönül rızasıyla gerçekleşir.

Giritli Aziz Efendi'nin hikâyelerinin de hemen hemen hepsinde aşk teması görülür. Kahramanlar genellikle birbirlerini gördükleri anda âşık olurlar ancak flört dönemi yaşamadan ailelerinin onayını alarak, onların da desteğiyle sonunda evlenirler.

5.3.7 Gayrimüslim Kadınlar

Hikâyelerde gayrimüslim kadınlar da yer almaktadır. Genellikle flört ve aşk bağlamında karşımıza çıkan bu kadınlar hikâyelerde Türk erkeklerine âşık olup onlara benzemesi ya da kısıtlı da olsa baştan çıkarıcı, yuva dağıtan bir rolde görülürler. Nurdan Gürbilek (2014), çalışmasında bu temayı kadın erkek ilişkisi üzerinden Doğu-Batı ilişkisinin imgesi haline dönüştürüldüğünden bahseder (Gürbilek, 2014: 77). Ancak Orhan Okay da çalışmasında dönemin sosyal şartlarının bir Türk kadının erkeklerle mektuplaşmasını, sevgili olmasını kaldıramayıştan dolayı, toplumun tepkilerini üzerlerine çekmek istemeyen yazarların sevgililik kurgusu için gayrimüslim kadınları seçtiğini açıklar. (Okay, 2008: 235).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Bir Gerçek Hikâye"sinde Ali adlı bir Türk subaya âşık olan Rum kızı, ona kavuşmanın yollarını aramaktadır.

Nabizade Nazım'ın *Bir Hatıra* hikâyesinde de Türk erkeğinin Rum kızı Anastasya'yla yaşadığı mutlu evlilik anlatılır. "Zavallı Kız" hikâyesinde de İhsan Bey'in metresi yabancı bir kadındır. Nabizade Nazım'ın incelemeye almadığımız "Yadigârlarım" adlı günlük formundaki hikâyesinde de erkek karakter, bir süre yabancı bir kadınla aşk yaşar. Daha sonra bu aşkın bitmesiyle ülkeye geri gelir ve burada bıraktığı eski sevgilisine geri dönmeye karar verir. Sevmek için en uygununun Türk kızı olduğunu düşünmeye başlar.

Emin Nihat'ın "Bir Osmanlı Kaptanı'nın Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti" hikâyesinde Nacid Bey İngilizce öğrendiği İngiliz kızına âşık olmuştur.

Gayrimüslim kadınlarla ilgili olarak Ahmet Mithat Efendi ile Nabizade Nazım'ın hikâyelerinde Beyoğlu'nun eğlence yerlerine giden erkek karakterlerin kısa ilişkiler yaşadığı kadınların çoğu Fransız'dır.

5.4 Hikâyelerin Sınıflandırılmasına Ek

5.4.1 Etkilenmiş Kadınlar

Hikâyelerde az da olsa görülen romanesk kadınlar karşımıza çıkmaktadır. Genç kızlar genellikle Fransız romanlarından birini okuyup etkilenirler. Yaşam biçimlerinde de bu etkilenme kendisini belli eder. Nurdan Gürbilek (2004), çalışmasında yazarların Fransız romanlarından etkilenme temasının bir "kompleks" olduğunu belirtmiştir. Bu kompleksin sebebini de kültürelikten değil, dolaylı da olsa edebiyattan kaynaklandığını belirtir. Erkek yazarlar kendi etkilenmişliğinden duydukları rahatsızlığı kadınlar üzerinden anlatmıştır. Yazar, "etkilenmiş" erkeklerin de kadınsı özellikler yüklenerek anlatıldığından bunun da aynı kompleksten kaynaklı olduğunu söz eder.

Dönem hikâyelerinde görülen bu etkilenmiş kadın figürleri Ahmet Mithat'ın “Esaret” hikâyesinde Fitnat, “Emanetçi Sıtkı” hikâyesinde Ayşe, Samipaşazade Sezai'nin “Sihirli Dükkân” hikâyesinde Vesime Hanım'da kendini gösterir. Bu hikâyede ayrıca Sadık Bey de genç kızların romanlardan etkilenme eğilimine atıf yapar. Nabizade Nazım'ın “Bir Hatıra” hikâyesinde yazar bu etkilenmişliği tam tersi bir yönde işler. Rum kızını eğitmek ve Türk kültürüyle kaynaştırmak isteyen kahraman ona bu yönde olumlu etki yapacak kitaplar okutur.

Kadını edilgenleştiren veya zaten öyle olduğunu düşünen yapı Osmanlı toplumunun dışında örneğin Batı toplumunda da var olan bir durumdur. Amerika, feminizmle ilgili çalışmalarında bu konuya yer vermiştir. Amerika'daki feminist eleştiri kadınsılık ile tüketim ve okumayı, erkeksilik ile de üretimi ve yazmayı bağdaştıran zihniyeti sorguluyordu (Scroeder, 2007). Feminizmin bir kavram olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıktığı ve bu konunun o yıllarda hala Amerika'nın kadın sorunları arasında yer bulduğu düşünülürse bu durumun “etkilenen kadın”, “edilgen kadın” imajı Osmanlı toplumuna özel bir problem olmaktan çıktığı düşünülebilir.

5.4.2 Hikâyelerde Kadınların Beden Tasvirleri

Bu başlığın ortaya çıkma sebebi Mehmet Narlı'nın Tanzimat Dönemi *Roman Sevdaları* kitabında beden tasvirlerine ayırdığı bölümdür. İnsanların bedensel özellikleriyle karakterleri arasında bağlantı kurma çalışmaları tıp alanında hala araştırılan bir konudur. Fiziognomi denilen bu konunun edebiyat eserlerinde de yansımaları olduğu düşüncesinden yola çıkarak hikâyelerde kadınların beden tasvirlerinin kadınların sınıflandırdığımız konularıyla ilişkisi olup olmadığı da düşünülmelidir.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Esaret” hikâyesinde Fitnat, “Para!” hikâyesinde Zekiye, “Ölüm Allahın Emri” hikâyesinde Sinesaf, Nabizade Nazım'ın “Bir Hatıra” hikâyesinde Anastasya, “Hala Güzel” hikâyesinde Fahriye, “Haspa” hikâyesinde Şahinde, “Emanetçi Sıtkı” hikâyesinde Ayşe'nin gençlik yıllarındaki hali, Emin Nihat'ın “Bir Osmanlı Kaptanı ile Bir İngiliz Kızının Sergüzeşti” hikâyesinde Elizabet, iyi ahlaklı olmalarının yanında güzel oldukları için erkek karakterlerin kendilerine âşık olmasına sebep olurlar. Aziz Efendi'nin aşk ve evlilik konusu geçen

bütün hikâyelerinde kadınlar çok güzeldir. Yani hem iyi ahlak sahibi, namuslu hem de güzeldir. “Emanetçi Sıtkı” hikâyesinde Ayşe, gençlik yıllarında güzel olmasına karşın evliliğinde yaşadığı acı ve üzüntülerin sonucu olarak duygusal çöküşünün yanı sıra fiziksel olarak da çöküntüye uğrar ve çirkinleşir.

İyi huylu ve güzel olan kadınların yanı sıra kötü oldukları için dış görünüşleri de çirkin imajı verecek şekilde anlatılıp “itici” bir etki bırakan kadın karakterler de vardır. Ahmet Mithat Efendi’nin “Ölüm Allah’ın Emri” hikâyesinde Behice, sinsi ve fazla işgüzdür ve fizyolojik yapısıyla da karakteri arasında benzerlik kurulan tasvirler sunulmaktadır. Samipaşazade Sezai’nin “Anneciğim” hikâyesinde Feride de dengesiz bir yapıya sahiptir ve fiziksel özellikleri de hem güzel hem çirkin sıfatlar kullanılarak anlatılmıştır.

Nabizade Nazım’ın “Zavallı Kız” hikâyesinde İhsan’ı baştan çıkaran ve onun metresi olan kadın fattan olmasının yanı sıra aynı zamanda güzel olduğu için İhsan’ı kendine âşık etmeyi başarmıştır. Bu yönüyle bu tip de kötü ama güzel bir kadın imajının baştan çıkarmak için geçerli bir neden olarak sunulması anlaşılabilir.

6. HİKÂYELER

Bu bölümde toplam kırk üç adet hikâye özeti ve incelemesi yer almaktadır. Tematik incelemeler kadın bağlamında yapılmıştır.

6.1 Aziz Efendi’nin Muhayyelatı’ndaki Hikâyelerde Kadın

Bu bölümde Giritli Aziz Efendi’nin *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* adlı kitabından yedi adet hikâyesinin özeti verilmiştir. 1797 tarihinde yazılmış bu kitap Tanzimat Dönemi’nin hemen öncesindeki yıllara denk gelmektedir. Kitap Birinci, İkinci ve Üçüncü hayal olmak üzere üç bölümden oluşur. Bu hayaller birbiriyle bağlantılı hatta birbirlerinin devamı niteliğindedir. Birinci Hayal’de dört, İkinci Hayal’de dokuz, Üçüncü Hayal’de ise üç hikâye yer almaktadır. Hikâyelerden sonra “Temmet’ül Muhayyelat” ve “Sözlük” kısmı yer almaktadır. Hikâyelerin öne çıkan kadın

karakterleri incelenmiştir. Bölümün sonunda kitaptaki hikâyelerin kadın karakterlerinin nasıl incelendiğiyle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

6.1.1 Birinci Hayal

Kitaptaki “Birinci Hayal” başlığından sonra bu hikâye verilmiştir. İran’ın padişahı Harezmsah on beş yaşına gelen oğlu Kamercan’ı evlendirmek ve torun sahibi olmak ister ancak oğlu evlilik fikrine hiç sıcak bakmamaktadır. “Kadın kısmının hercai ve vefasız olduklarını eskilerin tarihlerinden okumuş ve bu konuda ikna olmuş bulunduğum için, ruhuma bezginlik çökmüştür. Bu yüzden, hayatta oldukça Hazreti İsa gibi bekâr kalmak gereğine inanmış bulunuyorum” (Giritli Aziz Efendi, 1990: 3). İki tane peri aralarında geçen bir iddia üzerine Çin padişahının kızı Gülruh’u gece uyurken Kamercan’ın yanına getirirler. Kamercan uyanınca yanında uyuyan bu güzel kıza âşık olur. Diğer gece Kamercan uyurken onu Gülruh’un yanına götürürler. Gülruh da Kamercan’a âşık olur. Kamercan yaşadığı olayı herkese anlatır ama herkes rüya gördüğünü düşünür. Gülruh da yaşadığı durumu anlatsa da kimseyi inandıramaz. Gülruh’un Saba adındaki süt kardeşi Gülruh’a inanır. Ve bahsettiği kişiyi bulmak için diyar diyar gezer. Sonunda İran ülkesine gelerek kardeşinin tarif ettiği adamı yani Kamercan’ı bulur. Ona durumu anlatır. Birlikte Çin’e gelirler. Kamercan hekim kılığında saraya gelir. Üç yıldır rüyasında gördüğü bir adam için aşk acısı çektiğini düşünen babası kızını bu durumdan kurtaran kişiyle kızını evlendirmeyi vaat etmiştir. Kamercan geldiği zaman kızı bu durumdan kurtulunca Kamercan ve Gülruh’u evlendirir. Üç yıl Çin’de kalırlar. Sonra İsfahan’a, Kamercan’ın memleketine, gitmek üzere yola çıkarlar. Kendilerine eşlik eden askerleriyle dinlenmek için bir yerde çadır kurarlar. Burada dinlenirken bir kuş Kamercan’ın elinde olan Gülruh’un kemerinden çıkan notu kapıp uçar. Kamercan da kuşun peşinden giderken kaybolur. Gece olduğu için geri de dönemez. Sabah uyandığında Kamercan’ı göremeyen Gülruh onun başına bir iş geldiğini anlar. Kocasının kılığına girerek kendilerine eşlik eden askerlerin başına geçer ve yola devam eder. Basra’ya kadar gelirler. Bu ülkenin hükümdarı Hüdakulu Kamercan’ı yani Gülruh’u çok iyi karşılar ve ona kızıyla evlenmesini teklif eder. Hatta buna zorlayınca Kamercan bunu kabul etmek zorunda kalır. Kamercan’la Hüdakulu’nun kızı Ferruh evlenirler. Gülruh evlendikten sonra kocasının kılığına girdiğini bunun da

sebebini açıklar. Ferruh bu durumu anlayışla karşılar. Kamercan da bu arada kaybolma sebebi olan Gülruh'un kemerinden çıkan notu alır. Evinde kaldığı yaşlı adamın kuyunun altında yüklü miktarda altını vardır. İhtiyar adam bütün servetini Kamercan'a bırakır. Kamercan, altın tozlarını fiçilerin diplerine doldurup develere yükler. Ancak develerin başındaki kişi Kamercan'ı unutup yola çıkar. Develer Basra'ya ulaşınca Gülruh bu unutulmuş kişinin Kamercan olduğunu anlar ve adam yollayarak onu Basra'ya getirtir. Kamercan, Hüdakulu'nun karşısına çıkarak durumu anlatır. Hüdakulu kızıyla nikâhlanması şartıyla bu durumu anlayışla karşılayacağını ve servetini Kamercan'a bırakacağını söyler. Kamercan Ferruh'la nikâhlanır. Gülruh Ferruh'la anlaşmış için bu durumu kabul eder. Kamercan'ın iki eşinden de bir tane oğlu olur. Gülruh'tan olan oğlunun ismini Asil, Ferruh'tan olan oğlunun ismini de Nesil koyarlar. Oğulları büyüyünce devlet idaresinde babalarına yardım ederler. Vezirlerden bir tanesi padişahın oğullarını otorite olarak tanımak istemez ve fitne çıkarmaya çalışır. Kamercan oğullarını koruyabilmek adına Nesil'i babasının yanına İsfahan'a, Asil'i ise annesi Gülruh'un babasının yanına Çin'e gönderir.

6.1.2 Şehzade Asil'in Hikâyesi

“Birinci Hayal”deki birinci hikâyedir. Şehzade Asil, yola çıkmadan önce hazineden kendisine bir yüzük alır. Yüzüğü aldığı sandığın üzerinde sandığın içindeki şeyin çok kıymetli olduğuna dair bir not vardır. Asil, bu yüzüğü parmağına takıp yola çıkar. Yola çıktığı gemi fırtınayla kıyıya sürüklenir. Kıyıda cennet gibi bir ülke vardır. Asil, ileride olan saraya gider. Sarayın odalarını gezerken bir odada uyuyan bir kız görür. Kızın güzelliğine âşık olur. Bağırıp çağırıp ses çıkarsa da kız uyanıramaz. Namahrem olduğundan dolayı dokunamadığı için oturup kızın uyanmasını beklemeye başlar. Beklerken duvarda asılı bir levha dikkatini çeker. Levhaya dokunduğunda levha yere düşüp parçalanır. Aynı anda da kız uyanır. Kız, Serendib Padişahı Abdüssamet'in kızı Şivezad'dır. Şehrayin adındaki cinlerin padişahı kendisine âşık olunca onu kaçırıp bu saraya hapsedmiştir. Cin levhayı kırıp kız uyanarak kıza kendisiyle evlenmesi için yalvarmaktadır. Kız kabul etmeyince bağırıp çağırıp levhayı tekrar asarak gitmektedir. Kız bunları anlatırken cin ortaya çıkar. Cin öldürmek için Asil'in üzerine doğru yürürken parmağındaki yüzüğü görünce korkup geri çekilir. Hatta ona kendisini affetmesi için yalvarır ve hizmetine

girmek istediğini söyler. Oğlu gibi yetiştirdiği Cevvale adlı periyi Asil'in hizmetine verir. Cevvale bütün alayıyla karşılarında belirir. Saygıyla baş eğerler. Asil, Şivezad'ı Serendib'e babası Abdüssamet'in yanına götürmeye karar verir. Şah, kızını getirdiği için birçok mücevher teklif etse de Şehzade kabul etmez. Son olarak onu saraya götürür. Hazine odasında elmaslarla dolu bir havuz, on tane mücevherden sandalye ve bu sandalyelerin üzerinde oturan çeşitli mücevherlerle süslü dokuz heykel vardır. Şah, Asil'e bu hazineyi sunar, Asil on tane sandalyenin sadece birinde neden heykel olmadığını sorar.

6.1.3 Serendib Padişahı Abdüssamet'in Hikâyesi

“Birinci Hayal”deki ikinci hikâyedir. Babası, Abdüssamet'e Mısır'da Şeyh Mübarek'i bulup eksik olan heykeli istemesini vasiyet eder. Abdüssamet babasının son isteğini yerine getirmek için Mısır'a gider ve Şeyh Mübarek'i bulur. Kendisi söylemeden Şeyh ne için geldiğini anlar. İsteğini yerine getirmek için bir şart sunar. Şartı da diyar diyar gezip on beş yaşında hem çok güzel hem de bakire hatta “zinayı aklından bile geçirmemiş” bir kız bulmasıdır. Abdüssamet zinayı aklından bile geçirmemiş bir kız bulamayacağını söyleyince Şeyh ona bir ayna verir. Bu aynayı kızın yüzüne tuttuğunda aynanın buharlaşmaması gerekmektedir. Ayrıca bulduğu kız kendisine getirmesini, kaçırmayı aklından bile geçirmemesini söyler. Abdüssamet Şeyhin dediği gibi diyar diyar gezerek Şeyhin istediği gibi bir kız arar ve sonunda bulur. Mihrdil adlı bu kızın yanında Şeyhe götürebilmek için ailesinden kendine ister ve nikâhlanır. Sonra da Şeyh'in yanına gitmek üzere yola çıkarlar. Yolda durumu Mihrdil'e anlatır. İkisi de bu durumdan dolayı üzgündür çünkü birbirlerine âşık olmuşlardır. Sonunda Şeyh'in karşısına çıkarlar. Şeyh ona güzel ve namuslu bir eşin mücevherlerle dolu bir heykelden daha değerli olduğunu söyler ve onları heykeli vermeden yollar. Heykellerden birinin eksik olmasının sebebi budur. Şehzade Asil, bu kadar namuslu bir kadının kızının da kendisi gibi namuslu olacağını düşünerek Şivezad'la evlenmeyi aklından geçirir. Şivezad da rüyasında Asil'le evleneceğini görmüştür ve babasına Asil'le evlenmek istediğini söyler. Böylece evlenmeye karar verirler. Şehzade Asil Şehrayin'den kendilerine bir şehir kurmasını ister. İssız bir yeri şehir haline getirirler. İçine de bir saray yaparlar. Bu sarayda yapılan ihtişamlı bir düğünle Şehzade Asil ve Şivesad evlenir.

6.1.4 Şehriyar Asil'in Kardeşi Şehzade Nesil'in Hikâyesi

“Birinci Hayal”deki üçüncü hikâyedir. Şehzade Nesil de babasının memleketi olan İsfahan'a doğru yola çıkar. Yolda haydutlar yollarını kesip Nesil'in bütün adamlarını katleder. Tek başına kalan Nesil üç gün üç gece yola devam eder. Yolda gördüğü bir şehre gider. Şehirdeki bir hamama girer. Hamamdaki adamlardan biri kimsesiz, yoksulların kaldığı bir evi tarif eder. Nesil tarif edilen eve gitmek üzere hamamdan çıkarken hamamın harem kısmında güzel bir kız dikkatini çeker. Kız da Nesil'i beğenmiştir ve onun peşine takılır. Nesil, kimsesiz evinde kalacağı için kızın gelmesini istemese de gelme diyemez. Orada herhangi bir evi kendi eviymiş gibi gösterir. Kölesi daha gelmediği için kapıda kaldığını, kendisinin eve gitmesini söylese de kız onu dinlemez. Kız kilidi kırar ve içeri girer. Ev boştur. Ortada çok güzel donatılmış bir sofradır. Nesil ve kız sofrada yiyip içer ve eğlenirler. Ev Keşmir şehrinin hükümdarı Firuz Şah'ın evidir. Firuz Şah zevk ve eğlenceye düşkün bir padişah olduğu için bu eve eğlenme amacıyla gelmektedir. O gün de tebdil-i kıyafet edip şehri gezdikten sonra bu evine gelir. Geldiğinde de genç ve güzel bir kadınla yakışıklı bir delikanlının yiyip içip eğlendiklerini görür. Padişahın içeri girerken çıkardığı sesleri Nesil duyar ve kim olduğuna bakmak için dışarı çıkar. Padişah'la karşılaşır. Firuz Şah evin sahibi olduğunu söyler. Ancak evde eğlenmelerinin bir sakıncası olmadığını, hatta kendisini kıza köle olarak tanıttığını söyler. Nesil ve kız sabaha kadar eğlenirler. Padişah da köleymiş gibi onlara hizmet eder. Sabah olunca kız evine gönderirler. Nesil ev sahibini padişah tahtında görünce onun padişah olduğunu anlar ve mahcup olur. Firuz Şah ve Şehzade Nesil arkadaşlık kurarlar. Firuz Şah Nesil'e gitmemesini kendisiyle bu ülkede yaşamasını teklif eder ve ona derdini açar. Firuz Şah'ın karısı genç ve güzel bir kadındır. Ancak Firuz Şah ona yaklaşınca çirkinleşmeye başlar. İyice yaklaşınca kadın nefes alamaz hale gelip bayılır. Şehzade bunun nedenini sorar.

6.1.5 Firuz Şah'ın Hikâyesi

“Birinci Hayal”deki dördüncü hikâyedir. Babası Hüsrev Şah'ın ölümünden sonra Firuz Şah on sekiz yaşında tahta geçer. Tahta geçtikten sonra halka hizmet

eden yerler ve yoksullar için hanlar yaptırır. Nur yüzlü, Bektaşî tarikatından bir eren Firuz Şah'ın huzuruna çıkar. Kendisine evlenmesi için Çin şahının kızı Zühre'yi önerir. Bu öneri üzerine Çin padişahının kızı Zühre'yi isterler. Çin padişahı kızını uzak bir yere göndermek istemediği için kızını vermez. Padişah'ın huzuruna çıkan simyacı bir şeyh simya yoluyla kızı Firuz Şah'ın yanına getirir. Nikâhlarını kıyar. Şeyh sık sık saraya Firuz Şah ve eşini ziyarete gelir. Ziyarete gelip giderken zamanla o da Zühre'ye âşık olur. Âşık olduğunu da Zühre'ye itiraf eder. Zühre onu reddedince sinirlenip ona efsun üfleyerek ortadan kaybolur. Bu sebepten Firuz Şah her Zühre'ye yaklaştığında Zühre çirkinleşip düşüp bayılmaktadır.

Şehzade Nesil, burada on beş gün kaldıktan sonra babasının memleketi İsfahan'a gitmek üzere yola koyulur. İsfahan'a dedesinin yanına gider. Dedesi Harezmsah tarafından çok iyi karşılanır. Ancak bu durum çok uzun sürmez. Nevruz şenlikleri sırasında bir Hintli onlara sihirli bir at satar. Atın özelliği uçmasıdır. Nesil ata bindiğinde atla birlikte göğe yükselirler. Atı sonunda nasıl kullanacağını öğrense de artık İsfahan'dan çıkmışlardır. Bilmediği bir şehirde bir kasrın çatısına inerler. Kasrın çatısından içeri bir odaya girer. Meğer burası Hint padişahı Hürmüz Şah'ın kızı Alemara'nın odasıdır. Alemara Nesil'in yakışıklılığına ve iffetli tavırlarına âşık olur. Nesil'e aşkını ilan edince Nesil de ona alıcı gözüyle bakar ve Alemara'yı beğenir. "Bu mabeyn odasında Alemara'nın dal gibi endamını, boyunu posunu, alımlı yüzünü gördükten başka o tatlı diliyle konuşmasını da dinlemek Şehzade'yi kendinden geçirdi." (Giritli Aziz Efendi, 1990: 85). Böylece Şehzade Nesil ve Alemara evlenirler. Çin hükümdarı tahtını damadına bırakır. Nesil hükümdar olarak Çin'de yaşar ama bir süre sonra dedesini görmek için İsfahan'a gitmeye karar verir. Sihirli atıyla göğe yükselir. Yükseldiğinde gökyüzünde bir karaltı belirir ve bir ifrit bu atı nereden bulduğunu sorar. Meğer bu at cinlerin, kardeşi Asil'e düzenlediği düğünde hazinelerinin yanından çalınmıştır. İfrit Nesil'i atla birlikte efendisi Asil'in karşısına çıkarır. Asil ve Nesil birbirlerini görünce sarılıp kucaklaşırlar, hasret giderirler. Asil cinlerden Nesil'in karısı Alemara'yı da korkutmadan getirmelerini ister. Ayrıca anne ve babasını da getirmelerini ister. Aynı zamanda Firuz Şah'ın karısı Zühre'nin üzerindeki büyüü de bozarak onları kavuşturur. Böylece bu kahramanların hepsi birlikte mutlu bir hayat yaşarlar ve ecelleri gelince ölürlər. En

son Asil ve Şivesad kalır. Onlar da yataklarında can çekişirlerken bir kuş gelip Asil'in parmağından yüzüğü alır. İkisi de aynı zamanda son nefeslerini verirler.

6.1.6 Molla Emin'in Hikâyesi

“İkinci Hayal” kısmında yer alan ikinci hikâyedir. Molla Emin'in annesi ve babası Molla Emin çok küçük yaşta vefat etmiştir. Babası bütün mirasını tek varis olan oğlu Molla Emin'e bırakmıştır. Molla Emin'in babasının arkadaşı İbrahim Çelebi onun küçük yaşta tek kalmış olmasına üzüldü yanına almıştır. Molla Emin de babasından kendisine kalan dükkânının idaresini İbrahim Çelebi'ye bırakmıştır. İbrahim Çelebi, Molla Emin'i yaşı çok büyümeden bir hataya düşmesini engellemek için evlendirmeye karar verir. Emin'i kızına isteyen zengin, iyi halli bir kadının kızıyla Emin'i evlendirir. Molla Emin, evlendikten sonra işe hep mutsuz bir halde gelmeye başlar. Çünkü kayınvalidesi her gün ona kötü, iğneleyici sözler söyleyip üzmektedir. Bunun üzerine İbrahim Çelebi'nin müsaadesiyle Emin karısından ayrılır. Bir süre sonra İbrahim Çelebi, Molla Emin'i tekrar evlendirmeye karar verir. O sırada dükkâna gelip giden Abbas Ağa adında bir bey, kızı için Molla Emin'e talip olur. Molla Emin'le Abbas Ağa'nın kızı evlenirler. Ancak evliliklerinin ilk gecesinin sabahında Molla Emin, karısını kolu bacağı parçalanmış bir şekilde yanında ölü bulur. Abbas Ağa kızının ölümünden Molla Emin'i suçlar ve onu hapse attırır. İbrahim Çelebi hapse Molla Emin'i ziyarete gelince Molla Emin ona her şeyi anlatır. İbrahim Çelebi konuşmak için Abbas Ağa'nın evine gelince civardaki kişilerden o evde Abbas Ağa adında birinin yaşamadığını söylerler. Düğüne katılan arkadaşlarından biri olan Remzi Efendi'nin yanına gider. Remzi Efendi de dün öyle bir düğüne katılmadığını, Abbas Ağa diye birini tanımadığını, hatta kendisini ve Molla Emin'i bir yıldır görmediğini söyleyince durumu bir de Yeniçeri ağasına anlatırlar. O da aynı tepkiyi verir. Durumun sebebini anlayamadan Molla Emin'i hapisten çıkarırlar. Dükkâna geldiklerinde bir not bulurlar. Molla Emin'in eskiden kaynanası olan kadın Molla Emin kızını bıraktığı için bütün bunları sihirle yapmıştır. Abbas Ağa, düğün, karısı bunların hiçbiri gerçek değildir. Ve eğer kızıyla evlenmezse sihirle daha kötü şeyler yapmakla tehdit eder. Böyle olunca Molla Emin çaresiz boşandığı karısıyla tekrar evlenir. Cevat Çelebi adındaki ermiş kişi Molla Emin'in mutsuzluğunun sebebini dinledikten sonra bir gün elinde sopayla gelir.

Sopayı Molla Emin'e dokundurduğunda Molla Emin'in kıyafetlerinin hepsi ortadan kaybolur. Cevat Çelebi zaten kıyafetlerinin olmadığını, bir sihirle kendilerine varmış gibi görüldüğünü söyler. Molla Emin, eve gidince sopayı karısına dokundurduğunda genç ve güzel olan karısı yaşlı ve çirkin birine dönüşür. Saray gibi ev ise tek gözlü, harabe gibi bir eve dönüşür. Kaynanası olarak bildiği kadın aslında karısının kız kardeşidir. Kanlı Ayşe adındaki bu kadın Emin'in sopasından korkar. Böylece Molla Emin bu cadılardan kurtulmuş olur. Cevat, Molla Emin'e tekrar evlenmesini teklif eder ama yaşadıklarından dolayı Molla Emin evlenmek istemez. Gerçek olmadığını öğrense de bir gün evli kaldığı kadına âşık olmuştur. Bir gün Cevat Molla Emin ve İbrahim Çelebi'yi gezintiye çıkarır. Cevat onların karşısına padişah kılığında etrafında da birçok hizmetkâr adamla çıkar. Yanındaki Hayal Kalfa'dan çevrede ne kadar genç, güzel ve bakire kız varsa hepsinin resmini ve babasının adı, yaşı gibi bilgileri not alıp gelmesini ister. Hayal Kalfa'nın getirdiği resimler arasından Molla Emin'in evlendiği kız olan Hayal Hanım'ın resmi de çıkar. Baba adında da Abbas Ağa yazmaktadır. Sihirle karşısına çıkarabilmesi için gerçek hayatta olan bir kişi olması gerektiğinden Kanlı Ayşe Hayal Hanım'ı seçmiştir. Cevat, Abbas Ağa'yla tanışıp dostluk kurabilmek için Halep Muhassılı olur. Halep'e gittikten sonra da Abbas Ağa'yla arasında dostluk kurup bir süre sonra oğlu olarak tanıttığı Molla Emin'e kızı Hayal Hanım'ı ister. Abbas Ağa kabul edince Hayal Hanım ve Molla Emin evlenip mutlu bir yuva kurarlar.

6.1.7 Recep Beşe Hikâyesi

“Üçüncü Hayal” kısmında yer alan dördüncü hikâyedir. Şam şehrinde yoksul bir hamal olan Recep Beşe'nin Nayime adında bir kızı vardır. Nayime güzelliği eşi benzeri görülmemiş derecededir. “O ne boy, o ne pos, ne yürüyüş ne endamdı o! Gözler bir afet, kaşlar kudret âlemi, çehre ve yanaklar cennet aynası... Burun, ağız, dudak gerdan, ense, kulak... Her birinde başka letafet...” (Giritli Aziz Efendi, 1990: 292) Şam'ın en zengin adamı Hacı İsmail ve karısı Recep'in kızını oğullarına isterler. Düğün dernek hazırlıklarındayken Hacı İsmail'in kâhyaları olan kadınlar kendi kızları dururken Ağa ve karısının oğullarına bu yoksul adamın kızını istemelerini kıskanır ve araya fitne sokarak Bey'in hanımını dolduruşa getirirler. Hanım da oğlunu bu ailenin kızıyla evlendirmekten vazgeçer. Şam'ın padişahı fakir

bir derviş kılığına girerek Recep'in kızını ister. Zaten bu olaydan dolayı karşısına çıkan ilk erkeğe kızını vermeye karar vermiş olan Recep kızını vereceğine dair söz verir. Sonra Padişah olarak veziri göndererek kızını ister. Recep kızını vermeyi kabul edemeyeceğini çünkü bir dervişe söz verdiğini söyleyince padişah karşısına çıkar. Recep dervişin aslında padişah olduğunu görünce mutlu olur. Padişah Salih ve Naime evlenirler.

Masalsı bir anlatım şekli olan Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat'ındaki hikâyeleriyle genelleme yapacak olursak kadın kahramanların beden, karakter veya ruh tahlili bakımından detaylı bir tasvir görülmez. Olağanüstü vasıfların çok görüldüğü bu hikâyelerde kadın kahramanlar sevgili olarak veya eş olarak öne çıkar. Hikâyede geçen kadın karakterlerin hemen hemen hepsi ya padişah kızı ya peri kızıdır. Arabozucu kötü kadın karakterse bir cadıdır. Fiziksel özelliklerini de tasvir etmekten çok birkaç cümleyle tanımladığını söyleyebiliriz. Kadınlar ya baş döndürecek kadar güzeldir ya da eğer cadıysa tam tersi görende tiksinti uyandıracak kadar çirkindir. Şehzade Naci Billah'la Şahide Hikâyesi'nde Şahide'nin güzelliği en aşırıdır denebilir. "... o üzgün yavukluya, arı duru yüzü bir kere gösterir. İşte o parlak çehreyi gören biçare, o anda mecnun ve biçare olarak çöllere düşer, bir daha da aklı başına gelmez. Bu şekilde hayranlık ve delilik çöllerini arşınlayan nice nice çılgınları şimdi tımarhaneler doldurmaktadır" (Giritli Aziz Efendi, 1990: 253).

Evlilik konusunda da erkeklerden evlenirken eş seçimi konusunda belli özelliklere dikkat edilmesi beklenir. Örneğin kızlar sevgilileriyle karşılaştıkları zaman genellikle on beş yaşındadır. Ya da bazı hikâyelerde evlenmek için eş seçerken dikkat ettikleri bir konu kızın on beş yaşında olmasıdır. Bunun dışında güzel olması ve namuslu olması çok önemlidir. "Düşününüz ki erkekler, ne kadar yüksek terbiyeyle yetişmiş dahi olsalar, bütün iffetlerine rağmen, yine de latife sırasında imalı nükteler yapmadan edemezler. Eş dostları arasında, kadınlara ve delikanlılara dahi laubali sözler harcar, cinaslar, nükteler, şakalar yaparlar. Hatta bu türlü latifeler, erkeklere göre hoşsohbetlik, tatlı dillilik sayılmaktadır" (Giritli Aziz Efendi, 1990: 181). Yazarın kadında aradığı namus beklentisi "Serendib Padişahı Abdüssamet'in Hikâyesi" adlı eserinde "zina etmemiş ve zinayı aklından bile geçirmemiş" bir genç kız bulmak üzere göndermesi de yazarın hikâyelerindeki erkek

kahramanların kadından namus beklentisi en aşırı haliyle ortaya koyar. Aynı zamanda evlenmek için gönderdiği Abdüssamet'e dikkat etmesi gereken özellikler konusunda tembihlediği meseleler de bahsettiğimiz konuların aynısını içerir. Ayrıca Sitti Emine'nin Hikâyesi'nde de Emine, kocasının yaşlı ve çirkin olmasına rağmen onun güzel ahlakından dolayı kocasını sevmesi ona sadık bir eş olması sonrasında kocasına yapılan beddua bozulur ve kocası genç yakışıklı ve delikanlıya dönüşür. Kocasının güzelliğine değil huyuna ve ahlakına bağlı oluşunun karşılığını bulmuş olur. Recep Beşe Hikâyesi'nde de eş seçerken mala mülke bakmamak anlatılır. Recep Beşe'nin kızını kendini fakir bir dervişe vermesi hatta vezirin karşısında da sergilediği bu tavır karşılığında onu mükâfatlandırmış olur.

Hikâyelerde kadına dair en çok kullanılan kavramlar da “güzel”, “latif”, “namuslu”, “bakire”, “zevce”, “iffet”, “ismet” ya da “Peri Kızı”, “Peri Padişahı'nın Kızı”, “... Ülkesinin Hükümdarı'nın Kızı” ya da “... Padişahı'nın Kızı” olarak karşımıza çıkar.

Yazarın bazı hikâyelerinde “kötü kalpli” ya da “arabozucu” kadınlara da rastlanır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu kadın tipleri genellikle cadıdır ve kötülüklerini büyü gibi yollarla yaparlar. Bu temayı en baskın şekilde Molla Emin Hikâyesi'nde görürüz. Aslında yaşlı ve çirkin bir cadı olan kadın kendisi gibi yaşlı ve çirkin bir kadın olan kız kardeşini Molla Emin'e âşık olduğu için büyüyle genç ve güzel bir kıza dönüştürür ve onu Molla Emin'le evlendirir. Aynı şekilde İkinci Hayal'de Şapur'la Hüma Hikâyesi'nde kötü kalpli cadının Hüma kılığına girmesi de aynı konuya örnektir.

Hikâyelerin bazılarında gördüğümüz bir konu da kendilerine âşık erkek tarafından hapsedilen kadınlardır. Şehzade Asil'in Hikâyesi'nde Şivezad'ı saraya hapsetmiş ve kendisini kabul etmediği için onu sarayda uyutmaktadır. Firuz Şah'ın Hikâyesi'nde Zühre ve Firuz Şah'ın evliliklerine vesile olan Şeyh bir süre sonra Zühre'ye kendisi de âşık olmuş ve aşkına karşılık vermeyince kocası Firuz Şah'la bir araya gelmelerine engel olacak bir büyü yaparak sarayda hapis hayatı yaşamasına sebep olmuştur.

Muhayyelat-ı Aziz Efendi hikâyelerinde temelde tasavvuf felsefesinin kuralları vardır demek mümkün. Kahramanlar da bazı hikâyelerde belirgin olarak tasavvuf felsefesini Allah aşkını yansıtan özellikler gösterir. Örneğin üç hayalin üçünde de mutlaka bir mutasavvıf özelliklerine uygun ermiş bir zat vardır ve hayalin bütün hikâyelerinde yer alır. Yalnızca erkek karakterler değil kadın karakterlerde de tasavvuf felsefesinin etkileri görülür.

6.2 Ahmet Mithat Efendi'nin Hikâyelerinde Kadın

Bu bölümde Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat* kitabından on altı adet hikâyesinin özeti ve kadın karakterleri incelenmiştir. Kitap, 1870- 1894 yılları arasında yazılmıştır. İçerisinde toplamda otuz adet roman ve hikâye bulunmaktadır.

6.2.1 Esaret

Letaif-i Rivayat serisinin birinci cüzündeki ikinci hikâyedir. Zeynel Bey, küçük yaşta Çerkezistan'dan alınmış köle olan Fitnat'ı satın alıp büyütür. Fitnat büyüdükten sonra onunla evlenmek ister. Ancak Fitnat ve kendisiyle aynı gün esir olarak alınmış olan Fatin birbirlerini sevmektedirler. Zeynel Bey bunu öğrendiğinde başta ikisini ayırmak için çabalasa da sonra vicdanen bu durumu kendisine yediremez ve bu iki genci evlendirip kavuşturmaya karar verir. Ayrıca Zeynel Bey'in yine Çerkezistan'dan odalık olarak satın aldığı bir cariyesi vardır ve onunla nikâhlıdır. Evlendiği zaman iki tane eşi olacaktır. Bu da Zeynel Bey'in vicdanen rahatsızlık duyduğu diğer bir konu olmuştur. Odalık olmak o cariye için zaten kötü bir durumken bir de evlenmek odalığın eziyetini artıracaktır. Fitnat ve Fatin evlendikleri gece sohbet ederken birbirlerine geldikleri yerleri, çocukluk anılarını anlatırken kardeş oldukları ortaya çıkar. İkisi de ayrı zamanlarda alınıp İstanbul'da köle pazarında satılmışlardır. Fitnat ve Fatin bu durumu anladıkları zaman Zeynel Bey'e bir mektup yazarak intihar ederler.

Cariyelik kavramına değinen hikâyelerimizden bir tanesi de "Esaret" hikâyesidir. Hikâyenin yazılış amacı cariyelik kurumuna bir eleştiride bulunmak olmuştur. Ancak cariyeleri satın alan efendi Zeynel Bey'in merhametli ve vicdanlı

biri olarak tanıtılması sanki eleştirinin yönünü zalim efendilerin elinde zulüm gören zavallı cariyeler olmanın dışına çıkarır. Dikkat çektiği konunun vurgusunu da yazar hikâyenin dramatik sonuyla yapar. Fitnat'ın Fatin'le kardeş olduğunu evlendikleri gece öğrenmesi ve bunun üzerine hayatına son vermesi aslında köleliğin “zalim efendinin şiddeti ve eziyetine maruz kalma” dışında başka bir drama sebep olduğunu vurgulamış olur. Çünkü köle olarak bir çocuğu ailesinin yanından almak bir hayatı ailesinden mahrum bırakmak demektir. Ve merhametli bir efendinin yanında da olsa bir dramla karşılaşan Fitnat ve Fatin'in aslında kölelik kavramının efendinin insafına bırakılmaksızın başlı başına bir zulüm olduğunu vurgulayan bir hikâyedir. Esaret temasını yazar bu hikâyede sadece cariyelik – köleliğin başka bir boyutuyla da ele alır. Evin beyi olan Zeynel Bey'in aynı zamanda bir de odalığı vardır ve bu odalığın cariyelerden daha fazla esir durumunda olduğunu hatta asıl esareti odalıkların yaşadığını açıkça belirtir. “Evet! Odalık sıfatında bulunan cariyelerin bir de başka türüsü vardır. Bunlar bilmem hangi nokta-i istinada müsteniden bir başka hal ve tavırda bulunurlar. Fakat âlemde her sınıf nev' nev' değil mi? İşte cariyeye kısmı dahi birkaç nev' olup en büyük kısmı, yani esaret ne demek olduğunu bilenleri bizim odalık tavır ve efkârında olduğundan mezbure dahi onlar idadındadır” (Ahmet Mithat, 2017: 14). Esaret konusu dışında hikâyenin önemli konularından biri de aşktır. Fitnat ve Fatin arasındaki aşk dışında Zeynel Bey'in de Fitnat'a duyduğu aşk anlatılır. Ancak Zeynel ne de olsa yaşlı bir adamdır ve Fitnat'ın gönlünde bir başkası vardır. Ve Zeynel tarafında vicdan duygusu ağır basacaktır. Sonrasında da zaten Fitnat'a karşı duyduğu hissin aşk olmayıp hayvani bir arzu olduğunu belirterek vicdanının ve nefsinin arasında bir mücadele yaşadığını belirtir. “Şu iki biçareyi birbirine kavuşturmuş olduğumdan dolayı hamiyet-i insaniye merkezi bulunan kalbim ne kadar mesrur ve memnun olduysa Fitnat'ın lezaiz-i muhabbet ve insaniyet ve muvasalatından mahrum kaldığı için menba-ı şehavat-ı hayvaniye olan nefsim dahi ol kadar meymus ve mahzun olduğundan bu gece benim için hem tebrik ve tehniye ve hem de tesliyet ve taziyeye şayan bir şey idi (Ahmet Mithat, 2017: 26). Hikâyenin dramatik sonuyla ilgili salt cariyelik eleştirisi ve ibreti sunmak amacı dışında bu durumun bir kurgu olarak sürükleyicilik sunma amacıyla verildiği de düşünülebilir. İsmail Parlatır, *Tanzimat Edebiyatı'nda Kölelik* adlı çalışmasında bunun bir kölelik eleştirisi olmaktan çok yazarın kurgunun sürükleyiciliğini artırma kaygısında kaynaklandığını belirtmektedir.

6.2.2 Gençlik

Letaif-i Rivayat serisinin ikinci cüzünde yer alan birinci hikâyedir. Hikâyenin anlatıcısı gençliğinde evliliğe nasıl ikna olduğunu anlatır. Kahramanımız, gençliğinde çapkın ve hovardalığa düşkün bir adamdır. Ailesinin ikna etme çabalarına rağmen evlilik fikrine sıcak bakmamaktadır. Bir gün yine dışarı çıktığı zaman yan arabadaki kadını görüp ona bıyık burmaya, göz kırpmaya başlar. Kadının yaşmağı olduğu için öz teyzesi olduğunu anlamaz. Teyzesi bunun üzerine onun ilgisini çekecek birtakım oyunlar yapar. Bir süre onu böyle oyalayıp kendisine daha çok bağladıktan sonra yeğenine bir gün mektup gönderir. Mektupta bir de cariyelerinden birinin fotoğrafını yollar. Genç adam fotoğraftaki kadının o gün gördüğü kadın olduğunu düşünür, fotoğrafı görünce âşık olur. Mektupta bu gizemli sevgili kendisini evine davet etmektedir. Hazırlanıp evine gittiği zaman teyzesi ve annesini karşısında görünce büyük bir şok geçirir. Teyzesinden fotoğrafını gönderdiği kadınla evlenmek istediğini, ona âşık olduğunu söyler. Teyzesi cariyesini vermeyi kabul eder ancak belli şartlar sunar. Cariye, dört ay evde onlarla yaşayacak, genç adam bu süreçte onu tanıyıp kendisine uygun olup olmadığına karar verecektir. Evlendikten sonra da bir daha ayrılmayacaktır. Adam bu şartları kabul eder. Dört ay boyunca cariyenin tavırlarını, hareketlerini takip eder ve düzgün ahlaklı biri olduğuna kanaat getirince evlenirler.

Yazarın evliliğe özendirmek, evlilik tavsiyelerinde bulunmak için yazdığı hikâyelerden biri de “Gençlik” hikâyesidir. Evlilikten önce flörtün nasıl olması gerektiğiyle ilgili bazı kararsız kalınmış fikirlere rastlanır. “Bir hanımın karşısına geçip göz kırpış, temenna ediş (selam veriş), bıyık büküş, söz atış... Buna arz-ı muhabbet mi derim? Bu adeta rezalet. Hem de ne büyük rezalet. Muhabbet ve meveddetini (sevgisini) celbe çalıştığımız hanımı âleme teşhir ediyoruz. Doğrusu buna denaetten başka bir şey denmez... denmez ama a gözüm, böyle olmaz ise başka ne yolda arz-ı muhabbet edelim. Mektup yazmış olsak okumak bilmezler. Okusalar cevap yazamazlar. Böyle okuryazar hanım binde bir bulunmaz. Vakıa çerçi ve bohçacı kadınlar vasıtasıyla bir dereceye kadar yol çıkarılabilir ise de bu da bir emr-i asir” (Ahmet Mithat, 2017: 32). Başka bir kısımda da kızların bir erkekle flört etmesine toplumun nasıl baktığını belirtir. “ Bizim memlekette kızlar istediği ve

sevdiği kocaya varamazlar. Babalar kimi isterler ise onu kendilerine damat ederler. Eğerçi bir kızın bir delikanlıya izhar-ı measir-i muhabbet (sevgi belirtileri ortaya çıktığı) ettiği görülse, Vay bu kızın perde-i iffeti çak çak etmiş (parça parça olmuş) derler” (Ahmet Mithat, 2017: 33). Yazar, evlilik konusunda teşvik edici bir mesaj verirken aynı zamanda bir kadının ülkede kadının evleneceği erkeği beğenme gibi bir lüksü olmayışını ve kadınların evlilik konusundaki karar verme hakkının olmayışına atıfta bulunmuştur.

6.2.3 Teehhül

Letaif-i Rivayat serisinin ikinci cüzünün ikinci hikâyesidir. Sabire Hanım, evlilik bahsinden hiç hoşlanmayan, düğün davetlerine mümkün olduğunca katılmaktan kaçınan dul bir kadındır. Neden düğünlere katılmaktan kaçındığı sorulduğunda da sorunun cevabını geçiştirmektedir.

Sabire Hanım dikiş dikmek, kanaviçe yapmak gibi el işlerinde oldukça beceriklidir. Bu işleri yaparak geçimini sağlamakta ve aynı zamanda genç kızlara el işi öğretmektedir. “Mumaileyha dikiş dikmek, oya ve kanaviçe yapmak ve kese ve dantela ve çorap örmek gibi el işlerinde gayet mahir olup hatta kendisi dul ve bakes olduğu halde bile eli emeğiyle hanımlar gibi geçinir, hiç kimseye muhtaç olmaz imiş” (Ahmet Mithat, 2017: 42). Öğrencilerine de sürekli evlenmemelerini tembihler. “aman kızlarım, imkânı olsa sakın kocaya varmayınız!” (Ahmet Mithat, 2017: 42). Bir gün öğrencilerinden biri bu konuda ısrar edince neden evlilik konusunda bu kadar olumsuz bir yargıya sahip olduğunu anlatmak zorunda kalır.

Kendisi, saygın bir aileye mensup bir kızdır. Evlerinin karşısında oturan yine kendileri gibi varlıklı, saygın bir ailenin genç ve yakışıklı oğullarını pencereden görmüş ve âşık olmuştur. Gizli gizli sürekli onu izlemeye çalışmaktadır.

Sabire Hanım’ın talibi çıkar. Ailesi de bu evliliği onaylamıştır. Sabire Hanım başkasına âşık olduğu için evlenmek istemese de ailesine karşı çıkamaz. Evlendikten sonra da aslında kocasının âşık olduğu adam olduğunu görmüş ve çok mutlu olmuştur. Sabire Hanım, zamanla kocası Mazlum Bey’in kendisine karşı olan

ilgisizliğini fark eder. Bununla birlikte Mazlum Bey kendisine kötü davranmamaktadır. Yalnızca mutsuzluk içinde kendi içine kapanmış durumdadır. Sabire Hanım bu ilgisizliğin sebeplerini anlamaya çalışsa da Mazlum Bey bunun sebebini söylemez. Sabire Hanım, kocasının kendisini sevmediğini anlamıştır. Eşine isterse kendisini boşayabileceğini ya da sevdiği varsa başka birini kendisine kuma getirebileceğini söyler ancak Mazlum Bey bunların hiçbirisini kabul etmez. “Artık başınızı bu kadar ateşe yaktığım elvermez ki şimdi bir de üzerinize evleneyim de... Ah buna muvaffak olacak olsa idim daha vaktiyle olur idim...” (Ahmet Mithat, 2017: 49). Sabire Hanım bu duruma çok üzülse de elinden hiçbir şey gelmemektedir.

Bir gün Mazlum Bey, Sabire Hanım’a banyo yapacağını, kolundan kan gelebileceğini, bunun hastalığından dolayı olduğunu bu yüzden kendisinin panik yapmamasını söyleyerek banyoya girer ve bileklerini keserek intihar eder. Sabire Hanım Mazlum Bey’in kanlar içinde oluşunun gerçek sebebini anladığında iş işten geçmiştir. Mazlum Bey intiharından önce Sabire Hanım’a mektup bırakmıştır. Sabire Hanım mektubun olduğu kutuyu açtığında vasiyet mektubu dışında bir de başka biriyle olan mektuplarını görür.

Bu uzun mektubunda mutsuzluğunun sebebini anlatmıştır. Mazlum Bey, kendisinin mektuplaşarak görüştüğü Hayfa adında bir sevgilisi olduğunu, evlenmek istediklerini fakat ailelerin bu duruma kesinlikle sıcak bakmamasından dolayı, çünkü kız fakir bir ailenin kızıdır, evlenemediklerini; kendisiyle evlenmesinin de yine ailesinin ısrarı sonucunda gerçekleştiğini anlatmıştır. Sabire Hanım bu hayal kırıklığından sonra hiçbir düğüne gitmemeye karar verir. “İşte kızım, düğüne gidememeliğimin sebebi budur. Her hangi gelini görsem, kendisini bir büyük mühlikeye ilka ediyor zannıyla ve o dahi benim gibi olmasın havfıyla merakım kalkıyor” (Ahmet Mithat, 2017: 55). Sabire Hanım o günden itibaren evliliğe tövbe etmiştir.

Yazar bu hikâyesinde en genel ifadesiyle hem görücü usulü evliliği hem de anne babanın çocuklarını evlendirirken karşı tarafın ailesinin maddi gücünü belirleyici tutmasını eleştirmiştir. Sabire Hanım sevdiği adamla evlenmiş ama bunu evlendiği gün öğrenmiştir. Ama bunun mutluluğunu yaşayamaz çünkü kocası

başkasını sevmiş olmasına rağmen kendisiyle zorla evlendirilmiştir. Ve bu zorunlu evlilik üç kişi için de işkenceye dönüşmüştür. Mazlum Bey ismi gibi bu hikâyenin mazlumudur çünkü hem aşk acısı içindeyken bir yandan da karısına hayal ettiği evliliği yaşatamıyor olmasının mahcupluğu içindedir. Ve iki kadının arasında yaşadığı bu üzüntünün içinde kaybolur. “Seven sevdiğiyle evlenmeli, aileler de evlatlarının duygularına saygı duymalı” mesajını taşır. Görücü usulü evliliğin bir gelenek olarak devam ettiği bu dönemde gerek romanlarda gerek hikâyelerde sıkça rastladığımız bir konudur. Bu tür zoraki evliliklerin her iki tarafı da mağdur ve mutsuz ettiği gerçeğini kabul ederek sadece kadın bağlamında incelemek doğru olmayacaktır. Kadına dair toplumsal başka bir meseleyi idealize eder yazar. Sabire’nin bu hayal kırıklığıyla dolu evliliğinden sonra evlenmeme kararını hiçbir kaygı yaşamadan alabilecek özgürlüğe ve maddi güce sahip olması daha dikkat çekicidir. Yetenekli olduğu el işlerinde uzmanlaşarak genç kızlara el işi dersi vermesi onu kendi ayaklarının üzerinde durarak ailesi de dâhil kimseye muhtaç olmadan yaşaması önemlidir. Ayrıntı olarak belirtmek gerekirse zengin bir ailenin evladı olmasına rağmen kendi emeğiyle kendini geçindirmektedir.

6.2.4 Felsefe-i Zenan

Letaif-i Rivayat serisinin üçüncü cüzünde yer alan hikâyenin olay akışı şöyledir: Fazıla Hanım, 35 yaşlarında, okumayı seven, günlerinin neredeyse tamamını evinde kitapları arasında geçiren, hiç evlenmemiş ve evliliğe kesinlikle karşı bir kadındır. Ailesinden kendisine kalan mirasla geçinmektedir. Çevresinde çok beğenilen biri olmasına rağmen evlilik fikrine kesinlikle yaklaşmaz. O yalnız hayatından mutlu ve memnundur. “Evliliğe karşı büyük bir nefret ve tiksinti duyan Fazıla Hanım, okumaktan başka hiçbir şeyden tad almazdı” (Ahmet Mithat, 1998: 7). Tek başına olduğu için kimseye karşı sorumluluğu yoktur ve günlerini okumakla geçirmek için yalnızlık gayet uygundur. Bir gün Ayasofya’da bir memur terk edilmiş bir kız çocuğu bulur ve bu kız çocuğunu evlat edinmesi için Fazıla Hanım’a getirir. Fazıla Hanım dikkatini kitaplardan başka bir şeye vermemekten dolayı pek gönüllü olmasa da kız çocuğuna kıyamaz ve çocuğu evlat edinir. Çocuk o kadar akıllı ve anlayışlıdır ki ismini Akıle koyar. Fazıla Hanım, Akıle’yi de kendisi gibi okumayı çok seven evlilikten uzak duran biri olarak yetiştirmek istemektedir. Akıle’yle

böylece üç yıl geçirir. Bir gün Fazıla'nın uzun zamandır görüşmediği Fatma adında bir arkadaşı evine gelir. Eşinin kendisini aldattığını, kendisi de evsiz kaldığı için bir Paşanın konağına sığındığını ama kızını yanına alamayacağını anlatarak kızına sahip çıkmasını rica eder. Fazıla zor durumda kalan arkadaşının ricasını kıramaz. Zekiye isimli bu küçük kız çocuğunun da bakımını ve sorumluluğunu üstlenir. Artık vaktinin büyük bir çoğunluğunu kızların eğitim ve terbiyesiyle meşgul olmakla geçirmektedir. Aradan beş yıl geçer. Akile 17, Zekiye 14 yaşındadır. Fazıla Hanım bir rüya görür ve bu rüyasını kısa zamanda öleceğine yorar. Bir süre sonra da hafif bir hastalığa yaklaşıncı da öleceğine emin olur ve bütün mal varlığını iki kız arasında bölüştürür. Hissettiği şey gerçek olur. Fazıla Hanım, ölmeden önce kızlarına kesinlikle evlenmemeleri, onlara bıraktığı mal varlığıyla kimseye ihtiyaç duymayacaklarını, evlerinde kitap okuyarak yaşamalarını vasiyet eder.

“Dünyada özgürlüğüne tamamıyla sahip olarak evinizde kendi keyfinize göre yaşamakla, bir kocanın ve hele halleri herkesçe bilinen zamanımızın erkeklerinden bir herifin baskısı altında bir köle gibi yaşamak arasındaki farkı elbette görür ve anlarsınız” (Ahmet Mithat, 1998: 9). Fazıla Hanım'ın ölümünden sonra kızlar annelerinin vasiyet ettiği gibi yaşamaya devam ederler. “Kardeşim! Ne yapalım. Anamızın pek büyük hakkı var. Kocaya varıp da ömrümüzü bir erkeğe bağımlı olarak yaşamak gibi kölelikten daha şiddetli bir hal içinde geçirmektense, evceğimiz mükemmel, gelirimiz yerinde, kütüphanemiz dolu, kardeş kardeş oturup yer, içer ve her gün çeşit çeşit kitaplar okuyarak bilgimizi arttırırız. Dünyada bundan büyük mutluluk olur mu?” (Ahmet Mithat, 1998: 9). Bir gün Muhsin Paşa'nın konağından biri gelir ve Zekiye'yi konağa davet eder. Muhsin Paşa Zekiye'nin annesinin konağına sığındığı paşadır. Muhsin Paşa Halep'te vali olmuştur. Çocuklarının eğitiminde ona yardımcı olması için Zekiye'den ricada bulunur. Zekiye de bu ricaya olumlu yaklaşır ancak Akile buna hiç sıcak bakmaz. Zekiye'nin gitmek istemesinin sebebi hem doğanın, denizin güzelliğini kitaplardan öğrenmek dışında görmek fikri heyecan vericidir hem de orada belli bir süre çalışıp para biriktirmiş olacaktır. Akile'yle bu konuda fikir ayrılığı yaşarlar. Akile kardeşine kıyamasa da sırf bunlar uğruna özgürlüğünü kısıtlamanın mantıksız olduğunu düşünmektedir. “Kendi serbestliğini ve özgürlüğünü onları memnun ve hoşnut etmek uğruna mahvedip gideceksin” (Ahmet Mithat, 1998: 13). Ancak kardeşinin fikrine saygı duyar. Zekiye,

Muhsin Paşa'nın konağına gittikten sonra Muhsin Paşa'nın çocuklarına eğitim vermesi teklifi üzerine buraya temelli yerleşir. Bir süre sonra da Sıdkı adında birine âşık olur. Ve evlilikle ilgili annesinin, ablası Akile'nin söylediklerinin yanlış olduğu kanaatine varır ve Sıdkı'yla evlenir. Bir süre sonra da bir oğulları olur. Ancak evliliğinin üzerinden bir süre geçtikten sonra Zekiye kocasının kendisini evdeki hizmetçilerden biriyle aldattığını öğrenir. Bu durumu kimseye anlatamaz. Gözlerinin önünde kocasının kendisini aldatmasının üzüntüsüne dayanamaz ve verem hastalığına yakalanarak ölür.

Ahmet Mithat Efendi'nin evlilik konusunda olumsuz bir tavırla baktığı bir hikâyeye olması açısından diğer hikâyelerinden farklı bir yere sahiptir. Evliliğin ahlaki olarak toplumun yozlaşmasının önünde duran en temel faktör olduğunu Ahmet Mithat başka hikâyelerinde (Özellikle “Bekârlık Sultan Mı Dedin?” hikâyesinde) bahsetmiş olsa da bu hikâyede aynı konuyu tam tersi bir bakış açısıyla ele almıştır. Evliliği erkek gözünden mutlu ve huzurlu bir hayat için gerekli gören, kadının fedakârlığını, eşinin mutluluğunu ve rahatlığını kendi mutluluğunun üstünde tutan, ailesi için didinmesini göz önünde bulundurarak erkeklerin mutlaka evlenmelerini tavsiye eden yazarımız bu hikâyesinde aynı fedakârlıklardan dolayı kadın gözünden bakar ve evliliği bir kadının başına gelebilecek en büyük felaketlerden biri olarak gösterir. Bu düşmanlığın sebebini de somut olarak verilmiş değildir çünkü kadın karakterlerin hiçbirisi evlilik yaşamış ve deneyimlemiş olmamasına rağmen evliliğin çok büyük bir beladan başka bir şey olmadığına karar vermişlerdir. Yazarın, bu hikâyede feministik bir yaklaşım içinde olduğu da düşünülebilir. ⁶ Tanzimat Dönemi'nde evliliğe ve kadına bakış açısı düşünüldüğünde hikâyelerde evliliğe ve kadına yüklenen ağır sorumluluğa bir eleştiri yapmaktan ziyade kadına doğrudan “evlenmeyin” mesajı verilmesi ilginç bir durumdur.

6.2.5 Mihnetkeşan

Letaif-i Rivayat serisinin dördüncü cüzünün ikinci hikâyesidir. Dakik; hovarda, içki içmeyi seven, zevke sefaya düşkün bir adamdır. Bir gün arkadaşlarıyla birlikte fuhuş evine giderler. Dakik özellikle edep ve hayâdan yoksun bir kadını

⁶ Sabahattin Çağın(2017), *Letaifi Rivayat*'ın önsözünde Ahmet Mithat Efendi'nin bu hikâyeyi tamamen kadın bakış açısıyla yazdığını ve feministik bakış açısı taşıdığını belirtir.

tercih etmek ister. “Sen çocuk musun yoksa ahmak mısın? Ben karhaneye gidip bu kadar para verdikten sonra hiç olmaz ise eğlenmeliyim. Öyle senin demek istediğin yerlere gidip de hem paranın çoğunu vereyim hem de karının nazını mı çekeyim? Bunu çekemem. Gayeti onların hepsi karhane ve hepsi fahişedir. Ama senin demek istediklerin daha nazlıca imiş. Ben ol kadar naz çekebilecek olsam tehhül ederdim. Ben ancak rezil ve bu şekilde serbest bir karı ile hem-bezm olmak isterim. Efendim âlemde zevk böyle karılar ile çıkar. Utanmak nedir, hayâ nedir bilmezler. Evet öyle ya! Hayâ ne lazım? Edep, hayâ bulunduğu yerde zevk olur mu? İnsan bundan çekine, şundan çekine rahatsız olur. Hem de çocuğum, her zevkin büyüğünü biz ederiz” (Ahmet Mithat, 2017: 107). Ancak gittiği fuhuş evinde gördüklerinden, kadınların çektiği sıkıntılara şahit olduktan sonra çok etkilenmiş, bir daha fuhuş evine gitmemeye karar vermiştir. Burada yaşayan kadınların ne kadar zor durumda yaşadıklarını sonradan arkadaşı Mithat’a üzüntüyle anlatmaktadır. “Ah Mithat, karhanelerin işbu dakayık-ı ahvali yürekler dayanacak şey değil. O biçare civanlar, o zavallı gençler bir kere düşünmeli ki, bunlar çend sene evvel melekler gibi afif, masum kızcağızlar idi. Adımlarını ziyadece atmaya korkarlar idi. O zamanki masumiyet-i hal ile şimdiki sefahati muvazene etmeli. Bunların kimisini bazı alçaklar enva-ı vaatleriyle kendilerini istinkah edecekleri hakkında türlü türlü teminler ve yeminler ile aldatıp daha bakir iken bu hal-i felakete uğratmışlar ve kimisi evinde barkında kocasının kenar-ı naz ve istiğnasında iken ya herifin hoyratlığına veyahut vaktini hamamlarda veya halayık odalarında geçirmekte bulunmalarına tahammül edemeyerek güya kocalarından ahz-ı sar edeyim der iken bu cah-ı mezellete düşmüşler (Ahmet Mithat, 2017: 111-112). Dakik Bey, fuhuş evine düşmüş bakire bir kızı buradan kurtarmıştır. Mithat’a ne yapması gerektiği konusunda akıl danışır. O da evlenmesini tavsiye eder. Kızın da onayını alınca evlenirler. Arkadaşının anlattıklarından Mithat da çok etkilenmiş, kadın olmanın çok zor bir şey olduğuna kanaat getirmiştir. “Ah karı olmak pek güç bir şeydir. Bahusus ki hem karı hem fakir olmak pek güç bir şeydir. Eğerçi bir karı, karılıkta olan güçlüğü takdir edebilecek merteye tamik-i efkâra muktedir olsa ya karı olduğuna pişman olur veya o da bir karının, kocasız olduğu halde dahi eli hüneriyle veyahut terbiye ve irfan-ı sermayesiyle saadet-i halini muhafaza edebilmesidir” (Ahmet Mithat, 2017: 115).

“Düşmüş Kadın” durumundaki kadınları konu alan bu hikâyede kadına yapılan bu istismara yazar dikkat çekmeye çalışmış ve bunu da asıl toplumda bu tür genel evlere giden erkeklerin vicdanına seslenerek yapmıştır. Çünkü kadını bu derece sefilleştiren bu sistemin yok olması erkeklerin bu evlere gitmeyi bırakmasından geçer düşüncesinden yola çıkılmıştır. Yazar da bu yüzden bu mağduriyetin giderilmesi için kadınların bu evlerde zorla tutulduğunu, çoğunun zaten kimsesiz olduğu için bu evlere zoraki getirildiğini anlatarak erkekleri bilinçlendirme amaçlayan bir tutumla yaklaşır. Bu evlerin yok edilmesinin gerekli olmasının bir diğer sebebi de aile konusudur. Çünkü bu evlere müdavim olan erkekler evlilik gibi değerli bir kuruma yanaşmazken, bu evlere bir şekilde düşürülen kadınlar da aile kurmaktan, anne olmaktan mağdur edilecektir.

6.2.6 Ölüm Allah’ın Emri

Letaif-i Rivayat serisinin sekizinci cüzünde yer alan hikâyenin olay akışı şöyledir: Kanlı Mustafa Paşa’nın konağına çalışan olarak gelen Behice Hanım, Paşa’nın yeğeni Sıtkı’ya ilk görüşte âşık olur. Ancak aralarındaki yaş farkından dolayı Sıtkı’nın kendisiyle ilgilenmeyeceğinin üzüldük farkındadır. “Evet, o kadar da hak-na-şinas karı değilim. Bir kere kendime baktım, bir kere de Sıtkı’ya baktım. Benim gibi otuz beşlik bir kadının Sıtkı gibi yirmi üç yirmi dört yaşında bir delikanlıya layık olmadığını teslim eyledim” (Ahmet Mithat, 2017: 214). Yine de Sıtkı’yı elde etme tutkusundan vazgeçemez. Behice Hanım, Sıtkı’nın saraydaki cariyelerden Sinesaf’a âşık olduğunu fark eder. Üstelik Sıtkı’nın duyguları karşılıklıdır. Bu iki aşığı birbirlerine açılmadıklarını anlayınca oyun planlar. Amacı onları kavuşturup Sıtkı’nın kendisini de kuma olarak almasıyla şantaj yapmaktır. Planlarını da gerçekleştirir. Bu iki aşığı çeşitli oyunlarla bir araya getirir. Bir yandan da evin beyi Kanlı Mustafa Paşa’nın aklına Sinesaf’ı düşürür. Aynı zamanda saraydaki kalfaları Sinesaf’ı esirciye satmaları için ikna etmeye çalışır. Böylece Sinesaf ve Sıtkı’ya şantaj yapma sebebi elde etmiştir. Bir süre onların görüşmelerini sağlayarak kendisine minnet etmelerini sağlar. Sonrasında ise Sıtkı’nın kendisine de nikâh kıyması karşılığında Sinesaf’ı hem esircilerden hem de Kanlı Mustafa Paşa’dan kurtaracağını söyler. Sıtkı Sinesaf’a kuma getirme fikrine asla sıcak bakmaz. Behice şartını kabul etmeleri için çeşitli oyunlar yapıp ikisine de çile

çektirse de işe yaramaz. Behice sonunda Sinesaf'a Sıtkı'nın, Sıtkı'ya da Sinesaf'ın öldüğü yalanını söyler. Amacı birbirlerinde umudu kesmelerini sağlamaktır. İkisi de gerçeği kısa zamanda öğrenince intihar mektubu bırakıp kaçarlar. Behice de yaptığı oyunlar fayda etmeyince her şeyi itiraf ettiği bir mektup yazar. Mektupta bu yaptıklarını sadece aşk derdiyle yaptığını anlatmıştır. “Sonraları benim adım hezarfenliğe çıkmış idi. Evet inkâr etmem ki zaten hezarfen bir kadın idim. Ancak Sıtkı'nın aşkı bana sad hezarfenler daha öğretti. Sıtkı'yı temaşa eder iken yaptıklarımı burada hikâye değil der-hatır bile edemem. Şu kadar diyebilirim ki benim gibi bir kadın Sıtkı gibi bir sevdiği yatağında serpilip yatmış olduğunu seyreylediği zaman galebe-i hırs ve hevesle neler yapması mümkün ise hepsini yapar idim. Yalnız parmağımın ucuyla bile çocuğa dokunmaz idim” (Ahmet Mithat, 2017: 215). Behice Hanım bu mektubu Kanlı Mustafa Paşa'ya bırakıp ortadan kaybolur.

“Arabozucu kadınlar” bağlamında incelediğimiz hikâyenin bu arabozucu ya da fitneci diye tabir edebileceğimiz kahramanı Behice Hanım'dır. Kendisinden genç olan evin sahibinin yeğeni Sıtkı'ya âşık olan Behice Hanım onu elde edebilmek için ince hesaplarla Sıtkı'ya ve sevgilisi Sinesaf'a istediğini yaptırmak amacıyla elinden geleni yapar. İsteddiği şey de Sıtkı'yla kuma olarak evlenmektir. Kuma olarak da olsa Sıtkı'nın karısı olmak Behice için Sıtkı'ya kavuşmak olacaktır çünkü. Hikâyenin sonunda yazdığı mektupta bütün bu yaptığı oyunların sebebini umutsuz aşkına kavuşma isteğine bağlasa da saraydaki lakabı da “hezarfen” olduğuna göre âşık olduğu adama kavuşma isteğiyle yapma sebebi onu masumlaştırmaktan çıkar. Kadınların “fitne” “arabozucu” rolüyle anlatılarda yer alması tipik olarak bu hikâyede karşımıza çıkıyor diyebiliriz. Halk hikâyelerinde genellikle özellikle âşıkların anlatıldığı hikâyelerde sevgilileri ayırmak isteyen kişi kadınsa eğer bunu fiziksel güç kullanmak yerine daha çok büyü, dedikodu gibi entrikalı yöntemlerle yaparken erkek bunu daha çok fiziksel güç kullanarak yapmaya çalışır. Bunun sebebi olarak kadının “fiziksel güç kullanamayacağı” için ya da daha önce de belirttiğimiz gibi kadınların mizacının bu tür entrikalara yatkın olması düşüncesinin yattığı söylenebilir. Yine de Ahmet Mithat'ın yabancı bir romandan uyarladığı *Cankurtaranlar* hikâye serisinin önsözünde kadınların özellikle Paris'li kadınların “çalçene” olduğundan bahsetmesini de dikkate almak gerekir. “Ciddi erkekler beyninde pek de cari lügatlardan değil ise de kocakarıların en ziyade beğenilecek

tabiratındandır” (Ahmet Mithat, 2017: 765). Yazarın genel olarak kadının yapısında olduğu düşünölen fitnecilik duygusunu, yani bu duygusuyla hareket eden kadınların yapabileceklerini ortaya koyma amacı olduğu düşünöncesi olabilir. Ya da ilgi çekici bir kurgu oluşturma, heyecan yaratma çabası olabileceği de düşünölebilir.

6.2.7 Bir Gerçek Hikâye

Hikâye, *Letaif-i Rivayat* serisinin dokuzuncu cüzünde yer almaktadır. Bu hikâye, Rumların yaşadığı bir adada görev yapan Ali Onbaşı ile adada yaşayan Rum bir ailenin kızının aşkını anlatır. Birbirine âşık olan bu iki genç gayrimeşru bir ilişki yaşamış, sonrasında evlenmiş olsalar da bu olay adadakiler tarafından duyulmuş ve adanın yönetiminden sorumlu kişisi tarafından tepki görmüştür. Çünkü – her ne kadar gerçekte öyle olmasa da – Ali Onbaşı’nın Rum kızını kandırıp onunla ilişki yaşadığını düşünmüştür. Ve Ali Onbaşı’yı adadan sürgün ettirir. Ali Onbaşı geri gelemez. Kız büyük bir üzüntüyle Ali Onbaşı’nın geri gelmesi için çabalar. Adaya ziyarete gelen Türk askerlere de yalvarır. Ama sonuç değişmez. Âşıkları ayıran yöneticinin de akıbeti kötüdür. O da bu olaydan bir süre sonra karısının, onu en güvendiği yardımcısıyla aldattığını öğrenir. Yaptığı kötölüğün farkına varır ve büyük bir pişmanlık yaşar.

Gayrimüslim kadınlarla sevgili olma teması Tanzimat Dönemi’nde başka hikâyelerde de gördüğümüz bir temadır. Bu tema kozmopolit bir yapıda olan Osmanlı toplumu için toplumun zihniyetine uyan bir konu olsa da “Neden gayrimüslim bir kadın ve bir Türk erkeği?”, “Neden bir Türk kadını ve bir Türk erkeği aşkını okumuyoruz?” gibi soruları akla getirebilir. Buna cevap olarak ataerkil toplumlarda normal olarak karşılanabilecek başka ülkeden birine “kız vermek” değil oradan “kız almak” ya da telkine açık olan, daha kolay değişebilen, ödün veren taraf olarak düşünölen kadının yabancı olması, “etkileyen” tarafın, yani erkeğin, bir Türk olması fikri verilebilir. Daha da açıklamak gerekirse gücünü, “erilliğini” kaybetmiş bir toplumun yazarlarının da hikâye ve romanlarında bu refleksi Osmanlı toplumunun aslında etkileme yetisini kaybetmemiş olması konusunu “yabancı kadın ve Türk erkek” aşkıyla imgelemesi daha sonraki yıllarda da gördüğümüz bir

konudur. Nurdan Gürbilek'in "Erkek Yazar, Kadın Okur" başlıklı yazısında üzerinde durduğu konulardan biri de tam olarak budur. Ancak yazarların bu şekilde kurguladığı "flört" durumunu sadece doğu ve batı ilişkisi imgesi gibi bir temaya bağlamak dışında dönemin kültürel şartlarını göz önünde bulundurmamak da gerekir. Bir Müslüman kadının yabancı bir erkekle sevgili olmasını, mektuplaşmasını; bu temayla yazılmış anlatılara karşı çıkan, eleştiren okuyucu kitlesi olduğu da göz önünde bulundurulursa yazarların bu aşırı tepkiden çekindikleri için aşk teması taşıyan bir hikâye veya roman yazdıkları zaman sevgililerden birini gayrimüslim kadınlardan seçmiş olması ihtimalini de bilmek gerekir (Okay, 2008: 235).

6.2.8 Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?

Letaif-i Rivayat serisinin onuncu cüzünde yer alan ikinci hikâyedir. Uzun yıllar Anadolu'da memuriyet yapmış olan Sururi Efendi, otuz altı otuz yedi yaşlarına geldiğinde memuriyetten ayrılarak İstanbul'a, Beyoğlu'na, yerleşir. Tutumluluğu sayesinde biriktirdiği parayla da alafranga bir hayat yaşamaya başlar. Daha hesaplı zannettiği bekârlık hayatının zannettiği kadar hesaplı olmadığını öğrenir.

Sururi Bey, bekârlık hayatıyla evlilik hayatında yapacağı masrafları detaylarıyla hesaplayıp karşılaştırır. Hesapladıktan sonra evliliğin masraflarının daha fazla olduğu sonucunu çıkarır. Ayrıca evlilik ona göre başkasının dertleriyle meşgul olma yükümlülüğünü getireceğinden hem maddi hem manevi olarak evliliğin daha zarar getireceği fikrine ulaşır. "Şimdi âlem-i medeniyette yaşıyoruz kuzum. Her biri kendini sana beğendirmek için süs içine gark olmuş ve rağbetini kazanmak babında birbiriyle rekabete çıkmış bunca melek-simalar var ki bir işrete muntazırdırlar. Onlar senin zevkini, rahatını itmama borçludurlar. Kendinde rağbet hissettin mi bunlardan beğen beğen beğendiğini kabul et. Artık moda değiştiği cihetle yeni modadan elbise yapmak, yok elmaslarını yeni modaya tahvil ettirmek gibi karının bin meşguliyet-i cahilanesinden kurtul. Hem efendim, ömrünü bir karıya vakfetmek insan için ne büyük bir felakettir" (Ahmet Mithat, 2017: 270-271). Ayrıca dört kadınla evliliğe müsaade eden şer'i hukukun bu izni de dört kadını birden idare edebilme açısından ayrı bir zulmettir. "Vakıa sizin şer'inizin dörde kadar müsaadesi vardır! Ancak ben birisini idareden izhar-ı acz edip durur iken dördünün metaibine nasıl takat

gösterebileyim?” (Ahmet Mithat, 2017: 271). Ancak sonrasında otellerde kalırken hizmetçilere verilen bahşişler, kafelerde harcanan paralar onu “sultanlığından” soğutmaya yetmiştir. Böylece sonradan evlilik fikri aklına yatmaya başlar. “Diyelim ki zevceniz bulunan kadın ömrü içinde bulunduğu saadeti cidden bizim yüzümüzden hâsıl etmek için refakatimizi kabul eylemiştir. Bizi ne kadar rahat görürse kendisi o kadar rahatta bulunur. Tesiri hissolunamayacak kadar hafif olan bir bad-ı muhalif bizden evvel onu rahatsız eder” (Ahmet Mithat, 2017: 270). Evlendikten sonra karısının kendi mutluluğundan çok onun mutluluğunu düşünüyor olması, kayınvalidesinin onun ekonomisini gözetmesi ona kesinlikle bekârlığın sultanlık olmadığı fikrini benimsetir.

Evlilik kurumunun övüldüğü hikâyelerden birisi de “Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?” hikâyesidir. Yazar daha çok erkeklere özellikle de evliliğin maddi olarak bir zarar olduğunu düşünen erkeklere seslenir. Hatta bu konuda detaylı bir hesap çıkarır. Ekonomik hesaplamaların yanında bir erkek için evlilik huzur da demektir. Çünkü Beyoğlu’nun eğlence hayatı, kısa süreli ilişkiler insanı yormaktan ileriye gitmeyecektir. Ev hayatında kadın ise fedakâr olduğu için yani eşinin rahatını, sağlığını hatta ekonomisini fazlasıyla düşündüğü için evlilik erkeğe daha düzenli, daha huzurlu bir hayat getirir. Ayrıca Sururi Bey’in sözlerinden dört kadınla evliliğin kurallarını da açıklar. Diğer bir konu da kadınların erkeklere kendisini beğendirmek için adeta süs yarışısı halinde olmasıdır. Yazar, kadınların yabancı erkeklere kendini beğendirme çabalarını da eleştirir.

6.2.9 Çifte İntikam

Fransız bir eserden uyarlanmış olan bu hikâye serinin on altıncı cüzünde yer almaktadır. Baba Lotis, eşinin ölümünden sonra hayatını kızı Margrit’i yetiştirmeye ve onunla ilgilenmeye adanmıştır. Onun kızının terbiyesinde gösterdiği titizlik ve aşırı sevgisinden dolayı ismi köyde “Baba Lotis” olarak anılır olmuştur. Fransa’nın taşra bir yerinde yaşamaktadırlar. Lotis, kızının ahlaklı, namuslu bir kız olması için çok titizlik göstermektedir. Margrit, büyüüp genç kız olduğu zaman haşarı bir çocuk olmaktan çıkmış, büyüüp gelişmeye başlayınca güzelliği ve iffetli duruşuyla köyde dikkat çekmektedir. Paris’ten Mil Flor adında bir ressam gelir. Mil Flor, kadınlarla

kısa süreli gönül ilişkileri yaşamayı seven, çapkın, ahlaksız bir adamdır. Kadınları etkilemek için çeşitli yalanlar söylemekten geri durmaz. Margrit'i de böyle güzel sözleriyle kandırmıştır. Margrit ve Mil Flor arasında bir ilişki başlar ve sevgilisine çok güvenen Margrit onun birleşme isteğine de cevap verir. Margrit ve Mil Flor dağının başında gizlice buluşmaktadırlar. Bu buluşmalar kısa süre içinde köyde duyulur ve dedikoduya sebep olur. Bu dedikodular Baba Lotis'in de kulağına gitmiştir. Margrit ilişkisini yalanlasa da Lotis'in içine bir kuşku düşmüştür. Bu durumdan rahatsızlık duyan biri daha vardır. Leruj adında köyün delikanlılarından biri Margrit'e âşıktır. Kendi hislerine cevap vermeyen Margrit'le adının böyle bir dedikoduya karışmasından gururu incinmiştir. Bir gün Margrit, Mil Flor'la buluşmak için dağa çıkarken bir yandan babası Lotis, bir yandan da Leruj onu takip etmiştir. Baba Lotis kızını böyle yabancı bir adamla kucak kucağa görünce Mil Flor'u tüfeğiyle vurmuştur. Leruj da sevdiği, evlenmek istediği kızı başka bir adamla görünce o da Margrit'i vurup öldürür.

“Evlat olarak kadın” bağlamında değerlendirilen bu hikâyede Margrit, babasını büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Yazar tarafından Margrit'in böyle bir yasak ilişkinin içerisine girmesi onun “kötü kadın” a dönüşmesi ya da düşmüş olması olarak değerlendirilmemiştir. Margrit, nihayetinde bir köylü kıızıdır. Onun böyle iyi niyetli, ve saf halinden faydalandığı için ahlaksız olan kötü olan Mil Flor'dur. “Bu halde Margrit şayan-ı nefrin (sövüp saymaya layık) ve tel'in (lanetlenecek) bir kız görülemez. O nefret, o lanet Mil Flor'a layıktır. Zira teehhül denilen şey, hayal ve hatırında bulunmadığı halde pak-daman (namuslu) bir kızcağızı bu suretle iğfal etmiştir” (Ahmet Mithat, 2017: 517). Bu sebepten hikâyeyi düşmüş kadın bağlamında değerlendirmek yanlış olacaktır. Margrit, saflıkla inandığı sevgilisine duyduğu aşkının mağduru olmuştur.

6.2.9 Para!

Letaif-i Rivayat serisinin on yedinci cüzünde yer alan bu hikâyenin olay akışı şöyledir: Sulhi ve Vahdeti küçük yaştan beri aynı yatılı okulda okumuş, çok samimi iki arkadaştır. Aralarındaki samimi arkadaşlığa rağmen Vahdeti ve Sulhi farklı karakter özelliklerine sahiptir. Vahdeti çalışkan, mütevazıdır. Sulhi ise derslerle

alakası olmayan, bilmediği konularda bile yorum yaparak çok çalışkan ve bilgili imajı yaratmayı seven ve paraya çok önem veren biridir. Zaten okulunu da bitiremez. Üst üste sınıfta kaldığı için okuldan atılır. Onun için bu durum sorun teşkil etmez. Okula gitmektense ticaret işiyle uğraşıp para kazanmak daha mantıklı bir karardır. Bu düşüncesini de hayata geçirir. Okuldan atıldıktan sonra iş hayatına atılır. Para kazanmaya başlar. Halasının ölümünden sonra da kendisine kalan mirasla birlikte istediği maddi rahatlığa ulaşır. Evlilik yaşı da gelmiştir. Sulhi evliliğini de Hacı İsmail Ağa adında zengin bir adamın büyük kızı olan Şerife'yle yapar. Kayınpederi de Sulhi gibi hatta Sulhi'den daha fazla paraya değer veren biridir. Hacı İsmail Ağa'nın iki kızı vardır: Şerife ve Latife.

Kız evlat oldukları için babaları onlara çok değer vermese de, çünkü onlar maddi bakımdan gelecek vadetmezler, anneleri onlarla ilgilenmiş özellikle eğitimlerinde titizlik göstermiştir. “Yazıcıoğlu için evlat terbiyesi çendan ehemmiyet verilecek şeyler midir? Zaten kız evladı herifin evlat saydığı yok ki!” (Ahmet Mithat, 2017: 533). Aslında Sulhi'nin amacı hovardalıktan ibaret olsa da Şerife'nin babasının zenginliğini öğrenince ve Şerife'nin ona yolladığı mektuptan evlenmek istediği fikrine kapılınca onunla evlenmeye karar verir. “Fakat Şerife serbest meşrepli bir kız olmağla beraber ırzından, iffetinden şüphe edilecek takımından da değildir“ (Ahmet Mithat, 2017: 534). Dolayısıyla Sulhi'nin Şerife'yle olan evliliğinin nedeni sadece para meselesinden dolayıdır. Mal varlığını kayın pederinin mal varlığıyla birleştirip daha da zengin olma peşindedir. Hacı İsmail Efendi de Sulhi'nin mal varlığından dolayı duruma olumlu bakmıştır. Ayrıca Sulhi'nin güvenilir biri olduğuna dair söyledikleri de öncelikle Şerife'nin annesinin, sonra da babasının güvenini kazanması için yeterli olmuştur. Sulhi, evlendikten sonra kayınpederinin evine yerleşir ve Şerife'nin ailesiyle birlikte yaşamaya başlar.

Sulhi Efendi hayatını böyle kurmuşken Vahdeti okulunu bitirmek için derslerine sıkı sıkıya çalışmış, para kazanmak için bir gayrete girmemiştir. Sonrasında da doktor olarak mezun olmuş ancak henüz bir işe yerleşmemiş, aileden de hazırda bir mirasına sahip olmadığı için maddi gücü yeterli bulunmamaktadır. Sulhi'nin evliliğinden sonra Vahdeti sık sık arkadaşının yanına ziyarete gelir. Arkadaşının yanına sık sık misafirlğe giden Vahdeti Şerife'nin on beş yaşındaki kız

kardeşi Latife'ye âşık olur. Vahdeti, Latife'nin eğitimli, kültürlü, meraklı, zeki oluşundan ve henüz kendini göstermeye başlayan güzelliğinden etkilenmiştir. “Latife'nin hüsnünden, cemalinden bahsetmeyeceğiz. Zira hüsnü, cemali bahse hacet bırakmayacak derecelerde mükemmeldir. Aklından, zekâvetinden bahsetmek lazım gelir ise bu cihetten ablasına faik olduğunu temin eyleriz. Vahdeti bazı kere kızın derece-i tahsilini imtihan için sualler irad eyledikte kızdan öyle mükemmel cevaplar alır idi ki bu cevaplar mükemmelce bir talim ve tedris semeresi olmaktan ziyade kızın kendi zekâ-yı fitrisi semeresi olduğunu görerek hayran olur idi” (Ahmet Mithat, 2017: 544-545). Latife de bir süre sonra Vahdeti'ye karşı aynı hisleri duymaya başlar. Ancak Hacı İsmail Ağa bu ilişkiye sıcak bakmaz. Çünkü Vahdeti'nin Sulhi gibi bir serveti ve işi yoktur. Zaten Latife'nin yaşı çok küçüktür. Vahdeti ve Latife'nin evliliği Latife'nin annesi ve babası açısından hiçbir bakımdan uygun görülmez. Vahdeti Sulhi gibi zengin, varlıklı değildir çünkü. Onun ilmi, çalışkanlığı, düzgün ahlakı aile tarafından değer teşkil etmez. Bu sebeplerden dolayı Vahdeti ve Latife'nin görüşmemesi için Vahdeti'nin ziyaretlerini yasaklarlar. Vahdeti bu duruma üzülse de karamsarlığa kapılmaz. Hemen bir plan yapar. Zaten hâlihazırda bir işi ve geliri yoktur. Latife'nin de yaşı evlilik için küçüktür. İş hayatını dolayısıyla maddi hayatını düzene sokması birkaç yılı bulacaktır. Şu anda on beş yaşında olan Latife'nin de yaşı bu süre içinde en azından on sekizi bulacaktır. Üç yıl Latife'yle mektup yoluyla görüşmeye devam etmek, bir yandan iş hayatını düzene sokarak birikim yapmak mantıklı olacaktır. Böylece Vahdeti bir yandan çalışır bir yandan da Latife'yle mektuplaşarak ilişkisini bu şekilde devam ettirir. Üç yılın sonunda da doktor olarak mesleğini icra etmeye ve iyi bir kazanç elde etmeye başlar. Latife'nin yaşı on sekizi bulduğuna göre artık evliliklerinin önünde bir engel kalmamıştır. Geçen bu süre içinde Sulhi Bey ve Hacı İsmail Ağa'nın durumu hiç iyiye gitmemiştir. Sulhi Bey var olan birikimini Hacı İsmail Ağa'nın servetine teslim etmiş, servetini doğru idare edemeyen Hacı İsmail Ağa'nın parası suyunu çekmiş, aile borçlar içinde sefil bir hale gelmiştir. Bu arada zaten babasının zenginliğinden dolayı kızı Zekiye'yle evlenen Suphi, bu para bitince evine, eşine bağlılığı ortadan kalkmıştır. Sulhi günlerinin çoğunu dışarıda hovardalıkla geçirmektedir. Zekiye ve Latife'nin anneleri de Suphi konusunda da Vahdeti konusunda da yanıldığını anlayıp büyük bir pişmanlık içinde kalmıştır. Sonunda da zamanında beğenmedikleri Vahdeti'ye muhtaç bir duruma gelmişlerdir.

“Para!” hikâyesinde Şerife ve Latife kardeşlerin evliliğe bakış açıları üzerinden “doğru” ve “yanlış” olan karakterize edilmiştir. Şerife evleneceği erkekte maddi güce önem verirken Latife aldığı eğitimi özümsemiş bir kadın karakter olarak, aslında çocukluğundan itibaren böyledir, anlatılır. Şerife evleneceği erkekte zenginliği öncelik olarak görmenin cezasını yaşamıştır. Latife ise Vahdeti’yle mutlu bir yuva kurarak doğru düşüncesinin mükâfatını almış olur. Kadın bağlamında değinilebilecek bir diğer husus da Hacı İsmail Ağa’nın kız evlatlara değer vermiyor olmasıdır. Bir kadına çalışmak, kendi parasını kazanmak gibi vasıfları yakıştırmadığından maddi beklenti içine giremez, bu yüzden de kızlarına değer vermez Hacı İsmail Ağa. Zaten hikâyenin sonunda Hacı İsmail Ağa’nın ibretlik sonu damatlarından sadece zengin olduğu için Sulhi’ye değer verip; “fakir ama eğitilmiş”, “fakir ama çalışkan”, “fakir ama ahlaklı” olan Vahdeti’ye değer vermemesinden dolayı olur.

6.2.10 Diplomalı Kız

Fransızca bir romandan uyarlanmış olan bu hikâye *Letaif-i Rivayat* serisinin on dokuzuncu cüzünde yer almaktadır. Bay ve Bayan Döpre, gelirlerini kızlarının eğitimi için harcamış, şimdi de yarı aç yaşayan Parisli bir ailedir. Kızları Juli de ailesinin emeklerini boşa çıkarmamış, muallimelik eğitimi boyunca hep başarılı bir öğrenci olmuş, eğitimini yüksek derecelerle tamamlamıştır. Ancak dönemde Paris’te muallime ihtiyacı olmadığı için iş bulamamıştır. Hesaplı bir kadın olan Polini kızlarının eğitimi için yapılan masrafin boşa gittiğini düşünür ve bu Juli’nin eğitimi için çaba harcayan Jan’a kızmaktadır. Çünkü eğitim karın doyurmamaktadır. “ Ne şikâyet ediyorsun? Katık da ister isen ekmek dilimlerinin üzerine biraz Rasin beyitleri, Bosue nesirleri oku!” (Ahmet Mithat, 2017: 595).

Gençliğinde çok güçlü, çalışkan bir adam olan Jan, kazandığı yüksek geliri hep kızının eğitimi için harcadığı için pişmanlık duymamakta, gelecekte onun iyi bir gelir elde ederek masraflarının fazla fazla karşılık bulacağına inanmaktadır. “Zıyanı yok! Zıyanı yok! Şimdi Juli için ne sarf ediyor isek onu masraf saymamalı. Yine tasarruf, yine iddihar saymalı. Zira o paraları kıza ikraz ediyoruz demektir. Faizi de işliyor. O faiz ise Juli’nin terakkisidir. Juli ikmal-i tahsil eyledikten sonra bizden aldığını ma- ziyadeten bize verecektir” (Ahmet Mithat, 2017: 603).

Kızının eğitimi boyunca eşini böyle teselli eden Jan, kızı mezun olduktan sonra işsiz kalınca, kendileri de açlık sınırında yaşayacak kadar zor duruma düşünce yaptığı doğru olup olmadığını sorgulamaya, biraz pişmanlık duymaya başlar. Çünkü artık muallimlik okulundan mezun kızlar çoğalmış, iş bulmak da zorlaşmış olduğu için Juli'nin durumu zor umutsuz görünmektedir. Evlendirmek istese yine eğitilmiş ve pek de güzel olmadığı için Juli'nin talibi çıkacağına ihtimal vermemektedir. “Fransa’da, Paris’te her şeyin bir modası vardır. Tekmil-i tahsin eden kızlarla izdivaç modası da çoktan geçmiş idi. Onlara bedel tahsil görmeyen kızları tezevvüç modası baş göstermiş idi. Zira müteallim, müntehi kadınlar kocalarını olur olmaz şeylerde teçhil ederek kendi tefevvüklerini ispata başladığından bu hal erkek efendilerin azametlerine dokunuyor idi” (Ahmet Mithat, 2017: 605). “İşin en fenasına bakınız ki Juli çocukluğunda epeyce güzel olduğu halde şimdi hiç güzel değil” (Ahmet Mithat, 2017: 605).

Juli'nin başvuru yaptığı hiçbir yer olumlu geri dönüş yapmaz. Artık Juli muallimlikle alakası olmayan banka memurluğu gibi işlere de başvurmaya başlamış, bunlardan da olumsuz yanıtlar almıştır. Bir de Juli pek güzel olmadığı için bu durum da işe alınmasına engel olmaktadır. İşin en fenasına bakınız ki Juli çocukluğunda epeyce güzel olduğu halde şimdi hiç güzel değil” (Ahmet Mithat, 2017: 605). Juli artık ümit kırıklığı içinde mağaza satış sorumlusu olmaya bile razı olarak mağazalara başvurursa da yine aynı gerekçeyle, yeterince güzel olmadığı gerekçesiyle, ret cevabı alır. Bir gün ümitsizlik içinde Paris’in lüks caddelerinden birinde dolaşırken bir cenaze alayı görür. Seçkin birine ait olduğu anlaşılan cenaze alayının peşinden o da yürümeye başlar. İçinde çiçek dolu olan büyük bir arabada alayın peşinden gitmektedir. Arabanın üzerindeki çiçek yığınlarından bir demeti yere düşer. Juli büyük bir hayranlıkla baktığı bu çiçeklerin düşüşünü görünce hemen çiçek demetini alır ve bunları küçük küçük buketler halinde Paris’teki meşhur tiyatrolardan birinin önünde satmaya başlar. Çiçekleri uzatırken çiçeklere uygun beyitler de söylemektedir. Bu durum Paris’in seçkin insanların çok hoşuna gider. Ve yüksek miktarlarda para vererek çiçekleri alırlar. Juli bu şekilde üç hafta boyunca tiyatroların önünde çiçek satar. Sattığı şiirlerden alıntılarını içinde yer alan çiçekler Parisli itibarlı halk arasında popüler olmuştur. Önünde çiçek sattığı tiyatrolardan biri Juli’ye verip, genç aktrisler için fesahat dersi vermek üzerine sözleşme imzalamıştır.

Juli, çiçek sattığını ailesine söylememiş, iyi bir mağazada defterdar olarak çalıştığı yalanını uydurmuştur. Bu yalanı ortaya çıkar. Juli, her şeyi anlatmak için acele etmez. Paris'in seçkin yerlerinden birinden aldığı eve annesi ve babasını getirir ve onlara yeni evlerinde durumun detaylarını anlatır. Polini ve Jan yıllardır yaptıkları eğitim harcamalarını karşılığını bulmanın sevinci içinde, kızlarının kazancıyla refah içinde yaşamaya başlarlar.

Bir Fransız romanından uyarlanmış uzun hikâye türündeki “Diplomalı Kız”, eğitim-kadın ve iş hayatında kadın bağlamında da Türk toplumuna uyarlanmışır. Muhtemelen dönemde Fransız romanında da benzer problem yaşanmaktaydı. Aslını değerlendirmenin konumuzda uzaklaşılmasına sebep olacağından bu hikâye de diğer uyarlanmış hikâyeler gibi aslı göz önünde bulundurulmadan değerlendirildiğinden dolayı hikâyenin yazarın uyarladığı hale göre değerlendirme yapıldığını belirtmek gerekir. Hikâyede kız çocuklarının eğitime gereken değer verilmemesinin sebebi günümüzde bile hala karşılaşılabilecek bir konu olduğuna dair örneklerle karşılaşılabılır. Eğitim masrafının gereksiz görüldüğü, ya çalıştırmak ya da zengin bir ailenin çocuğuyla (hatta zengin ve yaşlı bir adamla da olabilir) evlendirme fikrinin daha faydalı olacağı düşüncesine cevap olarak yazılmıştır. Bu fikre sahip olan kişi hikâyede annedir. Baba aksine kızının eğitimi için yaptığı bütün masrafları bir harcamadan ziyade geleceğe yatırım gibi görmektedir. Okuyup bir meslek sahibi olarak kendi parasını kazanacak olan Juli ailesine de refah içinde bir hayat sunabilecektir. Ancak mezun olduktan sonra Juli çok başarılı bir öğrenci olmasına rağmen iş bulmadığı için bir süre aile maddi bir buhran yaşamış olsa da hem doğru girişimler sayesinde hem de Juli'nin yıllarca okuduğu kitaplar sayesinde çok küçük bir başlangıçtan büyük iş alanı içerisine adım atar. Ekonomiye dair ince hesaplamalar Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde gördüğümüz bir durumdur. Ancak burada doğru hesaplamaları yapan kişinin genç bir kadın olması ve bunun sonucunda çalışarak adım adım ilerleyerek zengin olması önemlidir. Yazar girişimci olarak bu sefer bir kadın karakter seçmiştir, genellikle erkek karakterleri iş hayatında anlatan yazarın bu sefer iş hayatına atılan kadını anlatması kadının eğitim aldığı halde çalışma hayatında başarılı olabileceğinin örneğini sunar.

6.2.11 İki Hud'akâr

Fransızca bir romandan uyarlanan bu hikâye de *Letaif-i Rivayat* serisinin yirmi birinci cüzünde yer almaktadır. Paris'in son derece asil bir ailesinin oğlu olan Vikont Şarl De Blanşmezon ve yine asil bir ailenin kızı olan Sesil de Bruyer evlenme çağına gelmiş iki gençtir. İkisi de yetiştikleri soylu ve zengin bir aileden olmayan biriyle evlenmek istemektedirler. Çünkü zengin ve soylu insanlar servete, mülke düşkün olurlar. Evlenecekleri kişinin de öncelikle malına mülküne ve soyluluğuna dikkat ederler. Bu iki genç de maddiyata değil ahlaka, sevgiye dayanan güzel bir evlilik hayalinde oldukları için daha gerçek, daha dürüst bir aile kurabilmek için kendilerine fakir veya orta halli bir aileden eş seçme arzusundadırlar. Bu amaçla ikisi de yaşadıkları yerden yani Paris'ten uzakta İsviçre'nin bir semtine yerleşmiş ve burada kendilerini fakir gibi tanıtmışlardır. Vikont De Şarl kendini Andre adında babasız fakir biri olarak; Sesil de Luiz adıyla yetim bir kız olarak tanıtmıştır. Bir süre sonra Andre ve Luiz bir yemekte tanışır ve birbirlerinden etkilenirler. Ancak gerçeği birbirlerine itiraf etmemişler ve bu halleriyle birbirlerini sevip evlenmişlerdir. Hem fiziki güzellik hem de ahlak güzelliği bakımından birbirlerine çok uygun olduklarından aralarındaki muhabbet çok güçlü ve güzeldir. Namus bakımından da ikisinin de gözü dışarıda olmamakla beraber Luiz'in Andrey'den başka eline bir erkek eli değmemişken Andrey Paris'teki yıllarında birtakım çapkınlıklar yapmış olsalar da bu asil kadınlarla yaşanan kısa ilişkilerden mutlu olmayıp kendini geri çekmiştir. “Vakıa Andre'nin ilk temas eylediği kadın Luiz'dir diye iddia olunamaz. Gençlik bu! Ma-haza vaktiyle ne yapmış ise yapmış addolunduktan sonra yalnız şimdi gönlünde öyle muvakkaten veda edecek bir metres muhabbeti değil a, hiçbir kuruntu bile olamayıp hele Andre emin idi ki beytü'z zifafına girdiği kız valide koynundan başka koyun kucak görmemiştir. “Matmazel unvanına öyle resmen değil, hakikaten müstahaktır” (Ahmet Mithat, 2017: 721). Andre ve Luiz'in mutlu evliliklerine bir de çocukları olur. Luiz bir süre sonra kocasının para kazanmak amacıyla şahin avlamaya gidişinden şüphe duyar ve bir gün yine şahin avlamak için evden çıktığı zaman onu takip eder. O zaman aslından onun şahin avlamadığını, son derece asil bir ailenin oğlu Vikont Şarl de Blanşmezon olduğunu öğrenir. Şarl'ın babası vefat edince onun matem merasimine katılmak için Paris'e gelmiştir. Kendisi de bu merasime gayet şık bir matem kıyafetiyle katılıp eşinin karşısına çıkar ve

kendisinin de aslında Luiz olmayıp asil bir aileden gelmiş olduğunu isminin de Matmazel Sésil de Bruyer olduğunu itiraf eder. Birbirlerinin neden böyle bir yalan söylediğini bildikleri için ikisi de birbirini affeder ve bu durumu anlayışla karşılar.

Bir Fransız romanından uyarlanan bu hikâyede yine yazarın Türk kültürüne uyarlamasıyla hikâyeye şöyle bir mesaj yüklenmiştir: “Evleneceği kadında veya erkekte dikkate etmeniz gereken şey maddiyat değil kadının/erkeğin eğitimi, ahlakı, terbiyesi ve güzelliği olmalıdır.” Sésil’in halası da yeğenine bunu sıkıca tembihlemiş ve yeğenini bu bilinçle yetiştirmiştir. Namus açısından bakılacak olursa da hayatında hiç kimseyle ilişkisi olmamış Sésil’in daha önce birtakım hovardalık geçmişi olan Şarl’la evlenmesi de namus algısının bir bakıma tek taraflı bir beklenti olduğu düşüncesini ortaya çıkarır.

6.2.12 Emanetçi Sıtkı

Letaif-i Rivayat kitabının yirmi ikinci cüzünde yer almaktadır. Mal mülk bakımından hali vakti yerinde, çevresi tarafından da güvenilen sevilen bir adam olan Sıtkı Efendi çevresinden gelen ısrar ve tavsiyelere rağmen evliliği aklından bile geçirmemiştir. Bunun sebebi de küçüklüğünden beri içinde bulunduğu aşk acısıdır. Sıtkı Efendi, anasız babasız olduğu için Dimyatizade adında varlıklı bir bey tarafından himaye edilmiş ve eğitimine de özen gösterilerek yetiştirilmiştir. Dimyatizade, Sıtkı on üç yaşlarına geldiğinde yaşı sekiz dokuz civarında olan Rıza’yı, sonrasında da henüz üç yaşlarında olan Ayşe’yi evlat edinir. Rıza ve Ayşe’nin derslerine yardımcı olmak Sıtkı’ya düşmüştür. Sıtkı Ayşe’nin derslerinde fazladan titizlik göstermektedir çünkü büyüdüğü zaman onunla evlenmenin hayalini kurmaktadır. Bu yüzden onun terbiyesini, ahlakını olumsuz etkileyebilecek kitapları okutmaktan kaçınır. Rıza da Ayşe’yle evlenme niyetindedir ve karakter olarak iyi biri olmasa da fiziki açıdan Rıza Sıtkı’dan daha güzeldir. Dimyatizade, Ayşe büyüdüğü zaman Sıtkı’yla evlendirmeyi daha uygun görür, eşi ise Rıza’yla evlendirme hevesindedir. Sonunda annenin istediği olur. Ayşe, genç kızlık çağına eriştiği zamandan itibaren Sıtkı’nın yanından uzaklaştırılır. Rıza’yla daha çok arkadaşlık etmesi sağlanır. Ancak Rıza, Ayşe Şeref Hanım’a ahlakını olumsuz yönde etkilemesine sebep olacak birtakım aşk hikâyeleri okutmaktadır. “Rıza’nın Ayşe

Şeref Hanım'a mülazemeti kızın esasen hüsn-i ahlakıyla beraber hükmen terbiyesini dahi bozmuş idi. On üç yaşına kadar terbiyesinde hiçbir noksan olmayan ve zaten ahlakı dahi pek melekane olan Ayşe Hanım ondan sonra Sıtkı'dan tefrik edilip de yalnız Rıza ile müzakerede devamla başlayınca Âşık Kerem, Leyla ile Mecnun, Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Ferhat ile Şirin hikâyeleri okutup gibi şeyleri bir yandan okumakla beraber bir taraftan dahi Rıza'nın temellükat-ı âşıkane arasında kalarak adeta romanesk (yani romanlardaki âşıkane kızlar gibi) bir hale girmiş idi" (Ahmet Mithat, 2017: 744). Böylece Ayşe on üç on dört yaşına geldiğinde evin Hanımının da desteğiyle Rıza ile evliliği hakkında kesin karar verilir. Onların yaşça büyüğü olan Sıtkı başka biriyle evlilik fikrine sıcak bakmadığı için de evden uzaklaştırılır. Sıtkı emanetçilik işi yaparak maddi durumunu kendi imkânlarıyla kurar ama içten içe mutsuz bir şekilde yaşamaya devam eder. Rıza ve Ayşe ise evliliğin ilk yıllarında mutlu olsalar da sonradan Rıza'nın gerçek yüzü ortaya çıkar. Dimyatizade'nin servetini kumarda içkide ve çapkınlıklarla bitirmesi, sonradan da hapse girmesi ve ölümü Ayşe için hayal kırıklığıyla dolu bir evlilik olmuştur. Rıza'nın serveti bitirmesinden kaynaklı Hanımefendi ve Ayşe maddi olarak zor duruma düşmüş ve kendileri el işleri yaparak kazanç elde etmeye başlamışlardır. Ayşe'nin ve bir zamanlar konağın hanımı olan manevi annenin yaşadığı bu zorlukları Sıtkı duyunca onlara yardım etmek istese de Hanımefendi bu teklifi geri çevirir. Hanımefendi'nin ölümünden sonra Ayşe Hanım yalnız kalır. Sıtkı'dan eskiden ona dadılık eden kadını bulmasını rica eder. Bir süre sonra dadısının eşi olan Sarı Mustafa'nın aracılık etmesiyle Sıtkı tekrar Ayşe Hanım'a evlilik teklif eder. Ayşe Hanım Sıtkı'nın bunca yıl kendisinin acısıyla evlenmediğini öğrenince mahcubiyetle bu teklifi kabul eder. Ve Emanetçi Sıtkı'nın hayali gerçek olur. Ayşe ise Rıza ile evliliğinde bulamadığı saadeti Sıtkı'yla olan evliliğinde bulmuştur.

Kimseyle evlenmemiş Sıtkı'nın gençliğinden beri aşkının acısını çektiği Ayşe'yle evlenmesi tam tersi bir örnek olmuş ve bu tema bir istisna oluşturmuştur. Gerçi bu durum kadının "düşmüş" olmaktan değil yanlış bir evlilikten kaynaklansa da hiç evlenmemiş bir erkekle daha önce evlenmiş bir kadının evliliği dönemde başka hikâyelerde rastladığımız bir konu değildir. Ayşe severek evlendiği Rıza'nın kötü bir eş olmasından dolayı yaşadığı acılardan sonra evlilik fikrini tamamen aklından silmiş bir kadındır. Kendi el emeği işlerini satarak kıt kanaat geçinmek

biriyle evlenip başka bir erkeğin kahrını çekmekten daha makul bir fikirdir. Onunla evlenme isteğinde olan Sıtkı'dır. Sıtkı, Ayşe'nin daha önce evlilik yapmış olmasını problem olarak aklından bile geçirmemiştir. Bu durumun sorun olabileceği konusunda tedirginlik yaşayan kişi Ayşe'dir. O halde hikâyede kadın-evlilik bağlamında çıkarabileceğimiz sonuçlar şunlardır: Kadınların eş seçerken fiziksel özelliklerinden çok ahlak güzelliğine bakması (Ayşe Rıza'yı Sıtkı'dan daha yakışıklı olduğu için sevmiştir), bir kadının geçinebilmek için erkeğe muhtaç olmadığı ve dul bir kadınla hiç evlenmemiş bir erkeğin de gayet evlenip bir yuva kurabileceği. Annesi de bu konuda kızını çok iyi bir fiziksel görüntüye sahip olmayan ama ahlaklı olan Sıtkı'dansa yakışıklı olan Rıza'yla evlilik fikrine kızını ikna etmesi aynı beklentinin annelerde de olmaması ve kızlarına bu şekilde teşvik etmenin böyle bir evliliğe sebep olacağına mesajdır aynı zamanda. Hikâyede Ayşe ve annesinin el işleri yapıp çarşıdaki esnaflara satması bir örnek veya o dönemdeki zayıf da olsa kadın iş hayatının bir yansıması denebilir. O dönemde kadınların el işleri yapıp çarşıda satması kaynaklarda yer alan bir konudur. Bir diğer konu da daha önceden belirtilen dul bir kadının evliliğe teşkil edilmesi konusudur. Ayşe'nin sürekli evliliğe teşvik edilmesi bu duruma bir örnektir.

6.2.13 Ana-Kız

Fransız bir romandan uyarlanmış olan bu hikâye serinin son hikâyesidir. Yirmi beşinci cüzde yer almaktadır. Yaşlı ve yoksul bir kadın olan Jermen Valide on üç on dört yaşlarındaki torunu Luiz'le birlikte yaşamaktadır. Eşini kaybetmiştir. Kızı Anjelic ise kocası öldükten sonra alışık olduğu sefahat hayatından mahrum olmamak için annesini ve kızını terk ederek para için zengin adamlarla birlikte yaşamaktadır. Valide Jermen canla başla çalışarak açlıktan zayıf ve hasta olan torununa bakmaya çalışmaktadır. Luiz açlıktan hasta durumundadır ve iyi beslenmesi gerekmektedir. Jermen Valide, torununun sağlığına kavuşması için zamanında kocasıyla yapıp sattığı kurabiye yapıp bunları sokakta satma işini tek başına yapmaya karar verir. Kenarda birikmiş az parasını da kurabiye masraflarına harcayıp kurabiye yapar. Bunları satmak için sokağa çıkar ancak yağmurda bütün kurabiyeler parçalanır. Kadın çaresizlik içinde ağlamaya başlar. Tam bu sırada yanına bir adam gelir. Onu önceden tanıdığını söyleyerek konağına davet eder. Valide Jermen konağına gidip

torununun durumunu anlatır. Baron de Karniol adındaki bu adam Jermen Valide ve Luiz'i İngiltere'de ailesinin olduğu çiftliğe gönderir. Luiz bu süreçte hem sağlığına kavuşur hem de iyi bir eğitim alır. Dönünce de bu ailenin konağında yardımcı olarak çalışır. Kibar bir ailenin oğluyula da evlilik yapar.

Luiz'in annesi Anjelic ise hem Fransa'daki bisiklet yarışlarına katılmakta hem de zengin erkeklerle kısa süren birliktelikler yaşamaktadır. Birlikte olduğu adamlardan birinden bir çeşit deri hastalığı kapar. Bu durumuyla beğenilmediği için de parasız kalır ve sefil bir duruma düşer.

Yine yabancı bir romandan uyarlanmış olan "Ana-Kız" hikâyesinde annelik sorumluluğunu almaktan kaçan bir annenin yerine anneannesinin geçerek toruna annelik yapması konu olmuştur. Eşinin ölümünden sonra Anjelic'in bu fakirlik içindeki hayatı istememesi hem annesini hem de evladını para uğruna terk etmesi anlatılır. Luiz'in anneanesi evladı Anjelic'in Luiz'e yapamadığı anneliğin sorumluluğunu üstlenmesi ve onun eğitim alması için de gayret göstermesi iyi anne kötü anne rolleriyle anne ve kızını karşılaştırmış gibi bir durum oluşturur. Bu durumda üç kuşaktan oluşan üç kadını farklı rollerle karşımıza çıkarır yazar. Jermen fedakâr anne, Anjelic hem kötü anne hem de "kötü kadın", Luiz ise fakir bir ailenin içinde yetişip eğitim sayesinde zengin olan bir kadın. Bisikletin yeni çıktığı ve kadınlar içerisinde de kullanılıyor olması Ahmet Mithat tarafından yanlış bulunmuş olmalı ki Anjelic gibi bir kötü kadının geçim kaynağı olarak işlenmiştir. Zaten Paris'te Bir Türk adlı kitabında kadınların dar pantolonlar giyip erkeklerle bisiklet yarışı yapmasının edepli olmadığından açıkça bahsetmiştir.

6.2.14 Cankurtaranlar

Üç seriden oluşan bu hikâyelerin her birinde Fransa'da bir eğlence yemeğinde gönüllü biri ölmek üzereyken birinin çıkıp hayatını nasıl kurtardığına dair bir anısını anlatır. Üçüncü serideki cankurtaran hikâyesinde anlatıcı, canının nasıl kurtarıldığını değil, kötü bir evlilik yapmaktan nasıl kurtarıldığını anlatır.

6.2.14.1 Asıl Cankurtaran

Anlatan kişi üniversite öğrencisiyken bir evin bir odasını kiralamıştır ve orada kalmaktadır. Kaldığı evin sahipleri de evin diğer odalarında yaşamaktadır. Anne baba ve genç kızlarıyla üç kişilik bir ailedir. Bu ailenin bir de papağanı vardır. Papağan sürekli küfürler etmektedir. Bunun sebebi evde her gün aile arasında geçen kavgalarda birbirlerine söyledikleri kötü sözlerdir. Bu kavgaların sebebi de adamdan karısının ve kızının yeteri kadar para vermiyor oluşundan yakınmalarıdır. Aynı para kavgası anne ile kızı arasında da yaşanmaktadır ve kavganın sırasında birbirlerine söyledikleri sözlerden kadının kocasının başka bir adamla aldattığı ve kızın da çeşitli kötü şeyler yaptığı anlaşılmaktadır. “Bazı kere kavgaya o dereceleri bulur idi ki derecat-ı mezkureyi imanen bile tarife muktedir olamam. O zaman papağan “Sensin aşüfte! Sensin kahpe!” diye haykırmaya başlar idi. Bazı kere kendi kendime düşünerek “Acaba şu kızı kendisine zevce ve şu karıyı da kayın kayınvalide edinen adamın hali ne olur?” der idim (Ahmet Mithat, 2017: 782). Evde herkes birbirine “Mimi” “Pipi” gibi lakaplarla seslendiği için kiracı hiçbirinin adını bilmemekte ve zaten bu edepsiz kavgalardan dolayı kendilerinden hoşlanmadığı için eve girip çıkarken yüzlerine bile bakmamaktadır. Okulunu bitirdikten sonra bu hikâyeyi anlatan kişiyi ailesi evlendirmek istediği için o da kendisine uygun bir kız aramaya başlar. Bir gün Marsilya’da tatildeyken sahilde gördüğü güzel bir kıza âşık olur. Polin Krakar isimindeki bu kızla tanıştıktan sonra karakter olarak da kendisine uygun bulur ve evlilik kararı alırlar. Polin’in ailesi Paris’te olduğu için Marsilya’dan Paris’e gelirler. Polin’in ailesiyle tanıştığı sırada arkadan bir papağanın “Karın ağrısı! Koca kahpe” laflarını duyunca bu ailenin evlerinde kaldığı o ahlaksız kavgacı aile olduğunu anlar. Onu bu evlilikten kurtardığı için bu papağan onun cankurtaranı olmuştur. Ahmet Mithat’ın bu hikâyenin sonuna eklediği ders alınması gereken şeyse bir kıza onu tanımadan, ahlak ve terbiyesini iyice öğrenmeden çabucak âşık olmamaktır ve evlenmeye karar vermemektir. “Bu geceki çançanlıktan, bu geceki çalçenelikten,, gevezelikten bir netice-i hikmet hasıl oldu ise o dahi tehhül hususunda bir ihtiyar gibi davranmamak ve alacağı kıza filhal âşık oluvermemek lüzumundan ibaret oldu” (Ahmet Mithat, 2017: 787).

Yine evlilik ve eş seçimi konusuna rastladığımız bu uyarlanmış hikâyede eş seçiminde edep, görgü, terbiyenin önemli olduğu ve bu özelliklerden yoksun bir kadınla yapılacak evliliğin hayatı heba etmek olduğu mesajını vermeye çalışır. Böyle kötü bir evlilikten kurtulduğu için anlatıcının hayatı kurtulmuştur. Hikâyenin başlığı da bunu simgeler gibidir.

6.2.15 Kıssadan Hisse - Nadim Şah ile Mazlume Sultan

Nadim Şah adında bir padişah vardır. Bu padişahın çok küçük şeylerden suizanna kapılma gibi kötü bir huyu vardır. Bir gün bir peri gelir ve Nadim Şah'a bir yüzük verir. Bu yüzüğün bir özelliği vardır. Yüzük takıldığı zaman yüzüğü takan kişi görünmez olur, istediği yere gidebilir. Peri, bu yüzüğü kötü amaçlarla kullandığı takdirde başına yakın zamanda bir bela geleceğini ve sık sık ziyaret edip yüzüğü iyi amaçlarla kullanıp kullanmadığını kontrol edeceğini söyler. Padişah bir süre sonra evlenmeye karar verir ve yüzüğüyle birçok sarayları dolaşarak uygun bir kız aramaya başlar. “Ve bütün sarayları dolaşarak, birçok sultanlar gördü ise de yüzük vasıtası ile hallerini tahkik eyledikte cümlesini ol derece hod-pesend buldu ki kocalarından ziyade kendilerini sevecekleri der-kar idi. Bundan sonra aşağı haneleri dolaşarak kezalik birçok kızlar gördü ise de bunların kimisi mütelevvin ve hafifü'l mizac ve kimisi sahtekâr ve bazısı mütekebbir. Velhasıl her biri bir güne hod-perest idiler” (Ahmet Mithat, 2013: 89). Nadim Şah sonunda kendine uygun bir kız bulmayı başarır. “... Mazlume namında bir köylü gördü ki gün gibi güzel ve masumü'l-mizaç olup iffet ve zakavet-i tab'ı dahi güzelliğinden aşağı olmadığı cihetle etraftaki delikanlılar kızın temasına gelirler ve her biri dünya saadeti ancak bunu almaktadır derler idi” (Ahmet Mithat, 2013: 89-90). Nadim Şah ile Mazlume evlenirler. Nadim Şah arada sırada ortadan kaybolarak Mazlume Sultan'ın yokluğunda ne yaptığını izleyerek onu test eder. Kadının yokluğunda bir başkasıyla gayrimeşru bir ilişki yaşamadığını görerek bu durumdan memnun olur. Bu sırada peri, Nadim Şah yüzüğü bu gibi boş amaçlarla kullandığından dolayı onu uyarır. Çünkü en başında yüzüğü kötü amaçlarla kullanırsa yakın zamanda başına bela geleceği konusunda onu uyarmıştır. Nadim Şah ise bu uyarılarından dolayı periye kızar ve onun saraya girişini yasaklar. Saraya gelip giderken Mazlume Sultan'la bir arkadaşlık kuran peri

bir gün erkek kılığında saraya Mazlume Sultan'ı görmeye gelir. Bu sırada yine karısını ortadan kaybolarak test eden Nadim Şah Mazlume Sultan'ı bir erkekle kucaklaşıp onunla sohbet ederken görünce kendisini aldattığını düşünüp kılıçla karısını öldürür. Bu sırada peri örtüsünü kaldırıp kendisini gösterse de artık çok geçtir. Mazlume Sultan eşine son bir nasihat eder ve son nefesini verir. “Her ne kadar senin elinden ölüyor isem de kabahat senin olmayıp yanlışlık olduğunu bilirim, kıyamette dahi ben seninim sen benim, fakat bir daha aklını başına al” (Ahmet Mithat, 2013: 91). Nadim Şah ömrü boyunca bu yaptığıının pişmanlığıyla yaşar.

Kıssadan Hisse kitabında hikâye formundan rastladığımız bu hikâyede eşini sürekli kapıldığı suizanlar yüzünden aldattığını düşünerek öldüren adamın ömür boyu yaşadığı pişmanlık konusu işlenmiştir. Suizannın insanı nasıl büyük hatalara sürüklediği ve vazgeçilmesi gereken çok kötü bir huy olduğu konusu yazarın başka hikâyelerinde de karşımıza çıkar. (Suizan hikâyesi gibi) Nadim Şah'ın bu hissini kurbanı olması daha doğrusu eşini bir yanlış anlamaya kurban etmesi kadına yapılan cinayeti eleştirmekten çok suizannın yaptırdığı hataların bu boyutlara varabileceği ve Nadim Şah'ın ömrü boyunca ismi gibi nadim bir hayat yaşaması gibi sürekli suizan halinde olan bir insanın böyle telafisi olmayan hatalara sürüklenebileceği konusu ön plana çıkarılmak istenmiştir düşüncesindeyiz.

6.3 Emin Nihat'ın Hikâyelerinde Kadın

Bu bölümde Emin Nihat'ın beş adet hikâyesinin özeti verilmiş, bu hikâyelerdeki kadın karakterler incelenmiştir. Hikâyeler yazarın gece sohbetleri anlamına gelen *Müsameretname* adlı kitabından alınmıştır. 1871'de yayımlanmaya başlayan kitabın içerisinde sekiz adet hikaye yer almaktadır.

6.3.1 Kapı Kethüdası Behçet Efendi'yle Makbule Hanım'ın Sergüzeşti

Müsameretname kitabında yer alan birinci hikâyedir. Behçet Bey ve Makbule Hanım, mektep yıllarından birbirini sevip âşık olmuşlardır. Okul bittikten sonra da nişanlanırlar. Ancak Behçet Bey'in babası vefat edince maddi olarak sıkıntıya girerler. Bu durumdan dolayı da Makbule Hanım'ın ailesi nişanı atar. Ailesi Makbule

Hanım'ı başka biriyle evlendirir. Behçet Bey maddi durumunu toparlayabilmek için Girit'e çalışmaya gider. Döndüğünde Makbule'nin evlendiğini öğrenince İstanbul'da kalmak istemediği için tekrar İstanbul dışına, Girit'e çalışmaya gider. Orada hanedan Zeynel Bey'in muhasebe kayıtlarını tutmaktadır. Zeynel Bey, Behçet Bey'le kızını evlendirmek istemektedir ancak Behçet Bey bu teklifi reddeder.

Behçet Bey, annesinden aldığı mektupta Makbule Hanım'ın evliliğinin çok sürmeden bittiğini öğrenince kendisini tekrar Makbule Hanım'la nişanlamasını annesinden ister. Kendisi de istifa edip geri dönme kararı alır. Zeynel Bey istifasını kabul etmez. Ve Behçet Bey'i orada kalıp kızıyla evlenmesi için zorlar.

Bu arada İstanbul'dan annesinin ölüm haberi gelir. Behçet Bey hem Makbule Hanım'la nişanlanamamış hem de annesini kaybetmiştir. Mektubu gönderen imamdan Makbule Hanım'la kendisini nişanlamasını ister. Bir yandan da kendisi İstanbul'a dönmek için çabalamaktadır. Çünkü Zeynel Bey onu alıkoymuştur. Behçet Bey valinin mühürdarlığını yapmaktadır ve Zeynel Bey'in kızıyla evliliğe zorlanmaktadır. Behçet Bey, Bosna'dan kaçıp İstanbul'a gelmenin yollarını ararken Makbule Hanım karşısına çıkar. Meğer Behçet Bey'in peşinden gelerek Vali'nin haremine girmiştir. Böylece ikisi gizli gizli görüşmeye başlarlar. Ancak Vali durumu fark edip Behçet Bey'i işten kovarak İstanbul'a yollar. Çünkü Makbule Hanım'la kendisi evlenmek istemektedir. Bir süre sonra Vali Behçet Bey'i Bosna'ya geri çağırır. Kendisini Makbule Hanım'la evlendireceğini söyler. Çünkü Makbule Hanım, Behçet Bey gittikten sonra kendisini zehirlemiştir. Ölmeden önce Behçet Bey'i görmek istemiştir. Nikâhları kıyılır ve birkaç saat sonra Makbule Hanım ölür.

Hiç kavuşulamayan sevgili olarak Makbule Hanım da sevgilisi gibi birçok acı çekmiştir. Babası öldüğü ve maddi imkânsızlıklara düştüğü için sevdiği kişiyle nişanı ailesi tarafından bozulmuş, başkasıyla kendi isteği olmadan evlendirilmiştir. Onunla da hiç birlikte olmamış ve ayrılmıştır. Buraya kadar Makbule Hanım'ın yaşadıkları Türk hikâyelerinde sık karşılaştığımız kadın problemlerindedir. Sonra hala unutamadığı adam Behçet Bey'in peşinden onun görev yaptığı ülkeye gider, kendisini peri olarak tanıtarak onu görmek ve onunla konuşmak için odasına kadar gider. Bu kadar dramatik bir hikâyede kendisini peri olarak tanıtmayı arada mizah katmak için ya da hikâyeyi daha dikkat çekici hale getirmek için olsa gerektir. Ancak

sonrasında yaşadıkları acı devam eder. Behçet Bey'e yakın olabilmek için haremine girdiği valinin ona âşık olması işleri daha karmaşık hale getirir. Sonunda ise aşk acısından verem olur ve ölüm döşeğindeyken yalnızca birkaç saat evli kalabilirler. Makbule Hanım aşkı için evlendiği halde kocasıyla birlikte olmamış, sevdiği adamın peşinden başka bir ülkeye gitmiş, Vali'ye karşı direnmiş, artık kavuşma ümidi bitince de üzüntüsünden verem hastalığına yakalanıp can vermiştir. Ve Behçet Bey için hikâye boyunca kavuşulamayan sevgili olarak kalmıştır.

6.3.2 Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti

Müsameretname kitabında yer alan ikinci hikâyedir. Kaptanlık görevi için İngiltere'ye giden Nacid Bey on sekiz yirmi yaşlarında olan hocası Elizabet'e âşık olur. Elizabet'in ahlaklı, bilgili, kültürlü oluşundan etkilenmiştir. "Çünkü kendisinin ilim ve tedrişçe fazl u maharetine ve bahusus haiz olduğu terbiye ve nezaketine meftun olmamak ehl-i tabiata göre tahammülün haricinde idi" (Emin Nihat, 2004: 129). Elizabet de Nacid Bey'e âşık olur. Nacid Bey Elizabet'in İngiliz kızı olmasına rağmen onun düzgün ahlakının, terbiyesinin ve kültürlü oluşunun evlenmeye değer biri haline getirdiğini düşünür. "Lakin zannolunmamalıdır ki, Elizabet bir İngiliz kızı olduğu halde, hakkımdaki şiddet-i mecburiyeti ya kalbinin sadeliğinden veyahut meyil ve muhabbetle ülfetinden, veyahut terbiyesinin kifayetsizliğinden. Hayır, hayır! Elizabet öyle sahib-i melahat, öyle sahib-i mekanet ki tarif kabul etmez. Zekavet onda, nezaket onda, taravet onda. Hasılı masdar-ı melahat vesselam" (Emin Nihat, 2004: 138). Aralarındaki sevgi ve muhabbet de oldukça güçlüdür. Nacid Bey'in bir süreliğine eğitim için Hindistan'a gitmesi gerekir. Bu süre içinde geminin kaptanının Filaver adındaki kızı Nacid Bey'e çok ilgi gösterse de Nacid Bey Elizabet'e olan aşkıdan dolayı mesafesini korur. Yolculuktan döndükten sonra Elizabet ve Nacid Bey evlenirler. Elizabet'in babası da bu evliliği onaylar. Ancak bir süre sonra Nacid Bey'in İngiltere'deki eğitimi tamamlanır. Artık memleketine geri dönme vakti gelmiştir. Memlekete gelmeden önce vedalaşırken Elizabet hamile olduğunu söylese de Nacid Bey memlekete döner.

Eve döndüğü zaman annesi Nacid Bey'in evlendiğini bilmediği için çevredeki kızları soruşturmaya başlar. Nacid Bey evli olduğunu söylemeye cesaret edemez. Zaten annesi bir İngiliz kıızıyla evli olmasına asla sıcak bakmayacaktır.

Elizabet çocuk doğduktan sonra Nacid Bey'e mektup gönderir. Mektupta çocuklarının doğduktan yedi gün sora öldüğü, çocuğu vaftizle gömdükleri yazmaktadır. Nacid Bey çocuğun vaftizle gömülmesinden rahatsız olmuş, annesinin bir yabancıyla evlilik olmayacağı konusundaki düşüncesine hak vermiştir. Başından geçmiş olan bu evliliği de yıllarca kimseyle paylaşmamıştır.

“Gayrimüslim Kadınlar” bağlamında incelenen bu hikâyede bir İngiliz kıızıyla bir Türk erkeğinin aşkı ve evliliği anlatılmıştır. Bu dönemde hikâye ve romanlardaki gayrimüslim karakterler Fransız'dır ancak bu hikâyede bir İngiliz kadını sevgili rolüyle yer almıştır. İngiltere'ye görev için giden Nacid Bey'in bu İngiliz kıızından İngilizce dersi alması, sonra bu kıza âşık olup onunla ailesine haber bile vermeden evlenmesi, onu diğer hikâyelerde görülenin tersine erkeği biraz daha “etkilenen” erkek olarak düşündürür. Ancak Elizabet'in hamile olmasına rağmen onunla İngiltere'de kalmayıp görevi bittiği için ülkeye geri dönmesi, Elizabet de onunla gelmeyi kabul etmemiştir, döndükten sonra da daha önce İngiltere'deyken önemsemediği aralarındaki kültür farkını göz önünde tutup ayrılmaya karar vermesi üzerine evliliği sonlandırır. Yabancı ama ahlaklı, terbiyeli namuslu diye düşünürken din farklılığından kaynaklanan ayrılıklar ülkesine döndükten sonra onda rahatsızlık uyandırmaya başlamıştır. Elizabet de aynı şekilde büyük aşkla bağlı olduğu Nacid Bey'le birlikte gitmeyi düşünmemiş, kendi ülkesinde babasından vazgeçmemiştir. Bundan dolayı da ikisi de ne etkileyen ne de etkilenen taraf olmuş birliktelikleri, birbirlerine olan bağı milli ve dini duygularının gölgesinde kalmıştır.

6.3.3 Vasfi Bey ve Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti

Müsameretname kitabında yer alan yedinci hikâyedir. Çocuk yaşтайken Mukaddes Hanım ve Vasfi Bey mektepten, yazı dersinden birbirlerini tanıyıp beğenmektedirler. Mukaddes Hanım ergenlik çağına gelince mektepten alınır. Vasfi Bey mektebe devam eder. Mektebi bitirdikten sonra da kaleme çırak olarak verilir.

Yıllar sonra karşılaşırlar. Çocukluk yıllarında hissettikleri duyguları daha fazla artmış, depreşmiştir. Vasfi Bey aynı yerden, aynı saatlerde aylarca tekrar geçmesine rağmen Mukaddes Hanım’la bir daha karşılaşmamıştır. Vasfi Bey durumu köleleri olan Hüsrev’le paylaşır. Hüsrev bir yolunu bulup Mukaddes Hanım’ın izini bulur ve Mukaddes Hanım’ın da Vasfi Bey’i aklından çıkaramadığını öğrenir. Böylece Vasfi Bey ve Mukaddes Hanım mektuplaşmaya başlar. Vasfi Bey Mukaddes Hanım’la evlenmek istediğini babasına söylemekten çekinir. Vasfi Bey’i kardeşinin kızıyla evlenmesini teklif eder. Vasfi Bey kabul etmeyince neden reddettiğini anlamak için Vasfi Bey’in odasını karıştırır. Mektupları görünce çok öfkelenir. Kesinlikle böyle bir evliliğe müsaade etmeyeceğini söyler. “Ben adama öyle name yazan kahpeyi alamam!” (Emin Nihat, 2004: 232). Vasfi Bey bir yandan babasını evliliklerine onay vermesi için ikna etmeye çalışırken bir yandan Mukaddes Hanım’a annesinin vefatını öne sürerek evlilik sürecinin aksadığını bildirir ve bu şekilde zaman kazanmaya çalışır. Bir süre sonra Mukaddes Hanım’ın babasının tayininden dolayı Trabzon’a gittiğini öğrenmiştir. Hüsrev’i mektupları ulaştırması için Trabzon’a yollar. Hüsrev başlarda mektupları düzenli gönderse de sonradan mektuplar kesilir. Hüsrev, Vasfi Bey’e Mukaddes Hanım’ın öldüğünü söyler. Vasfi Bey de bu haberle intihar etmeye karar vermiştir. Mukaddes Hanım’ın yardımcısı olan Cevri Kalfa, bir gün çıkıp gelir. Meğer Mukaddes Hanım ölmemiştir. Hüsrev, Mukaddes Hanım’a da Vasfi Bey’in ölüm haberini vermiştir. Çünkü Hüsrev mektupları getirip götürürken Mukaddes Hanım’a âşık olmuştur. İkisine de birbirlerinin ölüm haberini götürüp kendisi Mukaddes Hanım’a evlenme teklifi etmiştir. Ancak reddedilip oradan kovulunca geri gelirken attan düşüp ölmüştür. Hikâyenin sonunda Mukaddes Hanım ve Vasfi Bey’in evlendiği belirtilir.

“Sevgili olarak kadın” bağlamında incelenen bu hikâyede arabozucu karakter bir erkektir. Mektupları taşıırken Mukaddes Hanım’a âşık olduğu için birbirini seven bu iki aşığın arasını bozmaya çalışmıştır. Mukaddes Hanım ve Vasfi Bey sevgili olsa da görüşmelerini mektup üzerinden sağlarlar. Ve Vasfi Bey’in babasının bir genç kızın bir erkekle mektuplaşmasını namussuzluk olarak tanımlaması ve evliliklerine kesinlikle onay vermemesinden dolayı aşklarına asıl engel Vasfi Bey’in babasından gelmiştir. Ve yine aile baskısına da Vasfi Bey maruz kalır. Vasfi Bey’in babasından aşırı korkan biri olmasından dolayı Mukaddes Hanım’la evlenmeye cesaret

edememesi üzerine araya ayrılıklar girmiş olsa da sonunda evlenmişler ancak evliliğin nasıl gerçekleştiğine dair detaylar verilmemiştir. Babanın bu evliliğe kesinlikle karşı çıkmasının nedeni sevgilisine mektup yazma cesaretinde bulunan bir kadının olmasıdır. Bu durum da flört ve mektuplaşma durumlarına özellikle kadın açısından toplumun nasıl bir bakış açısıyla yaklaştığının nasıl yargılayıcı bir tutum sergilendiğinin yansımalarını sunar.

6.3.4 Faik Bey'le Nuridil Hanım'ın Sergüzeşti

Müsameretname kitabında yer alan yedinci hikâyedir. Henüz on iki yaşında Çerkezistan'dan ailesinin yanından köle olarak alınan Beycuk, efendisi Kabartaylı'yla birlikte İstanbul'a yola çıkmıştır. Kar ve soğuktan dolayı gece yola devam edemezler ve geceyi geçirmek için yol üzerinden bir yere konaklamaya girerler. Burada kendileri gibi başka yolcular da vardır. Karın erimesini bekledikleri için bir hafta kadar burada kalırlar. Beycuk burada kendisi gibi Çerkezistan'lı bir köle olan Pişasımaf'la vakit geçirir. Yine bir akşam Pişasımaf'la sohbet dalmışken Kabartaylı'nın kendisine seslendiğini duymamış, Kabartaylı bu duruma sinirlenip Beycuk'a tokat atmıştır. Tokat atarken yüzüğü Beycuk'un kaşının kenarını kanatmıştır. Bir haftasının sonunda oradan ayrılırken Beycuk, montunu Pişasımaf'a vermiştir. Bir paşaya ait gemide İstanbul'a yolculuklarına devam ederler. Gemide Kabartaylı'nın Beycuk'a sert davranması gemideki zabıtların dikkatini çeker. Biraz araştırınca da Beycuk'un Kabartaylı'nın kölesi olduğu anlaşılır ve zabıtlardan Esat Efendi Beycuk'u Kabartaylı'nın elinden alır. Onu İstanbul'a getirir. İstanbul'da onu Faik diye tanıtır. Esat Efendi, Mektep-i İdadi'de Cerrah Binbaşısı'dır. Aynı zamanda eczanesinde mahalledekilerin hastalıkları için bitkilerden ilaç üretmektedir. Beycuk'u Mektep-i İdadi'ye gönderir. Faik, eczanede Esat Efendi'ye yardım da eder. Bir gün Pişasımaf geçirdiği bir deri hastalığından dolayı eczaneye gelmiştir. Yaralarına da Esat merhem sürer. Böylece her gün gelip giderken birbirlerini hatırlarlar ve tekrar görüşmeye başlarlar. Esat köle durumunda olmasına rağmen Pişasımaf köle olduğundan ve görüşmeleri dedikoduya sebep olacağından ikisinin de Çerkezistan'dan alınmış iki kardeş olduklarını söylerler. Bir süre sonra Pişasımaf'ın efendisinin taşrada bir yere tayini çıkar. İki yıl sonra da Pişasımaf'ı satılmak üzere

İstanbul'a yollar. Çok yüksek bir fiyat istendiği için Esat Efendi Pişasımaf'ı satın alamaz. Faik Efendi, Girit Savaşı'nda zabıt olarak görev alınca iki taraf yine ayrı düşer. Savaşta ayağından yara alınca İstanbul'a geri döner. Mustafa Efendi adında eski okul arkadaşının daveti üzerine onun yanına yerleşir. Daha sonra Mustafa Efendi'nin Faik Efendi'ye yaptığı iyi muamelenin asıl nedeninin Şevknigar Hanım tarafından istendiği ve bütün masraflarının bu hanım tarafından karşılandığı ortaya çıkar. Şevknigar Hanım Pişasımaf'ı satın alan kişidir. Ancak onu cariye olarak değil arkadaş olarak yanında tutmaktadır. Böylece Pişasımaf ve Faik Bey evlenirler. Şevknigar Hanım mal varlığına onları da ortak eder. Ve Şevknigar Hanım'ın evinde hep birlikte yaşarlar.

Bu hikâyenin kadın karakteri de cariye olarak karşımıza çıkar. Çerkezistan'dan esir olarak satın alınan Pişasımaf'ın efendisi tarafından zulme uğramasa da İstanbul'a esir pazarına satılmak üzere yollanır. Efendisi çok yüksek bir fiyat talep ettiği için de pazarda bir süre kalır. Ama bu sefaletten sonra da rahat eder. Çünkü zengin bir kadın tarafından satın alınır. Bu kadın Pişasımaf'a cariye değil bir arkadaş, bir yaren gözüyle baktığı için evde rahat eder. Şevknigar Hanım'ın kim olduğu bu servete nasıl sahip olduğu konusunda bilgi verilmez. Yalnızca evliliğe kesinlikle sıcak bakmaması ve Pişasımaf'ı da bu konuda sık sık tembihlemesinden bahsedilir. Ama Pişasımaf'ın sevdiği biri olduğunu öğrenince onun sevdiğine kavuşması için yardım eder. Birlikte Faik Bey'in nerede olduğunu araştırırlar. Faik Bey'i bulduktan sonra da üçü birlikte aynı evde yaşamaya devam ederler. Aynı şekilde Faik Bey de Çerkezistan'da alınmış bir köle olduğu için ve aslında ikisini birbirine yaklaştıran da köle olmaları ve aynı yerden gelmeleridir. Şevknigar Hanım'ın da desteğiyle birbirlerini tekrardan bulur ve evlenirler. Hatta Şevknigar Hanım servetini onlarla bölüştürür. Yalnız yaşayan bir kadın olarak başka bir kadını esaret hayatından kurtarıp onun mutluluğuna yardım etmiştir. Özetleyecek olursak hikâyede kadına dair değinilen konular: Cariyelik konusu, çevre baskısından dolayı sevgilisinin kardeşi gibi davranması ve cariyelikten kurtaran kişinin de bir kadın olması.

6.3.5 İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşakının Sergüzeşti

Müsameretname kitabında yer alan sekizinci hikâyedir. İstanbul'da yürüyüş alayını izlemek için sokaklara dökülen halkın arasında, hengâmede bir kız çocuğu kaybolur. Tütüncüye bırakılan çocuğu İsmail Efendi alıp efendisine götürür. Efendisinin ismi Daniş Bey'dir. Eski bir paşa olan Daniş Bey üç tane evladını kaybetmiş bir adamdır. Kaybolan bu çocuğa bakmaya karar verir. Çocuğa en küçük oğlunun ismi olan İhsan ismini verir. Çocuğun ailesinin ortaya çıkıp çocuğu geri alma ihtimalinden dolayı İstanbul'dan Tirhala'ya, Daniş Bey'in buradaki çiftliğine, taşınırlar. Kız çocuğu olduğu halde çocuğa İhsan Bey diye hitap ederler. Çocuğun kız olduğu anlaşılırsa kayıp çocuğu aramaya gelinmesi durumunda sıkıntı yaşamamak için böyle bir önlem alırlar. Daniş Bey, İhsan Bey, bahçıvanının kızı Despino ve İsmail Efendi'nin oğlu Tahsin'e bizzat kendisi eğitim verir. Dokuz sene boyunca bu çiftlikte yaşarlar. Dokuz sene sonra çocuğun unutulup unutulmadığını kontrol etmek için İsmail Efendi İstanbul'a gider. Gezdirmek için İhsan Bey'le Despino Hanım'ı da götürür. Daniş Bey bu sırada hastalanır. Ölmeden önce bütün mal varlığını İhsan Bey'e bırakır. Terbiyeli, asil, namuslu biriyle evlenmesini vasiyet eder.

Daniş Bey'in ölümünden sonra İhsan Hanım'ın (bundan sonrasında ismi İhsan Hanım diye geçiyor) isteği üzerine İstanbul'a taşınırlar. İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra çevrede isminden söz ettirmeye başlar. İhsan Hanım artık on beş yaşına geldiği için Tahsin Bey'i haremden çıkarıp kâtip olarak görevlendirir. İsmail Efendi oğlu Tahsin'le evlenmesini üstü kapalı bir şekilde teklif etmiş ama ret cevabı alınca bu konuyu bir daha açmamıştır. İhsan Hanım'a gidip gelerek ahabplık kuran Natır Hanım, İhsan Hanım'a evlenmesi için Sait Bey adında birini önerir. Aslında çapkın bir adam olan Sait Bey'i ahlaklı, terbiyeli biri olarak tanıtır. Sait Bey için de Atiye Hanım'ın serveti ilgi çekici olduğu için bu evlilik aklına yatar. Evlendikten kısa bir süre sonra Sait Bey eski çapkınlıklarına devam eder. İhsan Hanım, yaşadığı gurur kırıklığıyla Hakkı Bey isimli bir adam ve Tahsin Bey'in ortasına oturmuş bir şekilde çektiği bir fotoğrafı yollar. Bu fotoğrafı Sait Bey boşanma için haklı bir ispat olarak kullanmaya çalışır. İsmail Efendi, bu fotoğrafın bir ihanet fotoğrafı olamayacağını, çünkü Hakkı Bey'in İhsan Hanım'ın kardeşi olduğunu söyler. Yıllar

önce kaybolduğunu ve onu kendisinin alıp efendisine getirdiğini söyler. Böylece ismi ihanetle kirlenmeden boşanırlar. İhsan Hanım, Tahsin Bey’le evlenmeye karar verir. Hakkı Bey’le de Despino’ya da evlenmelerini teklif eder. İkisi de kabul eder.

İhsan Hanım, evlatlık bir kız olarak alınmış ve büyütülmüştür. Ona babalık eden adam tarafından çok iyi yetiştirilmiştir. Eğitimi ve terbiyesine çok özen gösterildiği için güçlü, kendi kararlarını alabilen bir kadındır, yani çizdiği görüntü bu şekildedir. Daniş Bey öldükten sonra bütün servetini ona bırakır. Öz evladı olmasa da öz evladı gibi benimsemiştir çünkü İhsan Hanım’ı. Cinsiyet ayrımı yapmadan onu ölen oğullarının yerine koymuştur. Daniş Bey’in ölümünden sonra evin hanımı olan İhsan Hanım, cemiyet hayatında da kısa zamanda kendi adını duyurur, sevilen bir insan haline gelir. İstanbul’un eğlence hayatını sevmiştir. İhsan Hanım talihsizliği evliliğinde yaşar. Arabulucu bir kadının dostluğuna, iyi niyetine inanır ve onun tanıştırdığı adamla evlenir. Ancak yanılmıştır. Adam aslında onun serveti için evlenmiştir. Çapkın, hovarda bir adamdır. Evlendikten sonra da birliktelik yaşamazlar. İhsan Hanım aldatıldığını düşündürmek için bir adamla fotoğraf çeker. Bunun sebebi eşini kıskandırmak ya da ona meydan okumak olabilir. Çünkü eşinin hovardalıkları gururunu incitmektedir. Aldatılmak ağırına gider en çok da. Bu yüzden başka bir adamla çekilmiş bir fotoğrafını mektupla yollayacak kadar ileri gider. Sürekli eğlence âlemlerinde vaktini geçirerek karısını aldatan Tahsin Bey’in İhsan Hanım’ı başka bir erkekle fotoğrafını görmek ağırına gitmiştir. Boşanmak için şahitler ve İslam hukukuna uygun bir şekilde yapılması gerekenler tartışılırken de aldatıldığı halde bir erkekle fotoğrafının olması İhsan Hanım’ı yine de haksız duruma düşürmüştür. Sonradan fotoğraftaki kişinin yıllar önce kaybolduğu için bilmediği kardeşi olduğu ortaya çıkınca durumu kurtarmış olur. Boşandıktan sonra da reddettiği ama aslında kendisi için doğru insan olan Tahsin’le evlenir. Yine başlık halinde toparlayalım hikâyedeki kadın meselelerini: Evlat olarak kadın, evin hanımı, boşanma ve kadın ve miras. Ve başka bir konu da İhsan Hanım’ın yanlış evliliği sırasında eşiyile birlikte olamamasıdır. Bu yanlış evliliğin farkına varınca ayrılır ve doğru kişiyle Tahsin’le evlenir. Böylelikle Tahsin’le yapacağı evlilikte hiçbir problem kalmamıştır. Aslında dul bir kadınla bekâr bir erkeğin evlilik yapamayacağıyla ilgili yazar açıkça bir görüş belirtmez ama bekâr bir erkekle dul bir kadının evliliğini yazar bu şekilde mümkün kılmış olur.

6.4 Nabizade Nazım'ın Hikâyelerinde Kadın

Bu bölümde Nabizade Nazım'ın beş adet hikâyesinin özeti verilmiş, bu hikâyelerin öne çıkan kadın karakterleri incelenmiştir. Hikâyelere Sabahattin Çağın ve Nedret Kurudere'nin *Karabibik ve Diğer Hikâyeler* adlı kitabından ulaşılmıştır. Kitabın önsözünde Çağın, Nabizade Nazım'ın bütün uzun hikâyelerinin 1890-1891 yılları arasında verildiğinden bahseder (Çağın; Kurudere, 2015: 7). Hikâyelerin sıralanışı da söz konusu çalışmanın sıralamasıyla aynı olacak şekilde düzenlenmiştir.

6.4.1 Bir Hatıra

1890 yılında yayımlanmış bir hikâyedir. “Bir Hatıra” hikâyesinde başkahraman olan erkek karakter, kahramanın ismi belirtilmemiştir, İstanbul’da yaşayan, devlet dairelerinden birinde memuriyet yapan genç bir adamdır. Beyoğlu’nun eğlence hayatından sıkılmıştır ve hafta sonları gezmek için Rum Adaları’ndan birine gitmektedir. Yine gezmek amacıyla Ada’ya gittiği bir gün dinlenmek için girdiği bahçenin sahibiyle arkadaşlık kurar. Petko adındaki bu Rum adamın Anastasya adında genç ve güzel bir kızı vardır. Genç adam Anastasya’ya âşık olur. Ve genç kızı görebilmek için sık sık adaya Petko’nun evine ziyarete gelir. Genç adamın bu utangaç ve biraz da yabani kızı tanıdıkça ona olan hisleri artmaktadır. Çünkü Anastasya çok ahlaklı, çalışkan ve iradeli bir kızdır. “Bir kere kıymet-i nisvaniyesini tamamıyla takdir etmişti. Bu cihetle sair kadınların bi’s-suhule düşebileceği bir mühlükeden kurtulmaya mümkün olduğu kadar sarf-ı makdur ederdi” (Nabizade Nazım, 2015: 100). Ancak eğitim almamıştır. Okuması yazması yoktur, bundan dolayı da biraz yabaniidir. “Anastasya’yı pencerede bana bakıyor gördüm. Yine derhal kaçtı... Vahşi kız!” (Nabizade Nazım, 2015: 95). “Gece rüyamı, gündüz hayalimi nar çiçeği fistanlı, perişan saçlı bir vahşi bağcı kızı işgal etmekteydi” (Nabizade Nazım, 2015: 84). Adam, kıza kendisine Rumca öğretmesi karşılığında hocalık yapmayı teklif eder. Bunun bir sebebi de kızı hem terbiye etmek, hem de İstanbul kültürü aşılabilmesidir. Bu teklifi de terbiye etme amacıyla yaptığını belirtemeyeceği için ona kendisine Yunanca öğretmesi karşılığında Türkçe öğretmeyi teklif eder Anastasya bu teklifi kabul eder. Ve karşılıklı birbirlerine ders vermeye başlarlar. Kısa bir sürede Anastasya Türkçeyi öğrenmeyi başarır.

“Anastasya’yı istediğim surette terbiye etmeyi başarmıştım” (Nabizade Nazım, 2015: 101). Ders amacıyla bir araya geldikleri süre içerisinde de aralarındaki duygusal yakınlaşma artar. Ve evlenmeye karar verirler. Evlendikten sonra İstanbul’da yaşarlar. Mutlu bir evlilik yaşantıları olur. Anastasya çok iyi bir eştir. Bir süre sonra adamın şehir dışına tayini çıkar. Bir süre orada kalması gerekir. Döndüğünde Anastasya’nın ölüm haberiyle büyük bir sarsıntı yaşar.

Rum kızı Anastasya ile bir Türk erkeğinin aşkı Nabizade Nazım’ın da bu hikâyesiyle karşımıza çıkar. Ahmet Mithat’ın Bir Gerçek Hikâye’sindeki Rum kızında olduğu gibi Anastasya fedakâr aşkıyla hikâyede yer almamıştır. Güzel ve çirkin birçok yönleriyle güçlü bir kadın olarak hikâyenin en baskın kahramanıdır. O, özlenen bir sevgili olarak hikâyenin yazılma sebebi gibidir. Öncelikle güzellik bakımından âşık olunmaya şayandır. “Endamının tenasübüne dikkat ettim. Dar fistanı, bedeninin şekl-i hakikisini tamamıyla göstermekteydi. Geniş bir göğüs üzerinde iri bir çift meme bu sineyi kumru göğsüne benzetmiş; ince beli en metanetli hissiyatı sarılmak iştihakına düşürecek derecede nazar-rüba; omuzları geniş pazıları tombul tombul; elleri küçük; vücudu balık etli; hâsılı baştan ayağa kadar güzel bir vücut” (Nabizade Nazım, 2015: 88). İlk bakışta insanı etkileyecek çekiciliğe sahip olmasının yanında güçlü kişiliğiyle ve yaşantısıyla da ideal bir eş özelliği gösterir. Örneğin Anastasya çalışandır. Çalışmak, çalışmaktan lezzet almak bir kadın için ne kadar önemli bir özelliktir. “İşin kadınlar üzerindeki tesir-i bahtiyaranesi pek mücerrebdir” (Nabizade Nazım, 2015: 100). Çalışmaktan kastettiği bağ bahçe işçiliğidir. “İş ortasında doğmuş, işçiler içinde büyümüş olduğu cihetle çalışmaktan lezzet almakta ve bu cihetle hevesatını bi’s-suhule yenebilmekteydi” (Nabizade Nazım, 2015: 100). Çalışkan olması sayesinde birtakım boş heveslere düşmekten korumuş olur kendisini bir bakıma. Çünkü yazara göre bir kadının ahlakını bozan en önemli sebep süse olan düşkünlükleridir. “Kadınların ahlakını en ziyade bozan şey heves-i ziyettir” (Nabizade Nazım, 2015: 100). Kadınların karakterlerindeki iyi veya kötü olarak değerlendirdiği şeyleri fizyolojik sebeplere bağlasa da bu konuda yargılayıcı olarak yaklaşmıştır. Anastasya’daki hiç süs olmayan tamamen doğallık onu etkilemiş görünür. Çalışkanlık ve güzellikten sonra Anastasya’nın etkileyici bulduğu bir özelliği de zeki oluşudur. “Anastasya’nın zekâ ve kabiliyeti dahi benat-ı Havva içerisinde nadir tesadüf olunur derecedeydi. Dört ayın içinde Türkçe okuyup yazmayı hakkıyla öğrendiği gibi hesaptan, coğrafyadan, tarihten, ulum-ı tabiiyeden

malumatı hemen mertebe-i kafiyyeye vasıl olmuştu” (Nabizade Nazım, 2015: 100). Zekâ konusunda söylediklerinden yazarın kadınların zekâsının erkeklere göre daha düşük olduğu düşüncesi çıkmaktadır. Kadınlardan her şeyi hemen anlamasını beklememesinin sebebini belirtmez. Bunların yanı sıra kadınlarla ilgili ilgi çeken bir konuya değinir yazar: Annesizlik. Annesizliğin bir kadın üzerinde nasıl bir eksikliğe, bir zaafa yol açtığı ve bu zaaftan dolayı kadınların nasıl hataya düştüklerinden bahseder. Annesiz büyümüş bir kadın çocukluğundan itibaren yeterli sevgiyi alamamış olduğu için kadınlarda sevilmeye karşı bir zaaf oluşur ve sevildiğini hissettiği adama karşı cinsel açıdan ödün vermeye müsait bir hale kolayca gelebilir. Ancak Anastasya annesiz büyümüş olmasına rağmen anneden alamadığı sevgiyi babadan aldığı için bu tür zaafalara yenik düşecek karaktere sahip değildir. Burada da demek ki anne sevgisi gibi baba sevgisi de bir kadına güç verebiliyormuş düşüncesi çıkar. Ancak bu yaptığı genelleme olarak düşünülebilir. Yani Anastasya onun kadınlarla ilgili vardığı yargıların dışında özellikler taşıdığı için onun sevgisini kazanmıştır. Yabancı bir kadın olduğu için değil. Ve yabancı bir kadınla Anastasya gibi ahlaka ve güzelliğe sahip olduğu sürece neden evlenilmesin düşüncesi yatar. Bunlara rağmen aradaki kültür farklılığı önemlidir ve erkek kahramanın Anastasya’yla evlenebilmesi için onun Türk kültürüne aşinalığının olması ve eğitilmiş olması gerekir. Yazar bunu “terbiye etmek” olarak tanımlar ve Anastasya’yla onu yeterli derecede “terbiye ettikten” sonra evlenir. Hikâye boyunca yazarın kadına dair tanımlamalarında kadınlarda görüp beğenmediği özellikleri Anastasya’da bulup sevmiş olması Türk kadınında beğenmediği özelliklerin bir Rum kızında olmaması sebebiyle miydi diye düşündürse de hikâyenin başına söylediği Beyoğlu hayatı dikkat çeker. Beyoğlu’nda çalışan, orada yaşayan kahraman oranın eğlence hayatını, sosyal hayatını beğenmemektedir. Dolayısıyla kahramanın kadınlarla ilgili izlenimlerini Beyoğlu’ndaki kadınlarla sınırlı tutmak mantıklı olabilir. Ve bir türlü göremediği güzellikleri Türk kadınında bulamamasının sebebi de Beyoğlu dışında Avrupai yaşam tarzının sürmediği kasabalarda bulmak da mümkün olabilirdi diye düşündürür. Ancak “Karabibik” hikâyesini düşündüğümüz zaman aynı kırsal yaşam, gösterişten uzak, mütevazı yaşam tarzı ama ikisinden aynı şekilde bahsetmez. İlginç olan bu karşılaştırma konunun dışında kalacağı için bunun üzerine düşünmek doğru olmaz. Sadece Anastasya ve Huri arasındaki farkı düşünülebilir. Birinde “kaba” diğesinde “vahşi” olarak tanımladığı şey aynı şeydir. Ancak birinde iyi birinde kötü

gördüğü özellikler de vardır. Örneğin Anastasya çalışkandır, Huri tembeldir. Belki de bu sebepten Anastasya ve Huri'ye bakış açısı aynı değildir.

6.4.2 Zavallı Kız

1890 yılında yayımlanmıştır. Hesna ve İhsan aynı evde kardeş gibi büyümüş iki gençtir. Hesna kimsesiz olduğu için İhsan'ın babası onu yanına almıştır. Bu sebepten iki çocuk arasında kardeş gibi bir ilişki oluşmuş kavgaları, oyunlarıyla ergenlik çağına erişene kadar hep birlikte vakit geçirmişlerdir. Ancak yaşları büyümeye, çocukluktan çıkmaya başladıktan sonra birbirleriyle olan ilişkilerinde aralarına mesafe girmiştir. İhsan da artık dışarı hayatını eğlencelerini keşfetmeye başlamıştır ve vaktinin çoğunu tiyatrolarda Konkordiya (Beyoğlu'nun eğlence mekânı) 'da geçirmektedir. Bu eğlence hayatına o kadar dalmıştır ki annesi, babası ve Hesna'nın kendisi için endişelendiklerini, üzüldüklerini fark etmemektedir. "Konkordiya sahnelerinde halkın nazar-ı iştihası karşısında arz-ı endam-ı üryan eden kadınların vicdanları sarı renkli madeni şeytanların en hafif handesini aks'ül gaye-i amal addetmekten ibaret olması hakikat-i müdhişesinden kâmilten gafil bulunduğum hasebiyle..." (Nabizade Nazım, 2015: 115-116). Yalnız eve gelip giderken Hesna'nın mutsuz olduğunu fark etse de hiç üstüne düşmemekte, kendisine duyduğu aşkı fark etmemektedir.

İhsan'ın babası birkaç kez bu hayat tarzının yanlış olduğu konusunda İhsan'ı uyarılmış olsa da durum değişmemiştir. Bunun üzerine babası ona Hesna'yla evlenmesini teklif eder. İhsan için evlendikten sonra kiminle olduğunun bir önemi yoktur. Zaten evlense bile mevcut yaşam biçiminden vazgeçmeyecektir. O yüzden babasının teklifini kabul eder. Hesna ile evlenir. Bu sıralarda Konkordiya'da bir kadın dikkatini çekmektedir. Kadının güzelliği, zarafeti onu iyiden iyiye etkilemeye başlamıştır. S...adındaki bu Fransız kadınla sonunda tanışma fırsatı yakalamış, onunla sevgili olmuş; daha doğrusu onu metresi yapmıştır. Pahalı hediyeler, mücevherlerle hep S..'yi mutlu etmeye çalışmakta, vaktinin çoğunu onunla, birlikte yaşamak için tuttuğu Büyükdere'deki La Piyer Oteli'nde geçirmektedir. Eve neredeyse hiç uğramadığı gibi kendisinin nerede olduğunu da kimseye söylemez.

İhsan bu kadına o kadar âşıktır ki onun bir servet avcısı, “aşüfte” olduğunun farkında değildir. Öyle ki kadın kendisini aldatırken yakaladığında bile söylediklerine kayıtsız şartsız inanarak onu affetmiştir. Babasının eve çağrılarını, uyarılarını kesinlikle dinlemez. Sonunda babası kendisini servetinden mahrum eder. Annesinden emir, minnet zorla birkaç hafta idare edecek kadar para koparsa da bu yöntem de artık fayda vermez. Parası bittiği zaman S... onu bütün mücevherleri, serveti toplayıp habersizce terk eder. İhsan bir süre onun kendi iyiliği için, evine yuvasına dönmek gibi iyi bir amaç uğruna fedakârlık yapmak için terk ettiğine inandırsa da sonra gerçeğin farkına varır, kandırıldığını anlar. “Bu kabil mahlûklar benim gibi cahil gençleri avlamakta pek mahirdirler. Kendilerini emsali bulunmaz bir Hint kumaşı göstermek ve ilk günler birtakım ca’li istiğnalari nazlar ile celb-i infial ve iştiha eylemek ve lüzum görülürse civanmertlik, alicenaplık komedyası rollerini kemal-i maharetle oynamak sayesinde bütün hissiyat ve amali kendi üzerlerine celb ve davet ettikten, yani avlarını tamam ağlarının üstüne çektikten sonra ellerinde kemal-i tedbir ile kullandıkları taalluk ipini çekip tuzağa düşürürler ve artık bila-zahmet pençe-i teshire geçirmiş olurlar” (Nabizade Nazım, 2015: 116). Büyük bir üzüntü ve pişmanlık içinde Fatih’teki evine geri döner. Asıl mutluluğun evinde kendisini seven, önemseyen bu insanların yanında olduğunu artık anlamış olsa da geç kalmıştır. “Peder, valide, Hesna, nikâh, düğün, evlat... Ah işte bunlar o muvakkat saadet dumanına kurban ettiğim hakiki bahtiyarlık arılarıdır” (Nabizade Nazım, 2015: 120). Döndüğünde Hesna’yı ölüm döşeğinde görür. Hesna’nın ölümünden sonra üzüntüsü ve pişmanlığı bir kat daha artar.

“Kötü Kadınlar” başlığında değerlendirmek için daha uygun olduğunu düşündüğümüz bu hikâyenin ibretlik tarafı kadınlardan çok erkeklere dönüktür. Özellikle genç erkeklerin bu tip kadınların tuzağına düşerek hem evlerinden, evlerindeki huzurlarından uzaklaşmak hem de maddi olarak sömürülmek açısından bu “kötü kadınlara” karşı dikkat etmeleri konusunda bir öğüt niteliğinde olabilir. Ayrıca muhtemelen o dönemde ahlakdışı birtakım şeylerle de çevrede nam kazanmış Konkordiya adlı eğlence mekânı Ahmet Mithat’ın hikâyelerinde de karşımıza çıkar. Gözü dışarıda erkekler, bu tür erkekleri maddi kaynak olarak görüp nemalanan kadınlar ve bunun acısını çeken evdeki “zavallı kızlar” kurgusu özellikle Ahmet Mithat gibi her hikâyesinde toplumun yanlışlıklarına değinen yazarımızın

hikâyelerine konu olmuş olsa da Nabizade Nazım'ın da hikâyesine konu olduğunu göz önünde bulundurursak bu tür olayların dönemin yaygınlaşmış bir gerçeği olduğunu düşünebiliriz. Beyoğlu'nu eğlence mekânı olarak bellemiş erkeklerin bu dönemde metres hayatı yaşayıp yuvalarından uzaklaşmaları toplumsal bir problem açısından bakıldığında da toplumsal bir boyutu vardır.

6.4.3 Hâlâ Güzel

1891 yılında yayımlanmıştır. Fahriye ve Safder adlı iki genç birbirlerine âşık olur ve ailelerin de bu aşka onay vermesiyle evlenirler. Mutlu bir evlilik yaşantıları olur. Daha önce birçok kadınla birlikte olmuş şıpsevdi Safder, bu yaşantının ne kadar boş olduğunu gerçek mutluluğun tek bir kadına âşık olmak ve onunla olmak olduğunu anlamıştır. Fahriye de âşık olmak için doğru bir kadındır. Güzellik, ahlak bakımından kusursuzdur çünkü. Fahriye de aynı şekilde Safder'e âşık ve bağlıdır. Ve aşkları evlilikten sonra da devam etmektedir. Fahriye eşinin mutluluğu için çabalayan, fedakâr ve anlayışlı bir eştir. Bu durum da Safder'in ona daha çok bağlanmasını sağlamaktadır. “Fahriye, güzel olduğu kadar hüsn-i ahlak sahibi kadıncağızdı. Kendi saadetini kocasının saadetinden ibaret bilir, kocası da onun saadeti uğrunda vakf- ı vücut eylediği cihetle kendisi de kocasını mesut etmeyi nuhbe-i amal tanırdı” (Nabizade Nazım, 2015: 179). Bir süre sonra da bu mutlu âşıkların bir oğlu olur. Oğullarına Fahri ismini koyarlar. Fahriye, eşine karşı olduğu gibi –hatta daha fazla- oğullarına karşı da sevgi dolu ve özverili bir kadın olur. Böylece mutlu yaşantılarına annelik babalık mutluluğu da eklenmiştir. Ancak bu mutlu yaşantı çok uzun sürmez. Araya zorunlu bir ayrılık girer. Safder'in şehir dışına tayini çıkar. Bu ayrılık henüz evliliklerinin ilk yıllarında olan ve aşklarının zirvesinde olan bu çift için çok zor ve acı olmuştur. Safder, gittikten sonra Fahriye'yle mektuplaşmaları devam eder. Ayrılığın ilk beş yılı birbirlerine aşırı duyulan özlem ve mektuplaşmalarla geçer. Ancak bu yıllar yediyi sekizi hatta onu bulunca Fahriye'de bunalımlı bir hal başlamıştır. Uzun yıllar süren yalnızlık, bekleyiş hali Fahriye'nin ruhunda sıkılma, bıkkınlık oluşturmuştur. Safder'e karşı olan duyguları da değişmeye başlamış, artık eski tutkulu aşkı sönmüştür. Bu halinden dolayı da vicdanen azap çekmektedir. Safder'in duygularında ise değişiklik yoktur. Hala evine eşine dönmenin hayaliyle yaşamaktadır. Fahriye biten duygularıyla bir süre

mücadele eder. Bu buhranlı zamanlarını yaşarken her gün evlerinin önlerinden geçerken gördüğü bir adama âşık olur. “İftirakın bu derecesi evvel emirde biçare kadının asab-ı muhabbetine bir yorgunluk vermeye başlamıştı. Fahri’nin muhabbeti o yorgunluğu tehvin etmekte idiye de mürur-i zamanla bu tab’-ı vicdani kendisinin haberi olmaksızın bir “lakaytlığa” tahavvül etmişti. Sene on olunca Fahriye gönlünü serbest bulmaya başlamıştı. Bir hayli zaman gönlüyle mücadeleye devam etmek istemiş ve fakat hükm-i tabiata tagallüb kabil olmamıştı” (Nabizade Nazım, 2015: 181). Cemil isimli bu adam da camdan her sabah işe giderken hüznü hüzünlü dışarıyı seyreden Fahriye’yi fark etmiş ve âşık olmuştur. Ailesinin bu durumu önleme çabaları ve evladına karşı duyduğu sorumluluk hissine rağmen Fahriye Cemil’le evlenmeye karar verir.

Safder, kayınpederinin çabalarını sonucu tekrar İstanbul’a döner. Ancak döndüğünde yıllardır hayalini kurduğu kavuşmayı yaşayamaz. Fahriye kendisinden, soğumuş hatta başka bir adama âşık olmuştur. Ve onun dönüşü bu evliliği önleyemez. Boşanırlar. Fahriye, Cemil Bey’le evlenir. Bir süre sonra Safder de Sıdika adlı başka bir kadınla evlenir. Bu evlilikten Safder’in iki çocuğu olur. Ancak mutlu değildir. Eski evliliğine özlem duymaktadır. Fahriye’nin evliliğinden bir buçuk yıl sonra eşi Cemil Bey ölür. Aradan yıllar geçer. Fahriye ve Safder’in oğulları Fahri artık büyümüş, okulunu bitirmiştir. Oğullarının geleceğini planlamak için Fahriye ve Safder’in bir araya gelmeleri gerekmektedir. Bu görüşme ikisi için de oldukça zor geçer. Çünkü Fahriye yaptığından dolayı pişmanlık, Safder de Fahriye’ye karşı özlem içindedir. Bir araya gelirler ikisi de hüzünlü ve ağlamalıdır. Oğulları hakkında konuşup plan yaptıktan sonra ayrılırlar.

Eş olarak kadın figürü “Hala Güzel” hikâyesinde farklı bir şekilde çıkar. Eşinin uzun yıllar yokluğunda buhran yaşayarak başka bir adama âşık olur Fahriye. Âşık olduğu adamın da Fahriye’nin aşkına karşılık vermesi ve aldıkları evlilik kararıyla kocasının yokluğunda onu aldatmış olur. Ancak bu aldatmanın haklı sebepleri vardır: Uzun süren ayrılık. Fahriye sorumluluk sahibi ve ahlaklı bir eş/anne olarak yıllarca kocasını beklemişse de yalnızlık zor bir şeydir ve Fahriye bıkkınlık yaşadığı bu yalnızlık duygusunun kurbanı olmuştur. Ne kadar bu duruma direnip biten aşkı ve son vermek istediği yalnızlığının dürtüsüyle yapacağı şeylerden kendini alıkoymaya

çalışsa da başarılı olamayarak zor bir sürece sokar ailesini. Ancak bu durumdan dolayı yazar Fahriye’yi “kötü kadın” ya da “düşmüş kadın”, “ahlaksız kadın” olarak yargılamaktansa onu bu ihanete sürükleyen duygusal ve fizyolojik sebeplere dikkat çeker. Aynı zamanda hem Fahriye için hem de Safder için bu durum Fahriye’nin düştüğü bir hata değil yazgılarının bir sonucudur. Her ne kadar Fahriye’yi yargılayıp ibretlik bir hikâye ortaya çıkarmasa da hikâyenin sonunda beklediği mutluluğu vermez Fahriye’ye. Uğruna Safder’den ayrılıp evlendiği kocası da kısa süre sonra ölür ve Fahriye yine yalnız kalır. Artık Safder de yoktur. Başka bir kadınla evlenmiştir. Oğulları için bir araya geldikleri zaman da Fahriye artık Safder’e dönemeyeceğini acıyla görmüş ve pişmanlığı orada yaşamıştır. Yani kocasını bırakıp başka bir adamla evlenmiş olması onun tercihinden ziyade kader olsa da Fahriye bu kaderin pişmanlığını yaşar hikâyenin sonunda.

6.4.4 Karabibik

1891 yılında yayımlanmıştır. Karabibik, babadan tarlasının bir kısmını satarak askerlik görevi yerine verilen parayı ödeyen, kalan sekiz dönümlük tarlasıyla yaşamını sürdüren bir köylüdür. Eşi ölmüş olduğu için tek evladı olan kızı Huri’yle birlikte yaşamaktadır. Karabibik, tarlasını sürmek için Koca İmam’ın öküzlerini kiralamaktadır. Eğer Huri’yi Koca İmam’ın kayınçosu Sarı İsmail’e verebilirse öküzlerle parasız tarlasını sürecektir. Kızı Huri, otuzlu yaşlara geldiği halde daha evlenmemiş olup tembel ama merhametli oldukça kaba olduğu halde çocukları seven bir kız olduğu için bu yönüyle iyi bir anne olmaya müsaittir. “Huri’nin yaşı otuzu geçmiş olduğu halde henüz kendisine bir koca zuhur etmemiştir. Gayet esmer, gözleri patlak ve çipil, sağ bacağı topal, dudakları küçük, saçları dolgun, ayakları hem iri hem nasırlı, elleri küçük ve nazik, saçları kara ve dizlerine kadar uzundu. Ahlak cihetinde ise bazı fezailiyle beraber birçok da nakayısı mevcuttu. Mesela gayet tembel olduğu halde gayet merhametliydi. Kibri epeyce ziyade, cahil, odun gibi kaba, fakat çocuklara muhabbeti ziyadeydi. Bu hal ile bir dikkatli valide olmaya müstaid ve kabildi” (Nabizade Nazım, 2015: 199). Ayrıca Huri ev işlerinden de pek anlamaz, yemek, temizlik gibi ev işlerini yapmayı sevmez. Zaten pek de anlamaz. Yufka açmayı bilmez. Yufkaları pişirirken yakar.

Kızını Sarı İsmail'e veremeyince Karabibik'in Koca İmam'ın öküzlerini parasız sürme hayalleri suya düşer. Koca İmam'dan öküz kiralamak istemediği için Rum bir tefeci olan Bakkal Yani'den yüksek faizli borç para alarak bir çift öküz satın alır. Artık tarlasını kendi öküzleriyle sürebilecektir. Kızı Huri'ye de hasmı olan Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin talip olur. Huri'yle Hüseyin evlenir. Bir süre sonra Karabibik hastalanır ancak kızının mürüvvetini gördüğü için huzurludur.

İlk köy romanı olarak bildiğimiz uzun hikâye formundaki “Karabibik” hikâyesindeki tek kadın karakter Karabibik'in kızı Huri'dir. “Bir Hatıra” hikâyesinde de biraz bahsedilen Huri annesini küçük yaşta kaybetmiş, babasıyla yaşamakta olan bir kızdır. Hikâyede çok önde bir karakter olmasa da Huri'nin çeşitli yönlerden tasvirleri yapılmıştır. Çok güzel olmasa da merhametli, eğitimsizlik dolayısıyla biraz kaba saba hatta tabiri caizse görgüsüz bir kızdır Huri. Ancak köy insanının “yazarın bakış açısıyla” geneli böyle olduğu için bunlar Huri'nin kusuru olarak görülmez. Köydeki insanların geneline bakıldığında Huri'nin de bu kaba sabalıkları doğaldır. Ama kusur sayılabilecek bir özelliği tembelliği ve oburluğudur. Huri ev işlerinden çok anlamaz. Yemek yapmayı pek beceremez. Fiziksel olarak da çok güzel değildir. Belki de bu sebepten otuzlu yaşlarına geldiği halde evlenememiştir. Bu uzun hikâyenin önsözünde de belirttiği gibi yazar “hakikiyyun” mesleğinin bir örneğini sunmak istemiştir. Bu sebeple gerek beden gerek karakter tasvirleri iyi ve kötü yönleriyle yapılmıştır. Böyle olsa da Huri'yi bütün bu tasvirlerden bir karakter olarak düşündüğümüzde gerçekçi oluşundan ziyade “sevimsiz” bir karakter gözümüzde canlanır. Ve Huri karakteri yazarın Anadolu kadınlarına bakış açısının çok da olumlu olmadığı görüşünü destekler gibidir.

6.4.5 Haspa

1891 yılında yayımlanmıştır. Behzat Bey; arkadaşı aynı zamanda uzaktan akrabası Galip Bey'in Şahinde adlı on üç yaşındaki kızına âşık olur. Şahinde'yle tanıştıktan sonra ona Haspa lakabını yakıştırmış, Şahinde de bu lakaptan hoşlandığı için ona böyle hitap etmeye başlamıştır. Kırklı yaşlarda, evli ve bir çocuk sahibi bir adam olarak on üç yaşında, henüz ergenlik çağına bile erişmemiş bir çocuğun âşığı olmaktan rahatsızlık duysa da duygularının önüne geçemez. “Evladı yerindeki bir

çocuğa âşık olmaktan hayâ etmekteydi” (Nabizade Nazım, 2015: 226). Burada duyduğu huzursuzluğunun sebebi on üç yaşındaki bir kız çocuğuna âşık olması değil evli ve çocuk sahibi bir adam olmasıdır. Bununla birlikte Behzat Bey hiçbir şekilde Şahinde’ ye, arkadaş gibi sohbet etmek ve oyunlar oynamak dışında, yaklaşmaz. Onunla evlenme ya da sevgili olma yolunda doğrudan veya dolaylı bir teşebbüste bulunmaz. On üç yaşında bir çocukla evlenmenin mümkün olmadığını bildiği için sevgisini içten içe yaşar. Ona birtakım hisler beslese de Şahinde’nin sevgili veya eş olmak için daha küçük olduğunun da bilincindedir. “Haspa ile be-kam olmak mı? Heyhat! Tefavüt-i sinni hesaba katmasa bile o visale ermek için hiç olmazsa üç sene beklemek lazım gelecek” (Nabizade Nazım, 2015: 227). Ayrıca Şahinde’nin Behzat Bey’e olan düşkünlüğünün sebebi kendisiyle ilgilenen, oyunlar oynayan biri bakış açısından ibarettir. “Eğer Şahinde ahval-i kalbiyeye vukuf yaşlarında bulunmuş olsaydı babası ve belki büyükbabası yerinde olan Behzat’ın kendisine karşı gösterdiği evza-ı âşıkane ve meftunanenin farkına varırdı; hâlbuki Haspa henüz bu dakikalara kadar sevk-i zihin edemiyordu. O yalnız Behzat’tan hoşlanmış, onun şakalarına hikâyelerine alışmıştı” (Nabizade Nazım, 2017: 226-227).

Behzat Bey, Galip Bey’e Şahinde’yi yatılı okula vermesi için teklifte bulunur. Amacı Haspa’nın iyi bir eğitim görmesini istemesidir. Galip Bey ve eşi bu fikri mantıklı bulur. Haspa, yatılı okula gitmemekte ısrarcı olur. Behzat Bey onu ikna etmeyi başarır. Behzat Bey Haspa’nın geleceği için yatılı okula gitmesini istese de içten içe ondan uzak kalacak olmanın üzüntüsünü yaşamaktadır. Artık Galip Bey’in evine gittiğinde Haspa’yı göremeyecektir. Ancak bu ayrılık süresinde Behzat Bey’in Haspa’ya olan duygularında değişiklik olur. Haspa’ya karşı aşkı bitmiştir. Dört sene sonra Şahinde okuldan mezun olur. Uygun bir talibi çıkar ve evlenir. Nikâh vekili olarak da Behzat Bey’i seçer. Behzat Bey bu durumdan rahatsızlık duymakla birlikte yine de bu teklifi kabul eder. Ne de olsa Şahinde onun eski sevdasıdır. Ancak bu teklifi geri çevirmek de büyük bir kabalık olacaktır.

“Haspa” hikâyesi haspa diye anılan Şahinde’nin değil ona daha çocuk yaştaiken âşık olan Behzat’ın iç çekişmelerinin anlatıldığı bir hikâyedir. Çocukluk dönemini henüz atlatmamış olan yani ergenlik çağına bile girmemiş olan bir kız çocuğuna onun “gelecekte nasıl güzel bir kadın olacağını hayal ederek” âşık olur Behzat Bey. Duygularını böyle açıklasa da görünen yine on üç yaşında bir kız

çocuğuna kırk yaşında yani babasının yaşında bir adam olarak âşık olmasıdır. Ve bu gerçek ona utanç vermektedir. Ama bir yandan da Haspa diye hitap ettiği Şahinde'nin işveli, nazik ve zeki oluşu ayrıca “kendini henüz göstermeye başlamış güzelliği” karşı koyulacak gibi değildir. Behzat Bey bir süre bu iç çekişmeleri yaşar. Sonunda bu aşkın peşinden gitmeye asla uygun olmayan bir aşk olduğunun kanaatine varmış olmalı ki onun yatılı okula gitmesine vesile olur. Hatta evliliğinde taliplerinin arasından Şahinde'ye en uygun olan eşi seçerken Şahinde'nin babasına fikir verir. Gerçi hikâyenin akışına bakıldığı zaman Behçet'in bu bilinçle uzaklaşmadığını, onun daha kaliteli bir eğitim alması için yatılı bir okulda okuması konusunda Şahinde'nin babası Galip Bey'i ikna etmeye çalışırken içten içe onu görmeden geçecek olan günlerine üzüldüğünü, Şahinde okula başladıktan sonra da gözden uzak olan gönülden uzak olur misali onu unuttuğunu görülür. Az önce bahsettiğimiz aşkıdan vazgeçme durumunu yazar hikâyenin “Kariinime” başlığıyla yazdığı sonsöz formundaki yazısında belirtir. Ayrıca bu yazısında hikâyeye ilgili realizm örneği olduğuna dair birtakım sözler söyledikten sonra kurgusuyla ilgili yorum yapar. Kırk yaşında bir adamın on üç yaşında güzel bir kıza âşık olmasının, hele hisli bir kalbe sahipse, gayet mümkün olacağını söyler. “Haspa küçük bir kızdır; fakat güzel bir kızdır. Bu güzellik bir mütehassis kalbi gıcıklamaktan aciz kalmayacaktır. Kalbin tahassüsü için de bir had, bir sinn tayini pek müşkildir; bunu gerek tecrübe ve gerek yine tecrübeye müstenit olan fizyoloji tasdik ediyor. Bu halde Haspa'yı sevebilmek için mutlaka bir sinn-i münasip tayin olunamaz. O cazibeye genç bir gönül nasıl tutulursa güngörmüş bir gönül de o yolda tutulabilir, mani yok” (Nabizade Nazım, 2015: 243). Hikâyenin en farklı ve “gayriahlakî” diye dikkat çekecek konusunu bu şekilde kızın güzelliğine, adamın hassas kalbine ve fizyolojik gerçekler gibi sebeplerle savunur yazar. Ancak yazının devam eden kısımlarında aynı durumu “münasebetsizlik” sözüyle ifade ederek bir bakıma çelişkiye de düşmüş gibi olur. Bu münasebetsiz ilişkiyi temize çıkarmak için Şahinde'nin Behzat Bey'e aynı duygularla karşılık vermeyişi ve Behzat Bey'in felaketlere yol açacak bu aşktan vazgeçişini şeklinde sonlandırarak bu durumu akladığını belirtir. “Bu muhabbete karşı Şahinde'yi mütehassis göstermek çocuğun çağına nisbetle belki na-be-mevsim düşerdi; bu cihetle onu bu münasebetsizlikten tenzih ettim” (Nabizade Nazım, 2015: 243). Ve bu münasebetsizlik tabiriyle uyuşacak fikirlerini devam ettirir yazıda. Behzat Bey'in yerinde kendisi olsaydı da bu aşktan vazgeçeceğini, böylece olası bir

aile felaketinin önüne geçeceğini bu sebepten de bu acıya göğüs gereceğinden bahseder. Yine de hikâyenin akışında biz Behzat Bey'i Şahinde'yi yatılı okula göndermesinin sebebi olarak onun eğitim hayatına önem vermesi, böylece ondan vazgeçmiş değil onu görmeye görmeye unutmuş olması olarak da yorumlanabileceği için sonsözle hikâye arasında bu açıdan bir ayrılma görülür. Ancak çocuk yaşta bir kızla flört, evlilik bağlamında yaklaşacak olursak, sonsözünü dikkate aldığımızda, Behçet Bey'in vazgeçişinden (ya da unutmasından), Şahinde'nin de okulunu bitirdikten sonra kendi yaşlarında biriyle evlilik yapmasından bu duruma çok da sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

6.5 Samipaşazade Sezai'nin Hikâyelerinde Kadın

Bu bölümde Samipaşazade Sezai'nin yedi adet hikâyesinin özeti verilmiş, hikâyelerdeki öne çıkan kadın karakterler incelenmiştir. Bu yedi hikâyeden üçü ("Kediler", "Düğün", "Arlezyalı") yazarın 1890 yılında yayımlanmış olduğu *Küçük Şeyler* kitabından alınmıştır. Yazarın 1896 yılında yayımlanan *Rümu'z'l Edep* kitabından ise "Mihriban", "Bedia Hanım" ve "Anneciğim" olmak üzere üç hikâye alınmıştır. Yazarın *Küçük Şeyler* kitabından alınanlar dışındaki hikâyelerine Zeynep Kerman'ın (2015) çalışmasından ulaşılmıştır.

6.5.1 Kediler

Hikâyede yaşlı adamın kedilere olan düşkünlüğünden şikâyet konu edilmiştir. Evde yirmi otuz tane kediyle yaşamak istemeyen yaşlı adam, aynı zamanda içten içe karısının evdeki hâkimiyetine içerlemekte, kedilere katlanmak zorunda oluşunu da karısının kendisine fikrini sormadan istediği gibi hareket etmesi yüzünden olduğunu düşünmektedir. Hikâyenin bir yerinde yazar kadınlar ve kedileri birbiriyle bağdaştırmaktadır. " Kime dert anlatmalı! Bu kibirli, vefasız, nankör hayvanların, kadınlar elbette taraftarı olurlar. Zaten kedi, kadındır" (Samipaşazade Sezai, 2017: 24). Kedilerden şikâyetçi olmak için Valiliğe gider. Valilik bu duruma tepkisiz kalınca kızar. Herkesin karısının birçok şeyine karışılırken kendi karısının kedilerine karışılmadığına söylenmektedir. " Herkesin karısının kaşına, gözüne, yürüyüşüne, giyinişine karışırırsınız da benimkini şu yersiz sevgisine neden karışmayı niçin

reddedersiniz” (Samipaşazade Sezai, 2017: 25-26). Karısının kedilerden vazgeçmeyeceğini anlayan adam evi bu terk eder. Ancak gidecek hiçbir yeri olmadığı için akşam eve geri döner.

6.5.2 Düğün

Behçet Bey, Dilsitan’ı genç kızlığa yeni adım attığı çağlarda odalık olarak alıp eve kapatmıştır. Behçet Bey’in sert tavırları, kendisine karşı gayet hoyratça ve aşağılayıcı yaklaşımı Dilsitan’a bir aşk belirtisi ve koruyuculuk özelliği gibi görünür. “Âşık mı olmuştu? Hayır! Aşağılayıcı bir gücü, emredercesine bir şiddeti içeren bu ses, kendisine şimdiye kadar işittiği güzel seslerden, kuşların nağmelerinden daha hoş ve hafif gelerek, hissettiği büyük bir eksikliği tamamlıyor; ihtiyaç duyduğu sevecenliğin ve koruyuculuğun var olduğuna söz ve güvence verdiği için, yanı başında merhametli bir koruyucu, bir ağabey mi ya da güzel bir bey mi bulunduğu kalbince kesin karar veremiyordu” (Samipaşazade Sezai, 2017: 42). Behçet Bey’in odalığı olduktan sonra da onun kendisini azarlaması, hakaretvari konuşması Dilsitan’ı Behçet Bey’den uzaklaştırmaktan çok ona olan aşkının şiddetini artırmıştır. “Ah, kadınlar! Anlaşılmaz bir bilmece... Kimi zaman vahşeti ve şiddeti zayıf okşamalara, belirsiz ilgilere yeğlerler. Bir uçuruma düşerken, çevresine rastlayan kimseleri, nesnelere kucaklayanlar gibi, bütün toplum içinde hiçbir yardımcısı, hiçbir sığınağı, hiçbir dayanağı olmayan Dilsitan da kadınlık ve insanlık onurunun alçaldığını gördükçe, Behçet Bey’e büsbütün sarılarak onu sevmeye başlamıştı” (Samipaşazade Sezai, 2017: 43). Bir süre sonra evde başlayan düğün hazırlıkları, Behçet Bey’in evleneceğine dair söylentiler üzerine Dilsitan, bütün bu yaşadığı kötü şeylere rağmen bir zafer kazanmış, bir kadın olarak gelebileceği en yüksek seviyeye, eş seviyesine geleceğini düşünerek mutlu olur. Ancak gelin kendisi değildir. Behçet Bey Dilsitan’la değil zengin bir ailenin kızı olan Sitare Hanım’la evlenecektir. Dilsitan bu haber üzerine yaşadığı hayal kırıklığı sonucunda yaşadığı üzüntüden dolayı verem olur. Odalığı olduğu olduğunun öğrenilmesinden korktuğu için Behçet Bey Dilsitan’ı satmaya karar verse de artık zayıf, hasta olan Dilsitan bu halde satılamayacağı için onu evin rutubetli bir odasına kapatır. Bu odanın soğuk ve rutubeti yüzünden Dilsitan’ın hastalığının şiddeti artar ve Dilsitan, Behçet Bey’in düğününün olduğu esnada hastalıktan ölür.

“Köle/ Esir Kadınlar” başlığında incelemeyi uygun gördüğümüz bu hikâyede esaret/şiddet/zorla alıkoyma gibi durumlar karşısında aşkıdan bir şey kaybetmese de Behçet Bey’in başkasıyla evlenecek olması Dilsitan’ı üzüntüden verem olacak duruma getirir. Dayak yiyen, hor görülen, aşağılanan bir genç kız yani mazlum tarafken kendisine bu zulmü yaşatan kişiye âşık olması hem de bütün bu şiddeti aşkıdan yaptığını düşünmesi yazarın psikolojide böyle bir şeye tanıklık etmesinden mi yoksa sonunda yaşayacağı hayal kırıklığını daha büyük bir dram olarak yaşatmak istemesinden midir? Yazar bu sorunun cevabını şöyle verir: Kadınlar böyledir, kendilerine acı çektiren erkeklere aşkları artar. Bir de bunu Dilsitan’ın kimsesizliğiyle ilişkilendirir. Bu açıdan da bakıldığında zaman çok tutarlı olacağına ihtimal veremiyoruz. Çünkü Dilsitan en başından kolundan tutulup zorla alıkoymuştur. Sevgi gösterilerine kanıp sonradan bu durumu yaşamamıştır. Yine de yazarın bakış açısından çıkmadan değerlendirildiği zaman: Kimsesiz bir kız çocuğu olan Dilsitan Behçet Bey tarafından sarayda odalık yapılmıştır. Behçet Bey’in sert ve kaba tavırları onda “baba gibi kollama” izlenimi uyandırmış ve aslında o aşk sandığı şeyin bir baba veya bir ağabey arayışı olduğunu fark etmeden yıllarca Behçet Bey’in şiddetine boyun eğmiştir. Çünkü dövse de Behçet Bey onun adeta bir hamisi olacak, onu asla bırakmayacaktır. Ancak Behçet Bey’in başkasıyla evleneceği haberini alınca büyük bir hayal kırıklığıyla verem hastalığına yakalanır. Kadınların yeterli sevgiyi göremediklerinden dolayı ödün vermeye/ zaafa düşmeye meyilli olduğu fikrini Nabizade Nazım’ın “Bir Hatıra” hikâyesinde kadınlarla ilgili söylediklerinde de rastlamıştık. Hikâyenin sonunda da verem olup ölür. Kadınların verem olup ölme konusu yazarın başka hikâyelerinde de rastlanan bir olaydır. Bunun sebebinin dönemde verem hastalığının yaygınlığının yanında kadınların daha hassas, daha duyarlı olma düşüncesi olduğu olabilir. Son olarak da “odalık” kavramının dönemde bir problem olarak süregeldiği düşünüldüğü zaman yazarın hikâyede Dilsitan üzerinden kadına dair toplumsal bir meseleyi dramatik olarak işlediği görülür.

6.5.3 Arlezyalı

Köyde değirmenin yanındaki derme çatma evin hazin bir hikâyesi vardır. Jan adındaki bu genç, Arlezyalı bir kızı sevmiştir. Ailesine de bu kızla evlenmek istediğini söyleyip onları ikna etmiştir. Evlilik için hazırlıklar yaparken bir gün

sevdiği kızın iki yıldan beri bir adamın kapatması olduğunu öğrenir. Evlenmekten vazgeçer. Ona olan sevgisi bitmemiş, acı çekmektedir. Annesi oğlunun bu kadar üzüldüğünü görünce dayanamayıp isterse yine de bu kızı isteyebileceklerini söylese de Jan bu durumu namusuna yediremeyeceği için evlilik fikrine yanaşmaz. Sonunda Jan, bu aşk acısına dayanamayıp kendini yüksek bir yerden atarak intihar eder.

6.5.4 Mihriban

Ata Efendi iki yıldır hastalıktan dolayı bakıma muhtaç durumdadır. Onunla ilgilenen tek kişi yirmi beş yaşındaki cariyeleri Mihriban'dır.

Ata Efendi'nin Hakkı adında on sekiz yaşında bir oğlu vardır. Ata Efendi, oğlunun terbiye ve ahlakının gerektiği gibi olmadığını görüp üzülse de hastalığından dolayı köşesine çekilmek zorunda kaldığı için oğluna da müdahale edemez. Bu durumdan dolayı da çok üzülmemektedir. Çünkü eşi oğullarının terbiyesinde gereken itinayı göstermemektedir. . “Şimdi mensi, meflûç olarak çekildiği kuşe-i inziva vü ıztırabında kendisine nisbetle daha pek genç olan huysuz, kalbsiz karısının her gün eza ve cefası ve tahsil ve terbiyesine hiç itina etmediği oğlu Hakkı Bey'in her gece münazaa ve mücadelesi arasında harap oluyordu” (Samipaşazade Sezai, 1981: 100).

Bir gece Hakkı Bey Mihriban'ın odasına gelir. O anda zayıf bir ruh halinde olan ona karşı koymaz ve birlikte olurlar. “Mihriban uyuyor muydu? Hayır. Zulmetin sikleti, gecenin bar-ı dehşeti altında hissiz bir halde yatıyor; o uykuda olan kendi değil, iktidar-ı tabii-i müdafaası, kabiliyat-ı maneviyesi, hüviyet-i nisvaniyesi idi” (Samipaşazade Sezai, 1981: 102).

O geceden sonra Mihriban hamile kalır. Hakkı Bey çocuğun kendinden olduğunu inkâr edince Mihriban zor duruma girer. Hamileliğinden dolayı eskisi gibi iş göremediği için evde işe yaramaz olarak görülmektedir. Bu yüzden Mihriban'ı dayeliğe satması için Ata Efendi'nin çırağı Dilpesend Hanım'ın yanına gönderirler. Solgun bir halde ve iş göremez olduğu için Mihriban'ı kimse halayık olarak almaz. Bütün bu içinde olduğu durum yüzünden hem kendisine hem de çocuğu inkâr edip bu duruma düşürdüğü için Hakkı Bey'e kızmaktadır. “Ara-sıra evladını inkâr,

kendisini böyle zelil ve haksar eden o murdar sarhoşu düşünüyordu. O gece onu mahvedemez miydi? Hariçten olan her nüfuzla, bir zaaf-ı marizane ile ram olan hilkatine lanet ediyordu” (Samipaşazade Sezai, 1981: 105).

Ayrıca ev halkı tarafından gayrimeşru ilişki yaşadığı için sürekli iğneleyici sözlere, imalara maruz kalmaktadır. “Ah! Kendi pek muzdaripti. Kimsenin yanına çıkacak halde, kimsenin yüzüne bakacak mevkiide değildi. Hayatından hayâ, hüviyet-i nisvaniyesinden ar ediyordu” (Samipaşazade Sezai, 1981: 106).

Mihriban çocuğunu doğurduktan sonra çocuğunu elinden alıp Mihriban’ı tekrar dayeliğe satmaya çalışırlar. Özellikle Hakkı Bey bu konuda çok isteklidir. Mihriban çocuğunu vermeyince üstüne gitmezler. Bir süre sonra çocuk evin rutubetli, soğuk odasında kaldıkları için hastalanır. Bir süre sonra da ölür. Mihriban çocuğunu ölümünü kabullenemez. Bir gün çocuğunu aramak için yola koyulur ve bayılana kadar yürür. Polisler hastaneye götürürler. Biraz araştırınca Ata Efendi’nin cariyesi olduğu ortaya çıkar. Hakkı Bey hastaneye gelir ancak Mihriban ölmüştür. Hakkı Bey Mihriban’ı satıp yüz lira alamayacakları için üzgündür. “Yazık oldu bizim yüz liraya!...” (Samipaşazade Sezai, 1981: 112).

“Kadın ve Kölelik/Esaret” bağlamında öne çıkan bu hikâyeye konu olarak kadın ve annelik de eklenebilir aynı zamanda. Evin beyinin oğluyla birlikte olduktan sonra hamile kalan çocuk sahibi olan Mihriban’ın hikâyesidir bu hikâye de. Gecenin vaktinde duygusal bir boşluk anında evin hovarda şımarık oğlunun kendisiyle birlikte olma isteğine cevap verme gibi bir hataya düşmüştür. Bir cariye olarak böyle bir hatanın cezası kesilmese de ev halkı tarafından dışlanmış ve hor görülmüştür. Gururlu bir kadın olarak bu muamele de ona ceza gibi olmuştur. Hakkı Bey Mihriban’la birlikte olduğunu inkâr ettiği için de Mihriban daha da zor bir duruma girmiştir. Hakkı Bey’den başka bir erkekle muhatap olmayan Mihriban’ın Hakkı Bey’le olmadığına inanmaları mantıklı bir durum olmasa da evin beyinin oğlu bu durumdan sıyrılırken Mihriban bir cariye olarak karşılıklı düşülen hatanın bedelini sadece kendisi öder. Ancak Mihriban’ı verem olup yataklara düşüren şey bu durum değil evlat acısıdır. Evladının ölümünü kabullenemez Mihriban ve adeta cünuna düşer. Yollarda harap olur. Kimsesiz bir cariye olduğu için gideceği hiçbir yeri

yoktur. Ayrıca evladını kaybettiği için dağılmış bir haldedir. Mihriban, bütün bu dramı yaşamasının sebebi olarak Hakkı Bey'i görse de yapacak bir şeyi yoktur. Çünkü Hakkı Bey evin beyinin oğludur ve herkes de ona inanmaktadır. Hakkı Bey'in babasının tespiti de annelik vurgusunu yapan başka bir kısımdır hikâyenin. Hakkı Bey kötüdür, terbiyesi noksandır ancak onun bu halinin sebebi kendisini yetiştiren "annenin" ihmalden kaynaklanır. Evladının kötülüklerini sürekli örtbas eden anne çocukluktan onun eğitimiyle yeteri kadar ilgilenmemiştir. Ve oğlunun eğitiminin noksan kalmasına, nasıl kötü bir ahlaka sahip olduğuna üzülen de babadır. Mihriban'ı da hor gören, kınayan kendisidir bir kadın hatta bir anne olarak. Bu sebeplerden hikâyeyi sadece bir cariye'nin dramı olarak değerlendirmek eksik olur. Aynı zamanda hikâyede efendi olarak zalim bir bey yerine zalim bir ev hanımı görülür. Yani zulme uğrayan da kadındır zulmeden de. Bu hikâyesi de yazarın cariyelik veya esir kadın problemini etkileyici bir biçimde işlemiştir.

6.5.5 Bedia Hanım

Çamlıca'da yaşayan bir paşanın kızı olan Bedia Hanım çocukluğundan itibaren babasının, bakıcısı ve halayığının üzerinde titizlik göstererek büyüttüğü bir genç kızdır. Paşa çok sevdiği eşini kaybetmiş, sonrasında bütün ilgisini kızı olan Bedia'nın yetişmesine, terbiyesine de önem vermiştir. İngiliz bir mürebbiye tarafından piyano ve başka dersler olarak yetiştirilmiştir. "Gördüğü terbiye-i asilane, geçirdiği ömr-i kibarane içinde şimdiye kadar hiçbir arzusu reddolunmamış, hiçbir muamele-i unfiyye görmemiş, reng-i taravetinin muhafazasına müdekkikane itinalar edilmiş bu genç kızın bütün çehresi heva-yı nesimi-yi nûvaziş içinde perveriş-yab olmuş bir çiçek demeti gibi letafetten, nezaketten ibaretti" (Samipaşazade Sezai, 1981: 44).

Bedia Hanım, on yedi yaşında bir genç kız olarak fiziki görüntüsüyle çocukluk ile yetişkinlik arasında, yaşlılarına çekici gelecek, yaşlılarda çocukluğa gelecek bir ifadesi vardır. "On yedi yaşındaki Bedia'nın, bir ağzın şekil ve iması, bir bakışın tesir ve manası gibi ebedi mübhem kalan serair ile mestur çehresinde bir çocukluk vardı. Bu hal kadınları daima sevimli gösterir. O çehrede ihtiyarlar evladını, gençler maşukasını bulur" (Samipaşazade Sezai, 1981: 44).

On yedi yaşındaki bir genç kızın evliliği paşaya hiç ahlaklı ve doğru gelmese de haremdekilerin ve çevrenin gerekli görmesinden dolayı paşa, kızını evlendirmeye karar verir. Lütfi Bey, kızı Bedia'yı evlendirmek için uygun özelliklere sahiptir. "Pederi on yedi yaşında bir kızın tevhülünü sıhate, hatta ahlaka bile muvafık görmüyorsa da haremdekilerle etibbanın gösterdikleri lüzuma tabean Bedia'nın asaleten küffü olan Lütfi Bey'le izdivaçlarına bir hafta içinde karar verildi" (Samipaşazade Sezai, 1981: 44). Lütfi Bey evlenmeden önce kendini kültürlü Shakespear, Milton okuyan biri gibi tanısa da aslında eğlenceye, zevke düşkün Beyoğlu'nun eğlence mekânlarının müdavimidir. Evlendikten sonra da bu eğlence hayatını yaşamaya, çapkınlıklarına devam eder. Kocasının bu haline çok üzülen Bedia Hanım, evlilikten beklediği mutluluğu yaşayamamış olmasının üzüntüsüyle günden güne eriyip bitmektedir. Evliliğinden iki ay sonra da üzüntüsünden ölür.

Evlât olarak kadın bağlamında değerlendirilmiş olan Bedia Hanım'ın küçüklükten itibaren gördüğü sevgi ve ilgiden sonra babasının çevrenin etkisiyle kızını evlendirmeye karar vermesinden sonra dramı başlar Bedia Hanım'ın. On yedi yaşında bir genç kızın evliliğine sıcak bakmayan baba sadece çevrede böyle olduğu için kızını evlendirmeye karar vermiştir. Ve kızını evlendireceği adamın maddi durumuna, yetiştiği aileye dikkate ederek seçer. Eşinin ölümünden sonra tek varlığı olan kızına aşırı bağlı bir adam olarak kızını evlendireceği adama karşı fazla titiz davranmaması ilginçtir. Ve evlendikten sonra eşinden hiç alışık olmadığı kayıtsızlıkla ve ihanetle karşılaşınca Bedia Hanım bu mutsuz evliliğini bakıcısıyla paylaşırsa da baba bu duruma müdahale etmez. Bunun sebebi boşanmaya karşı yine toplumun olumsuz tutumuna bir eleştiri midir yoksa "hayal kırıklığı" temasını sürdürmek istemesinden midir bilinmez. Ancak ikinci ihtimal düşünüldüğünde kızına bu kadar bağlı bir adamın kızını evlendirdikten sonra bu mutsuzluğa terk etmesi kurgu olarak tutarsızlık oluşturur. Sonunda da yine yazarın hikâyelerinde sık rastladığımız kadının verem olup ölmesi kaçınılmazdır. Ya da yazarın kadınların evliliklerinde o dönemde sık yaşanmış bir probleme dikkat çekmek istemiş olmasını da düşünmek mümkündür.

6.5.6 Anneciğim

Feride, Ankara'da annesiyle yaşayan on altı yaşında bir genç kızdır. Babası öldüğü için geçim sıkıntısı çekmektedirler. Annesi geçinmek gayretiyle çalışıp didinse de yeterli olamamaktadır. Bu sebepten kızı Feride'ye, İstanbul'a teyzesinin yanına gidip çalışması için ikna etmeye çalışmaktadır. Çünkü buldukları yere göre İstanbul'da iş bulup çalışma imkânı daha fazladır.

Feride, karakter olarak tutarsızlıkları olan bir kızdır. “Bu hilkat, bu tabiat ikizi bu kadın iki mizaçtan, iki kişiden ibaret bir vücuttu. Bir tanesi alçak, deni, hadid, diğeri hassas, rahim, sakit idi. Bir gün komşusunun kümesinden yumurta çalar, yarın bir ayda biriktirdiği yüz parayı bir fakire verir, bir sabah oynarken bir çocuğun kafasını kırar, akşam bir kediye acıyarak tedavi ederdi” (Samipaşazade Sezai, 1981: 54). Bu ikilikleri fiziksel özelliklerine de sirayet etmiş gibidir. Yüzünün bir kısmı insana çekici gelebilecek özelliklere sahipken bir kısmı da aynı derecede iticidir. “Daha on altı yaşındaki bu Feride, zekâya mesken olabilecek mütenasip bir alınla, kenarından bakan ruhu biraz kendisine cezbedecek surette derinden derine şule-nisar olan ela gözlere, gölgesi esmer yüzünü okşayabilecek kadar uzun kirpiklere malik idiyse de bu çehreyi bozan ağzının, çenesinin ileri doğru çıkıklığı idi. Bu hal kendisini bir nevi hayvana benzeterek sözü koklar gibi dinler, insanı ısırarak gibi gülerdi” (Samipaşazade Sezai, 1981: 54).

Annesi Feride'yi İstanbul'a giden yaşlı bir kadınla birlikte İstanbul'a, teyzesinin yanına, yollar. Teyzesi ona sahip çıkmayınca Ankara'dan birlikte geldiği yaşlı kadın ona huysuz, cimri bir beyin yanında hizmetçilik işine yerleştirir. Evin sahibi Ahmet Bey son derece şımarık yetiştirilmiş, bir dediği iki edilmeyerek büyütülmüş olduğu için hizmeti zor bir adamdır. Feride üç ay gecikmeli olarak aldığı maaşını annesine göndermesi için yaşlı kadına verir. Yaşlı kadın ise hemen göndereceğini söyleyerek o parayla borçlarını öder.

Feride bir süre sonra Ahmet Bey'in evine gelip giden Salih usta adında alkolik bir adama âşık olur ve onunla kaçır. Salih ona hep evleneceklerini söylese de onunla evlenmemiştir ve bir gün Feride'yi kendisini aldatmakla suçlayıp dövdükten sonra

evi terk eder. Bir buçuk yıl sonra Feride elinde çocuğuyla Ahmet Bey'in evine gelip onu tekrar işe almasını ister. Annesinden haber alması üzerine Ankara'ya gittiğini çocuğun kardeşinin çocuğu olduğu yalanını söyler. Ahmet Bey onu eve tekrar almaz. Feride kulübe gibi küçük bir evde kötü yollardan para kazanmaya başlar. Kardeşinin kızı olarak tanıttığı evladını hep kendinden uzak tutmaya çalışmış, onu için bir ev ve hizmetçi tutmuştur. Evladının yanına onu görmeye gider. Onun bir "Anneciğim" kelimesi onun için yaşama tutunmak için bir sebeptir. "Eğer tenezzül etmiş bir ruhu, zehirlenmiş bir kalbi, düşmüş bir kadını yeniden halletmeğe muktedir bir hitap varsa o da küçücük kızının bu sözü idi" (Samipaşazade Sezai, 1981: 62).

"Düşmüş Kadınlar" başlığıyla değerlendirilmiş olan bu hikâyede yazar, Feride'nin yaşadığı şartları küçüklükten itibaren anlatır ve onu bu kötü yola sokan sebepleri ortaya çıkarır. Bu sebeplerden en temeli babasızlıktır. Babanın olmayışı, geçim kaynağının olmayışı demektir. Anne bu geçim sıkıntısının çözümünü kızını çalışmak için İstanbul'a göndermekte bulur. Daha on altı yaşında olan Feride çalışmak için İstanbul'a gelir. Gaddar bir adamın yanında zor şartlarda çalışmaya başlar. Bu çevrede ve şartlarda evlenebileceği mutlu olacağı bir adamla evlenebilmesi mümkün olmadığı için yanlış bir adama âşık olmuştur. Elinde çocuğuyla gidecek yeri de kalmayınca para kazanmak için bu yola sürüklenmiş bir kadındır. Annesiyle bağını koparmasının sebebi ya da başka iş arayışları konusuna değinilmez hikâyede. Yine de daha çok Ahmet Mithat Efendi'nin hikâyelerinde görülen bu sosyal problem Samipaşazade Sezai'nin hikâyesinde farklı bir bakış açısıyla görülür. Ahmet Mithat bu problem üzerinden daha çok erkeklere seslenirken Samipaşazade Sezai daha çok kadını bu yola sürükleyen sebeplere odaklanmış durumdadır.

6.5.7 Sihirli Dükkân

Yazarın 1927 yılında yazılmış *Yeni Kitap* gazetesinin sekizinci sayısında tefrika edilmiştir. İrfan Bey eski bir devlet memuru olan Sadık Efendi'nin oğludur. Sadık Efendi Dışişleri'nde memuriyet yapmış, Gazhane'de yanlış bir hareketinden dolayı yangın tehlikesi oluşturduğu için memuriyetine son verilmiştir. İrfan Bey, babası Sadık Efendi'yle edebiyat konusunda görüş ayrılıkları yaşamaktadır. Babası;

Nedim’i, Baki’yi severek okurken İrfan Bey bunların eskide kalması gerektiğini savunur. İrfan Bey’in kız kardeşi Vesime Hanım, on sekiz yaşında, okuryazarlığı olan, güzel dans eden bir kızdır. Vesime Hanım modanın pahalılığından şikâyet etmektedir. Babası ise kızının modaya olan düşkünlüğünden rahatsızdır. “Evet, moda pahaya çıkalı, namus ucuzladı” (Samipaşazade Sezai, 2017: 68). Sadık Efendilerin Nesip Bey adında komşuları vardır. Nesip Bey ve Sadık Efendi’nin, aynı zamanda İrfan Bey’in, görüşleri birbiriyle zıttır. Nesip Bey, Darülfünun’un Edebiyat Fakültesi’nden mezundur. Sadık Efendi’nin modayla ilgili bu sözüne Nesip Bey katılmamaktadır. Nesip Bey, genç kızların geleceğe dair umut taşıdığını düşünmektedir. “Genç kızların hayatı, varlığı ışıklar içinde, coşkunluk ve neşeyle akan bir ırmağa benzer ki, yolunun üzerinde açılacak olanaklar, onu istenildiği yöne çevirir. Onlarda her şey bir uçuşma, her şey bir çarpıntıdır. Onlarda her duygu kanatlanır. Gecenin karanlığından çıkarak doğmakta olan şafağın ışığına doğru uçuşan, yeryüzünden kurtulmuş zaman tanımayan kanatlılardır ki, mantıkları ezgidir, gelecekleri bilinmeyen ufuklardır” (Samipaşazade Sezai, 2017: 68-69). Sadık Efendi genç kızların yetiştirilmesinde anne ve babanın titiz davranması gerektiğini ve onların kötü içerikli romanlardan uzak tutmak gerektiğini düşünmektedir. “...onları kafeslere koymayarak zamanı öğretmek, gidecekleri ufukları göstermek herkesten, her şeyden önce baba ve anaların hayati, kutsal görevidir. Genç kızları kötü yayınlardan, alçalmış çevrelerden uzak tutmalı. Çünkü onlar, genç ruhlar için, Hindistan’ın kobraları kadar zehirlidir” (Samipaşazade Sezai, 2017: 69). İrfan Bey de genç kızlarla ilgili bugünkü genç kızların kendilerinden önceki nesil olan anne ve anneannelerinden daha güçlü olduğunu düşünmektedir. “Bugünkü genç kadınlar, genç kızlar, annelerinin ancak sık kafesler arasından görebildikleri gökte uçuyorlar. Büyük annelerinin hatta annelerinin çok oturmaktan gelen bir tembellikle, güçlkle yürüyebildikleri yerlerde, koşu yarışına giriyorlar. Anneleri bir Lodos’ta köprüden Üsküdar’a geçtiklerinde salavat getirirken, bunlar korkusuz, okyanusları geçiyorlar. Onlar arabaya bin dua okuyarak binerken, bunlar otomobil kullanıyorlar. Bu ne büyük fark, bu ne büyük güçtür! Sizin dediğiniz saldırılara karşı savunma için, bu güç yeter” (Samipaşazade Sezai, 2017: 69). Nesip Bey, kadının sadece güçlü olmasının yeterli olmadığını, kadınların güçlü olurken kendilerine has özellikleri olan işve ve nazı da elden bırakmamaları gerektiğini belirtir. “Hep güç mü? Biraz hoşluk, biraz naz ve işve, incelik olmasın mı? Kadınlık yalnız güçle sınırlı olursa,

hayat avuntusuz bir işkence olur” (Samipaşazade Sezai, 2017: 69). Vesime Hanım, kendisi gibi genç kızların konuşulduğu bu ortamda kendisi de fikirlerini söylemek istemiş ancak çekindiğinden sessizce annesinin yanına gitmiştir.

İşsiz olan İrfan Bey, memur olarak bir antika dükkânında antika ürünler satmaya başlamıştır. Kardeşini de muhasebeci olarak yanına almıştır. Mutlu geçen memuriyet günleri çok uzun sürmemiş, İrfan Bey hırsızlık suçundan görevden alınıp hapse atılmıştır. Kardeşi Vesime Hanım ise serbest bırakılmıştır.

Hikâyede kadına dair üç konu dikkat çeker: Birincisi okuyan kadınların erkekleri korkutması, romanesklik konusu. Sadık Efendi, bir kadının okuduklarının kontrol altında tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca dönemde yeni yeni çıkan modadan, yakınmaktadır. İkincisi, Feminizm konusudur. İrfan Bey’in söyledikleri feminizm bağlamında önem kazanmaktadır. Kadının geçmişten günümüze sosyal hayatta kendine yer bulmasından övgülerle bahsedilmiş, kendi başına çeşitli meslek dalında öne çıkan, araba kullanan kadınlardan övgülerle bahsedilmiştir. Üçüncü konu ise Vesime’nin tavrıdır. Bu üç erkek kadınlar hakkında yorum yaparken bir kadının bu konuya sessiz kalması, bir kadın olarak yorum yapacak cesareti bulamaması, geride kalması da dönemin sosyal yapısını yansıtan önemli bir konudur. İrfan Bey’le Sadık Efendi’nin yorumları arasındaki aşırı zıtlık eleştirilirken, Nesim Bey daha makul fikirler sunar gibi görünmektedir. Sadık Efendi’nin gençliğinde memuriyetten atılması, İrfan Bey’in de benzer bir sebepten memuriyetine son vermesi buna örnek teşkil etmektedir.

6.6 Rezaizade Mahmut Ekrem’in Hikâyelerinde Kadın

Bu bölümde Rezaizade Mahmut Ekrem’in üç adet hikâyesinin özeti verilmiş, bu hikâyelerin öne çıkan kadın karakterleri incelenmiştir.

6.6.1 Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Neticesi

1891 yılında basılmış olan bu hikâyenin olay örgüsü şöyledir: Yirmi iki yirmi üç yaşlarında genç bir şair olan Muhsin Bey, kendi yaşlarında olan sevgilisi

Dilara'yla mutlu bir yuva kurma hazırlığındadır. Ancak Dilara annesi gibi verem hastalığına yakalanmıştır.

Dilara Hanım, küçük yaşta babasını kaybetmiş, annesinin titizlikle yetiştirdiği ahlaklı, namuslu bir genç kızdır. “Ber-hayat olan pederinin ve on dört sene kadar taht-ı himayet ve nezaretinde perverde-i naz ve naim olduğu valide-i müşfikasının dikkat ve ihtimamlarıyla pakize-şiar ve namuskâr bir hanım kıza layık surette aldığı terbiye ile zaten münevver olan fitratı bir kat daha kesb-i letafet ve zinet etmiş...” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1997: 147).

Terbiye ve ahlak bakımından bir eksiği bulunmayan Dilara'nın fiziksel olarak karşısındakinde cazibe uyandıracak bir görüntüye sahiptir. “Dilara şahsen öyle parlak güzellerden değil fakat ifrat-ı cazibesi her bir ruhu duçar-ı heyecan edecek melih ve nazik dilberlerden idi” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1997: 147). Dilara okumaya yazmaya da çok meraklıdır. Şiire ve yazmaya merakı Muhsin'in şair olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü evleneceği adam şiiirler yazarken ve okumaya meraklıyken onun yanından ondan daha aşağı kalmak istemez. Bu sebepten şiiir okur, yazar.

Dilara bir süre sonra veremden ölür. Muhsin Bey de çok âşık olduğu Dilara'sının ölümünden bir yıl sonra hastalanıp ölür.

Verem hastalığını annesinin genlerinden almış olan Dilara, babasız büyümüş hasta annesi tarafından iyi yetiştirilmiş bir genç kızdır. Namusludur, ahlaklıdır. Fiziksel tasvirlerini yaparken de yazar olabildiğince gerçekçi yorumlar yapmaya çalışır. Dilara çok güzel değildir ya da çok çirkin değildir. Onu çekici kılan şey nezaketi ve terbiyesidir. Ayrıca Dilara şiiir sevgilisinin de etkisiyle hem de onunla bu konuda uyuşabilmek için şiiir okur. Ancak verem hastalığı yüzünden sevgililer kavuşamaz. Hikâyede kadınla ilgili öne çıkan tema aşktır. Ancak hastalık bu aşkın önünde bir engel oluşturduğu için Dilara özlenen bir sevgiliden ibaret kalmıştır.

6.6.2 Şemsa

1897 yılında basılmış olan bu hikâyenin olay örgüsü şöyledir: Kadına dair bir meseleye ışık tutmasa da yazarın bu hikâyede ele aldığı konu, evlat edindiği kızının vereme yakalanıp ölmesinden sonra yaşadığı üzüntü ele alınır. Verem hastalığına yakalanma ve ölme teması dönemin başka hikâyelerinde de gözümüze çarpan bir konudur ve veremden ölen kişinin genellikle kadın karakterler üzerinden seçildiğini çalışmamızın başka bir bölümünde belirtmiştik. Buradaki amacın kadını duygusal olarak zayıf görme eğilimi mi yoksa dönem içerisinde vereme yakalanan kişilerin “anneler, kız kardeşler, kız evlatlar, hanımlar” mı olduğu konusu hakkında bir şey söyleyemesek de yazarın diğer hikâyesinde de gördüğümüz ve bu hikâyede de yine ana tema olan hatta adeta “erkek” yazarın hikâyeyi yazma amacı olma imajı veren verem hastalığına yakalanma teması bir kız çocuğu üzerinden işlenmiştir.

6.6.3 Saime

1898 yılında *İkdam* Gazetesi’nde tefrika edilmeye başlanmış olan bu hikâyenin olay örgüsü şöyledir: Rezaizade Mahmut Ekrem’in yarım kalmış bir hikâyesidir. Şunu belirtmek gerekir ki hikâyenin yarım kalmış hali yüz otuz yedi sayfadır. Eğer tamamlansaydı hikâye ve roman arasında kalmış bir tür olma ihtimali vardır. Hikâyede muhtemelen işlenmek istenen konu, üvey annesinin eziyetine maruz kalan Saime’nin dramını anlatmaktır. Ancak hikâye, tahmin ettiğimiz bu asıl kısma gelememiştir. Yazar, hikâyeye adını veren Saime’nin hayatını anlatmaya başlamadan önce annesi Saadet Hanım’ın hayatını anlatmıştır. Daha sonraki kısmında Saime’nin babası Sadık Efendi’nin hayatından bahsetmiştir. Saadet Hanım’la Sadık Efendi’nin evliliğinden bahsettikten sonra Saime’nin doğumundan bahseder. Evde Saadet Hanım, Sadık Efendi, Saime ve Sadık Efendi’nin annesi Valide Hanım birlikte yaşamaktadırlar. Valide Hanım, Saime’yle Saadet Hanım’a göre daha fazla ilgilenmektedir. Saime de bu sebepten babaannesine çok düşkündür. Saadet Hanım, merdivenlerden düşüp öldükten sonra da annesinin yokluğunu pek fazla hissetmez. Babaannesi, Saadet Hanım’ın ölümünden sonra torunu Saime’nin terbiyesiyle daha fazla ilgilenmeye başlar. Saime sekiz yaşına geldiğinde babaanne Valide Hanım rahatsızlanıp ölür. Saime, babaannesi öldükten sonra yetimlik duygusunu gerçek

anlamda hissetmeye başlar. Çünkü annesi erken yaşta ölmüştür ve annesi hayattayken de onunla daha fazla ilgilenen kişi yine babaannesi olmuştur. Bu sebepten annesinin ölümü onda derin bir iz bırakmamıştır. Babaannesi öldükten sonra büyük bir üzüntü yaşar. İçine kapanır, yemeden içmeden kesilir, dalgın ve suskun bir hale bürünür. Kızının böyle günden güne erimesine gönlü razı olmayan Sadık Efendi bu duruma bir çözüm yolu düşünmektedir. Evde çalışan Ferah isimli aşçı kadın ona evlenme tavsiyesinde bulunur. İyi huylu, iyi ahlaklı bir üvey annesi olursa Saime'yle arkadaşlık kurarak onu yalnızlığından kurtaracaktır. İkinci kez evlenme fikrine sıcak bakmayan Sadık Efendi, kızının mutluluğu için tekrar evlenmeye karar verir. Uygun bir eş bulma fikrini de aşçı kadına bırakır. Ferah Hanım, Sadık Efendi'ye Binnaz Hanım'ı tavsiye eder. Binnaz Hanım'ı otuz yaşlarında, daha önce bir evlilik yapmış, ahlaklı, sakin yapılı bir kadın olarak tanıtır. Bu sırada Sadık Efendi'nin de evliliğe bakış açısı değişmeye başlamıştır. Önceden evlenmek istemeyen Sadık Efendi, evlenmek için heyecan duymaya başlar. Ancak evlilik kararını kızı için aldığından önce onun onayını almak önemlidir. Sadık Efendi, Saime'ye evlenmeyi kendisi için istediğini söyleyerek onun fikrini sorar. İçten içe kızının olumsuz cevap vermesinden korkmaktadır. Saime, içten içe babasının evlenmesini istemese de kararını onaylar. Saime'nin de onayı alındıktan sonra Sadık Efendi ve Binnaz Hanım evlenirler. Binnaz Hanım, nikâh günü kocasının evine yerleşir. Üvey kızı Saime'yle tanışır. Bu tanışmadan Binnaz Hanım'ın bahsedildiği gibi sakin mizaçlı ve iyi huylu biri olmadığı anlaşılır. Binnaz Hanım, başını okşamak için Saime'ye elini uzattığı zaman Saime ondan kaçınca onu dize getireceğini içinden geçirir. Hikâyenin bundan sonraki kısmında Binnaz Hanım'ın hayatı anlatılır. Binnaz Hanım, babasını küçük yaşta kaybetmiştir. Annesiyle birlikte yaşamaktadır. Babasından kalan mirasla maddi sıkıntı yaşamadan yaşamlarını sürdürmektedirler. Annesi, eğlenceye düşkün bir kadındır. Evde sık sık içkili eğlenceler düzenlemektedir. Binnaz Hanım, on üç on dört yaşına geldiği zaman çevreden görücüler, isteyenler kapılarını çalmaya başlar. Ancak annesi, Binnaz'ı kimseye vermemektedir. Evliliğine engel olduğu için Binnaz Hanım, annesine öfkeli olsa da bir şey yapamadığı için içi öfkeyle dolup taşmaktadır. Annesi Mahbube Hanım'sa kızının bu durumundan memnun olmaktadır. Mehmet Bey, sokakta rast geldikleri bir gün Binnaz Hanım'ı görüp ona âşık olmuştur. Annesini gönderip Binnaz Hanım'ı istese de annesi Binnaz Hanım'ı vermemiştir. Ancak Mehmet Bey

vazgeçmemiş, tekrar tekrar Binnaz Hanım'ı istemiştir. Her seferinde de aynı cevabı almıştır. Binnaz Hanım, Mehmet Bey adında birinin kendisine âşık olduğunu, onu defalarca annesinden istese de annesinin onu vermediğini öğrenir. Ve Mehmet Bey'i merak eder. Ayrıca kendisine birinin böylesine âşık olmasından etkilenmiştir. Arkadaşı Fatoş ona Mehmet Bey'i görmesinde yardımcı olur. Binnaz Hanım da Mehmet Bey'i beğenmiştir. Ancak evlenmelerine annesi engel olmaktadır. Binnaz, Mehmet Bey'le evlenmeyi kafasına koymuştur. Fatoş'u da kendisine yardımcı olması için ikna eder. Fatoş, Mehmet Bey'e gidip Binnaz'ın da kendisini sevdiğini söyler. Mehmet Bey, bir gün Binnaz'ın evinin duvarından tırmanıp onunla görüşmeye çalışsa da başaramaz. Duvardan düşer. Fatoş da Mehmet Bey ve Binnaz Hanım'ın arasında aracılık yapmaktan rahatsızlık duymaya başlamıştır. Hatta kendisini kandırıp böyle bir işin içine soktuğu için Binnaz'a kin duymaya başlar. Binnaz Hanım, Mehmet Bey'le evlenmenin yollarını aramaktadır.

Bu yarım kalmış hikâyede birçok kadın karakterden bahsedilmektedir. Ancak hepsinden belli özellikler çerçevesinde bahsedildiğini de belirtmek gerekir. Saime'nin annesi Saadet Hanım'ın aldığı eğitim, kız çocukları ve eğitim konusuna dair dönemin eğitim anlayışını yansıtan bir örnektir. "Mektebi terk ettikten sonra Saadet Hanım'ın işi nakış işlemek, dikiş dikmek ile beraber gündüzleri validesine umur- beytiyece muavenette bulunmak, geceleri de pederine harekeli bazı ufak tefek akaid kitapları okuyup dinletmek idi" (Recaizade Mahmut Ekrem,1997: 16). Kızları Saime'ye dikiş nakış öğretmek isteyen Sadık Efendi'ye Saadet Hanım'ın cevabı yine eğitim konusuyla ilgilidir. "Keman öğrenip de ne olacak sanki?.. Nakış öğrensin... Dikiş öğrensin asıl lazım olan bunlar" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1997: 23). Bunun dışında Saadet Hanım'ın beden tasvirlerinden de bahsedilir. "Hiçbir halinde fevkaladelik olmamakla beraber Saadet Hanım şahsen güzel halkan daha ziyade güzel idi. Simasındaki parlaklık... endamındaki tenasübü ile kocasına beğenildiği gibi hamaratlığı..." (Recaizade Mahmut Ekrem, 1997: 20). Üvey anne Binnaz Hanım'ın da beden tasvirlerine yer verilmiştir. "Binnaz Hanım uzunca boylu.. Tıkna.. Kara gözlü... Kara kesik saçlı.. Keman kaşlı bir nazenin idi... Bunlardan başka Binnaz Hanım'ın kaşları rastıklı.. yüzü hizablı... gözleri sürmeli.. parmakları kınalı idi" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1997: 62). Ayrıca hikayede Sadık Efendi'yle evliliğine kadar Binnaz Hanım'dan akılda soru işareti bırakacak şekilde gizemli bahsedilmiştir. Daha doğrusu aşçı kadının Binnaz Hanım'ı anlatışından bir yalan

olduğu sezdirilmiştir. Evlendikten sonra Binnaz Hanım'ın gerçek yüzü ortaya çıkar. “Kibirli hanım!... Acaba yollu entarisine mi, yoksa menekşe iğnelere mi güveniyor?.. korkma onun da güvendiği dağlara kar yağar... insafı olsa gelir gelmez zavallı öksüzü hırpalamaya kalkışmazdı!.. Zanginlikle adam adam olsaydı!..” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1997: 20). Hikâye yarım kaldığı için hikâyede kadına dair bahsedilecek konular bunlarla sınırlı tutulmuştur.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal hayatın içerisinde kadının yeri ve konumu toplumun zihniyeti, dini ve geleneksel yapısına bağlı olarak değişimler göstermiştir. Tanzimat Dönemi'yle birlikte de Osmanlı toplumu farklı bir medeniyet sahasına doğru ilk adımlarını atmıştır. Buna bağlı olarak toplumda kadının da konumu değişiklik göstermiştir. Ataerkil toplumlara özgü bir şekilde toplumda tarih erkeklerin gözünden, erkekler tarafından yazılmıştır. Bu sebepten tarih sayfalarında kadına dair vakalara ulaşmak zor olmuştur. Bu durumdan tarih sahnesinde yalnızca erkeklerin egemenliği olduğunu söylemek yanlış olsa da kadına dair izler bulmak, kadının olayların neresinde olduğu sorusuna cevap bulmak güçleşmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte kadın sosyal hayattan soyutlanıp ev hayatına çekilmiş, toplumun kadından beklentileri değişmiştir. Bu beklentileri birincil olarak din belirlemiştir. Ancak dinin yanında sosyal hayatta söz sahibi olan erkek de kadının konumunu belirlemeye başlamış, kadın edilgen bir yapıya bürünmüştür. Tanzimat Dönemi'yle birlikte bu durum sorgulanmaya, eleştirilmeye başlanmıştır. Ancak zihniyete dair değişimler toplumun genelinde hemen kabul görmediği gibi kadının sosyal hayatta var olma çabaları da hemen sonuç vermemiş, bu aktifleşme zamanla kendini göstermeye başlamıştır. Kadına dair görüşlerin değiştirilmesi gerektiği düşünceleri de ilk olarak erkek aydınlar tarafından atılmıştır. Yani kadının özgürlüğü meselesini değerlendiren, bu bağlamda toplumsal hayatta kadına rol biçen ilk kişiler yine erkekler olmuştur. Ancak kadının henüz toplum içerisinde söz söyleyebilecek cesarete ve eğitime sahip olmadığı düşünülürse böyle bir atılımı erkek aydınların yapmış olmasını normal karşılamak gerekir.

Tanzimat Dönemi yazarları, entellektüelleri ile ilgili yaygın olan bir görüş dikkati çekmektedir. Bu görüş Tanzimat aydınlarının kültürel “arada kalmışlığı”, ya da bir “ikilem” yaşadıklarıdır. Ancak hikâyelerden yapılan çıkarımlar sonucunda böyle bir arada kalmışlığın söz konusu olmadığı sonucu çıkmaktadır. Yazarlar toplumun gelişmesini sağlayacak her alanda kadına da haklar sağlanması taraftarıdır. Örneğin eğitim alanında, kamusal alanda kadının kendine yer bulması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu da Batı’daki demokratik haklar, insan haklarıyla örtüşmektedir. Yazarların hikâyelerindeki kadın kahramanların konumlarından yola çıkılarak dönem hikâye yazarlarında şu görüşün yaygın olduğu kanaatine varılabilir: Kadının gelişmesi gerekmektedir çünkü eğitilmiş, kültürlü, aydın bir kadın demek, aydın bir yeni nesil demektir. Ancak bu yazarları sosyal hayatın farklı yerlerinde kadının ne durumda olması gerektiği konusunda bir kafa karışıklığına düşürmemiştir. Yazarlar kadının sosyal hayattaki bu konumunu toplumun ilerlemesine katkı sağlaması konusunda değerlendirmiş, onun dışındaki hususlarda kadının İslam Hukuku’na aykırı yaşam tarzını benimsemesine karşı çıkmışlardır. Kadınlara tanınan özgürlük eğitim, kamusal hayat içerisinde. Diğer bir husus da kadını ezilmeye, mağdur olmaya itecek durumlardır. Yazarlar, kadının evlilik-boşanma konusunda zor duruma sokulan, çeşitli sebeplerden “düşen” kadınlara karşı da duyarlı olmuşlardır. Bu çalışmada Tanzimat Dönemi’yle kadını bu sahnenin içine çekme çalışmalarının hikâyelere nasıl yansıdığı incelenmeye çalışılmıştır. Bütün bunlardan yola çıkılarak tezin ikinci kısmında açıklandığı üzere kadının hikâyelerde konu edilen sorunları şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Eğitim Hayatı
- Kamusal Hayat
- Düşmüş Kadınlar
- Cariyelik/Esaret

Bunlar dışında yazarların kadının aile hayatına ve sosyal hayata dair görüşleri de yansımalarını bulmuştur. Bunlar:

- Boşanma Meselesi
- Zina Meselesi (Aldatan/ Aldatılan Kadın)

- Dedikodu
- Annelik
- Kız Evlat
- Flört

Bunun dışında yazarlar, kadının toplumsal hayatın çeşitli yerlerinde erkeğin bir adım gerisinde kalmasını birtakım sebeplere bağladığına dair izlere de rastlanmıştır. Bu sebepler kadının hem fizyolojik olarak hem de duygusal olarak erkekten daha zayıf olmaları konusudur. Bundan dolayı iş yaşamında kadının çalışma alanı belli sınırlar içerisinde görülmektedir. Bunlar, öğretmenlik, el işleri, ev temizliği gibi işler olmuştur. Duygusal olarak kadının zayıflığını vurguladıkları bir husus da “etkilenme”dir. Yazarlar kadınların etkilenme konusunu hikâyelerin belli yerlerinde okuduğu Fransız romanlarından etkilenen genç kızları konu ederek yansıtmaktadır. Bunun dışında Tanzimat yazarı kadının annelik vasfına saygı duymuş, tam da bu yüzden kadının gelişmesini topluma mâl etmiştir.

Hikâyeler arasında toplumsal çıkarımlar yapılmadan kadını tamamen bireysel olarak değerlendiren de bulunmaktadır. Örneğin Nabizade Nazım’ın “Bir Hatıra” hikâyesinde ve Samipaşazade Sezai’nin “Düğün” hikâyesinde kadının sevgi eksikliğinden kaynaklanan zaafı “babasızlık”, “annesizlik” gibi psikolojik sebeplere bağlanması gibi.

Giritli Aziz Efendi’nin hikâyelerinde de genel hatlarıyla toplumsal çıkarımlardan çok kadının tasavvuf ve geleneksel yaşantıya bağlı olarak bilinen belli başlı özellikleriyle yansıdığı tespit edilmiştir. Genç kızların güzel, namuslu, ahlaklı olarak tanıtılması ve bu kızlarla evlenilmesi gibi unsurlar buna örnektir. Ayrıca yazarın hikâyelerinde geleneksel hikâye türüne özgü motiflerin olduğu düşüncesine varılmıştır.

Bu dönemde “Yeni Kadın” profili erkek yazarların bir tezi durumundadır. Erkekler tarafından hakları savunulan, idealleştirilen kadınların kendi problemlerini kendilerinin dile getirmesi, Tanzimat’tan sonraki yıllarda bu babaların yetiştirdiği kız çocuklarıyla görülmeye başlanacaktır.

Günümüzde hala Tanzimat Dönemi'nde başlamış olan Batılılaşmanın tesirinin sürdüğü düşünülürse güncel problemlerin incelenmesi istendiğinde sorunun kökenlerinin bu döneme dayanması kuvvetle muhtemeldir. Bu yüzden sorunun kökenini Tanzimat Dönemi aydınlarının söz konusu problemlerin düşüncelerinden itibaren aramak yerinde olacaktır.

Kaynakça

Birincil Kaynaklar:

- Ahmet Mithat. *Kıssadan Hisse* (2013). (Yayına Hazırlayan: Sabahattin Çağın). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ahmet Mithat. *Letaif-i Rivayat*. (2017). (Yayına Hazırlayan: Fazıl Gökçek ve Sabahattin Çağın). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ahmet Mithat. *Felsefe-i Zenan* (1998). (Yayına Hazırlayan: Handan İnci). İstanbul: Arma Yayınları.
- Emin Nihat. *Müsameretname*. (2016). Çağın, Sabahattin ve Fazıl Gökçek. (Editörler). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Giritli Aziz Efendi. (1990) *Muhayyemat-ı Aziz Efendi*. (Sadeleştiren: Ahmet Kabaklı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kerman, Zeynep. *Sami Paşazade Sezai'nin Hikâye – Hatıra – Mektup ve Edebi Makaleleri*. (1981). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Nabizade Nazım. *Karabibik ve Diğer Hikâyeler*. (2015). (Yayına Hazırlayan: Sabahattin Çağın ve Nedret Kurudere), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Parlatır, İsmail; Nurullah Çetin ve Hakan Sazyek. (1997). *Recai-zade M. Ekrem Bütün Eserleri 3*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Samipaşazade Sezai, *Küçük Şeyler*. (2017). İstanbul: Ema Klasik.

İkincil Kaynaklar:

- Avcı, Yasemin. (2007) *Osmanlı Devletinde Tanzimat Dönemi'nde "Otoriter Modernleşme" ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi*. Otam 21.
- Ayvazoğlu, Beşir. (2002) *Aşk Estetiği*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Cebeci, Dilaver; *Divan Şiirinde Kadın*. (2001). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Çakır, Serpil. (2016). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Çetişli, İsmail. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş/2*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Demirel, Hamide (1995). *Türk Destanlarında Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları*. İstanbul. Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Ergin, Muharrem (2009). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erkoç, Nükhet; (2010).*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cariyelik ve Kadın* İstanbul. Postiga Yayınları.
- Fanny, Davis; (2006). *Osmanlı Hanımı*. (Çev. Bahar Tırnakçı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fatma Aliye; (2009). *Nisvanı İslam*. (Haz. Orhan Sakin). İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınevi.
- Günaydın, A. Utku (2017). *Kadınlık Daima Bir Muamma*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbilek, Nurdan (2014) (4. Basım). *Kör Ayna Kayıp Şark*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Güzel, Şehmus; (1985). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın." *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi: Cilt 3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İrızık, Sibel; Jale Parla. (2017). *Kadınlar Dile Düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, Mehmet; (2010). *Dede Korkut Kitabında Kadın*. JOURNAL OF TURKOLOGY, 9 (0), 99-112. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/iuturkiyat/issue/18500/194865>
- Kaplan, Mehmet; (2011). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3: Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, Şahika (2010); *Şemseddin Sami ve Kadınlar*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Kadın Özel Sayısı.
- Koca, K. Yılmaz; (1998). *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*. İstanbul: Beyan Yayınları.

- Kurnaz, Şefika; (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Narlı, Mehmet; (2010). *Roman Ne Anlatır?* İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Narlı, Mehmet; (2015). *Roman Sevdaları*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Okay, Orhan. (1975). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*. Ankara: Baylan Matbaası.
- Okay, Orhan; (2013). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Oktar, Tiğınçe; (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. İstanbul. Bilim Teknik Yayınevi.
- Özön, Mustafa Nihat; (1938). *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Özsaray, Yunus Emre (2019). *Hikâyeden Öyküye Toplumsal Değişim*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Pala, İskender (2004); *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İsmail (1992). *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pekin, Ayhan; Amine Pekin. (Editörler) (2009). *Nisvan-ı İslam*. İstanbul: İnkılab Yayınevi.
- Sancar, Aslı (2009). *Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek*. İzmir: Kaynak Yayınları.
- Selçuk, Hava; (2014). *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Selvi, Dilaver; (2015). *Kadın ve Aile İlmihali*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Tanpınar; A. Hamdi; (2017) *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yılmaz, Tuğba; (2012). *1923-1940 Arası Kadın Romanlarında Kadın ve Cumhuriyet*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1- İncelenen Kitaplar Listesi

1. AHMET MİTHAT EFENDİ – LETAİFİ RİVAYAT

- i. Suizan
- ii. Esaret
- iii. Gençlik
- iv. Teehhül
- v. Felsefe-i Zenan
- vi. Gönül
- vii. Mihnetkeşan
- viii. Ölüm Allahın Emri
- ix. Bir Gerçek Hikâye
- x. Bir Fitnekar
- xi. Nasip
- xii. Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?
- xiii. Cinli Han
- xiv. Obur
- xv. Bir Tövbekâr
- xvi. Çifte İntikam
- xvii. Para!
- xviii. Kısmetinde Olanın Kaşığında O Çıkar
- xix. Diplomalı Kız
- xx. Dolaptan Temaşa
- xxi. İki Hud'akar
- xxii. Emanetçi Sıtkı
- xxiii. Cankurtaranlar
- xxiv. Bir Acibe-i Saydiyye

xxv. Ana-Kız

2. NABİZADE NAZİM

- i. Bir İftirak
- ii. Yadigârlarım
- iii. Bir Hatıra
- iv. Zavallı Kız
- v. Sevda
- vi. Hala Güzel
- vii. Karabibik
- viii. Haspa
- ix. Seyyie-i Tesamüh
- x. Sohbet-i Şebane

3. EMİN NİHAT-MÜSAMERETNAME

- i. Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım'ın Sergüzeşti
- ii. Gerdanlık Hikâyesi
- iii. Mecmua-i Kıtaati Tevarih
- iv. Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti
- v. Faik Bey ile Nuridil Hanımın Sergüzeşti
- vi. İhsan Hanım yahut Atiye Hanımla Uşşakının Sergüzeşti

4. GİRİTLİ AZİZ EFENDİ-MUHAYYELAT-I AZİZ EFENDİ

- i. Şehzade Asil Hikâyesi
- ii. Serendib Padişahı Abdüssamed'in Hikâyesi
- iii. Şehriyar Asil'in Kardeşi Şehriyar Nesil'in Hikâyesi
- iv. Firuz Şah'ın Hikâyesi
- v. Ebuali Sina'nın Hikâyesi
- vi. Molla Emin'in Hikâyesi
- vii. Çin Şahı Ferahnaz ve İkilülmülk Hikâyesi

- viii. Hoca Abdullah'ın İbretli Hikâyesi
- ix. Yüce Ruhlu Cevadın Hikâyesi
- x. Cevadın İkilülmülke Misal Getirmesi
- xi. Hüma ile Şapur Hikâyesi
- xii. Gazanfer ile Rahile Hikâyesi
- xiii. Karahan'ın Hikâyesi
- xiv. Şehzade Naci Billah'la Şahide Hikâyesi
- xv. Sitti Emine'nin Hikâyesi
- xvi. Naci Billah'ın Başveziri Kıvamüddin'in Hikâyesi
- xvii. Recep Beşe Hikâyesi

5. SAMİPAŞAZADE SEZAI-KÜÇÜK ŞEYLER

- i. Bu Büyük Adam Kimdir?
- ii. Hiç
- iii. Kediler
- iv. İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır
- v. Düğün
- vi. Arlezyalı
- vii. Pandomima

6. SAMİPAŞAZADE SEZAI-RÜMUZUL EDEP

- i. Yarın
- ii. Anneciğim
- iii. O Büyük Siyah Gözler
- iv. Mihriban

7. SAMİPAŞAZADE SEZAI-DİĞER HİKÂYELER

- i. Bir Yaz Gecesi
- ii. Bir Hayal
- iii. Sihirli Dükkân

- iv. Eski Bir Mektep
- v. Sokak

8. RECAİZADE MAHMUT EKREM

- i. Şemsa
- ii. Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Sergüzeşti
- iii. Saime